

**IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM MJERENJU EFEKTA PROJEKTA „MLADI/E
AGENTI/CE DRUŠTVENIH PROMJENA“ I POTREBA MLADIH U TUZLI I
TUZLANSKOM KANTONU**

Projekat: „Mladi/e agenti/ce društvenih promjena”

Jun 2023

Klijent: Amica Educa Tuzla

Konsultantica: Bojana Jovanović

IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM MJERENJU EFEKTA PROJEKTA „MLADI/E AGENTI/CE DRUŠTVENIH PROMJENA“ I POTREBA MLADIH U TUZLI I TUZLANSKOM KANTONU	1
IZVRŠNI SAŽETAK.....	3
1. UVOD I POZADINA	9
1.1. INFORMACIJE O ORGANIZACIJI	9
1.2. INFORMACIJE O PROJEKTU.....	9
2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA.....	10
2.1. SVRHA I CILJEVI ANALIZE	10
2.2. METODOLOGIJA I ALATI ZA ANALIZU	10
3. SAŽETAK PRAVNOG OKVIRA I RELEVANTNIH POLITIKA	11
3.1. OČUVANJE MENTALNOG ZDRAVLJA.....	11
3.2. RODNA RAVNOPRAVNOST.....	12
4. MJERENJE EFEKTA PROJEKTA „MLADI/E AGENTI/CE PROMJENA“	12
4.1. ANALIZA UTICAJA PROJEKTNIH AKTIVNOSTI NA UČESNIKE I UČESNICE.....	13
4.2. ANALIZA STAVOVA RELEVANTNIH AKTERA O EFEKTU PROJEKTA	38
4.3. ZAKLJUČAK PROVEDENOG MJERENJA EFEKTA PROJEKTA.....	39
5. REZULTATI ISPITIVANJA POTREBA MLADIH.....	39
5.1. ANALIZA STAVOVA MLADIH O POTREBAMA U OBLASTI ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA.....	40
5.2. ANALIZA POTREBA MLADIH U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI.....	46
5.3. ANALIZA POTREBA MLADIH KADA SU U PITANJU NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU.....	49
5.4. ANALIZA STAVOVA RELEVANTNIH AKTERA O POTREBAMA MLADIH U OBLASTI ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOST	53
6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE	56
6.1. ZAKLJUČCI.....	56
6.2. PREPORUKE.....	58
7. PRILOZI.....	62
7.1. LISTA DOKUMENATA U ANALIZI O POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOSTI I MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH U TUZLANSKOM KANTONU.....	62
7.2. LISTA UČESNIKA/CA U ANALIZI O POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOSTI I MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH U TUZLANSKOM KANTONU.....	63

Položaj mladih u društvu Bosne i Hercegovine karakterizira niz izazova i ograničenja, ali također postoje i određeni pozitivni naponi usmjereni na poboljšanje njihovog položaja. O položaju mladih ne možemo govoriti niti se zalagati za unapređenje njihovog položaja bez sagledavanja ključnih aspekata koji utiču na život mladih u BiH:

- **Nezaposlenost:** Mladi se suočavaju s visokom stopom nezaposlenosti u BiH. Nedostatak mogućnosti za zapošljavanje i nedostatak kvalitetnih radnih mjesta predstavljaju veliki izazov za mlade ljude i ograničavaju njihove šanse za ekonomski napredak i samostalnost.
- **Obrazovanje:** Sistem obrazovanja u BiH suočava se s određenim izazovima, kao što su nedovoljna prilagođenost potrebama tržišta rada, nedostatak kvalitete nastave, kao i neprepoznavanje životnih vještina kao ključnog segmenta obrazovanja za budućnost. To može ograničiti mogućnosti mladih ljudi da steknu relevantna znanja i vještine za zapošljavanje.
- **Emigracija mladih:** Mladi u BiH često se suočavaju s izazovom odlaska u inozemstvo u potrazi za boljim ekonomskim prilikama i mogućnostima za razvoj karijere. Emigracija mladih može imati negativan uticaj na društvo i ekonomiju BiH, gubi se radna snaga i talenti koji su potrebni za društveni i ekonomski razvoj.
- **Društvena participacija:** Mladi se suočavaju s izazovima u ostvarivanju svoje participacije u političkom i društvenom životu. Njihov glas i perspektiva često nisu adekvatno zastupljeni u donošenju odluka, a nedostatak prilika za sudjelovanje ograničava njihovu sposobnost da utiču na promjene u društvu.
- **Socijalna inkluzija:** Mladi u BiH koji pripadaju marginalizovanim grupama, kao što su mladi iz ruralnih područja, mladi Romi, mladi s invaliditetom ili izbjeglice, suočavaju se s dodatnim izazovima u ostvarivanju svojih prava i pristupu resursima i rizikom od marginalizacije i diskriminacije. Unapređenje njihove socijalna inkluzija zahtijeva dodatne napore i podršku za identifikovanje njihovih specifičnih potreba.

Suočeni sa svim ovim izazovima mladi u BiH se osjećaju skrajnuto, bez dovoljno podrške i prilike da se njihove potrebe i njihov glas čuje. To vodi rastućoj letargiji i nezainteresovanosti mladih da uzmu aktivnu ulogu i spoznaju svoj potencijal da pozitivno utiču na pozitivne promjene u društvu.

Upravo imajući u vidu ove pokazatelje koji su alarmantni možemo na pravi način da sagledamo dodatnu vrijednost i efekat koje je projekat „**Mladile agentilce promjena**“ imao na učesnike/ce projekta, ali i na širu društvenu zajednicu u Tuzli i Tuzlanskom kantonu obzirom da je ovaj projekat iznjedrilo 68 aktivista i aktivistkinja koji sa stečenim znanjima i vještinama mogu aktivno i pozitivno da utiču na unapređenje položaja i kvaliteta života mladih, sa posebnim fokusom na potrebe koje su identifikovane kao goruće.

Može se sa sigurnošću reći da je sa određenim varijablama kroz tematske cjeline kojima su se projektne aktivnosti postignut značajan pozitivan učinak u znanju, vještinama i stavovima učesnika projekta koji se kreće od 35% do 70% učesnika/ca koji su ostvarili napredak. Ovaj postotak varira zbog činjenice da je nivo prethodnog znanja učesnika/ca varirao od teme do teme.

Pozitivan efekat projekta se može sagledati i kroz detaljniji prikaz postignutih rezultata po tematskim oblastima kako slijedi:

- **Rezultati postignuti u oblasti rodna ravnopravnost:**

Uzimajući u obzir postignute rezultate u ovoj tematskoj oblasti, možemo zaključiti da je projekt imao pozitivan uticaj na učesnike u smislu njihove svijesti i razumijevanja o rodnoj ravnopravnosti. Učesnici projekta su u početnom upitniku u značajnom postotku znali identificirati rod, pol i rodnu ravnopravnost, ali većinom nisu prepoznali

uvriježene rodne stereotipe niti rodno osjetljivi jezik. Međutim, završni test pokazao je značajan napredak u tom području, ukazujući na povećanu senzibilnost i razumijevanje učesnika tokom trajanja projekta.

Takođe kvantitativni rezultati postignuti pokazuju postignuća u znanju učesnika. U početnom testu, većina ispitanika (82.6%) izjavila je da nisu informisani o institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost u BiH. Međutim, zahvaljujući tematskoj edukaciji u okviru projekta, na završnom testu čak 88.57% ispitanika je tačno odgovorilo na to pitanje. To svjedoči o značajnom povećanju znanja i svijesti o institucionalnim mehanizmima za postizanje rodne ravnopravnosti

Drugi relevantan rezultat odnosi se na zakonski okvir za zaštitu od diskriminacije na osnovu roda. Početni upitnik je pokazao da samo 54% ispitanika ima dovoljno znanja o tome, dok je na završnom testu čak 97% ispitanika dalo tačan odgovor. Ovo svjedoči o značajnom porastu svijesti o zakonima koji štite od rodno zasnovane diskriminacije.

Također, učesnici su pokazali poboljšanje u razumijevanju mogućnosti koje mlade žene i muškarci imaju kada se suoče s rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem. Dok je u početnom upitniku 60% ispitanika izjavilo da nisu informisani o tim mogućnostima, na završnom testu 85.71% ispitanika izjavilo je da poznaju ove mogućnosti. Ovo ukazuje na povećanu svijest o resursima i podršci dostupnim mladima u slučajevima rodno zasnovane diskriminacije i nasilja.

U cjelini, rezultati analize jasno pokazuju pozitivan uticaj projekta na učesnike, s povećanjem njihove svijesti, razumijevanja i znanja o rodnoj ravnopravnosti, institucionalnim mehanizmima, zakonskom okviru i podršci u slučajevima rodno zasnovane diskriminacije. Ovi rezultati pružaju osnovu za daljnje napore i intervencije usmjerene na promovisanje rodne ravnopravnosti i smanjenje rodno zasnovane diskriminacije.

- **Rezultati postignuti u oblasti nenasilne komunikacije:**

Na osnovu kvantitativne i kvalitativne analize, možemo zaključiti da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" postigao pozitivne rezultate u napretku učesnika u nenasilnoj komunikaciji, razumijevanju emocionalne pismenosti i prepoznavanju potreba i strategija. Evo sažetka glavnih rezultata:

- **Nenasilna komunikacija:** Ispitanici su putem projekta stekli svijest o važnosti nenasilne komunikacije. Postotak ispitanika koji vjeruju da izbjegavanje osuda, kritika i etiketa u komunikaciji doprinosi prihvatanju mišljenja i razumijevanju je značajno povećan i to postotak ispitanika koji vjeruju da druga osoba lakše prihvata njihovo mišljenje povećao se sa 68.57% na 91.42%, a postotak ispitanika koji vjeruju da izbjegavanje osuda povećava šanse da ih druga osoba lakše razumije povećao se sa 77.14% na 94.28%. To ukazuje na pozitivan uticaj projekta na osvješćivanje o potrebi za podržavajućom i nenasilnom komunikacijom.
- **Razumijevanje razlike između osjećanja i misli/utisaka/dojmova:** Ispitanici su i dalje većinom uspješni u prepoznavanju razlike između osjećanja i kognitivnih procjena. Tokom projekta, nije došlo do značajnih promjena u tom razumijevanju, što ukazuje na održano visoko razumijevanje emocionalne pismenosti.
- **Veza između potreba i strategija:** Ispitanici su tokom projekta poboljšali svoje razumijevanje veze između potreba i strategija. Više ispitanika prepoznaje da su potrebe suštinske osobine ljudskih bića koje pokreću njihove postupke, dok se broj onih koji su neinformisani o toj vezi značajno smanjio.
- **Percepcija potreba:** Ispitanici su tokom projekta promijenili prioritizaciju nekih potreba. Prioritet je porastao za socijalnu prihvaćenost i potrebu za učenjem, rastom i razvojem, dok je prioritet smanjen za senzorne potrebe i provođenje vremena sa bliskim osobama.

Dobijeni rezultati sugerišu da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" postigao svoje ciljeve u edukaciji i osvješćivanju mladih o važnosti nenasilne komunikacije, emocionalne pismenosti i razumijevanja veze između potrebama i strategijama. Promjene u stavovima i percepcijama ukazuju na pozitivan uticaj projekta na učesnike, što može doprinijeti stvaranju inkluzivnijeg i harmoničnijeg društvenog okruženja.

- **Rezultati postignuti u oblasti mentalnog zdravlja:**

Rezultati analize edukacije o mentalnom zdravlju mladih pokazuju da su postignuti značajni pozitivni rezultati u edukaciji i informisanju ispitanika o raznim poteškoćama i poremećajima u mentalnom zdravlju mladih, kao i o potrebama i načinima brige za mentalno zdravlje. Evo ključnih zaključaka:

- **Poteškoće i poremećaji u mentalnom zdravlju:** Postotak tačnih odgovora se povećao s 88.57% na 94.12%, dok se postotak neinformisanih smanjio s 11.43% na 2.941%. Ovi rezultati sugerišu da je projekat poboljšao informisanost ispitanika o poteškoćama i poremećajima u mentalnom zdravlju mladih.
- **Briga o mentalnom zdravlju i podrška:** Postotak tačnih odgovora se povećao s 57.14% na 88.24%, dok se postotak neinformisanih smanjio s 40% na 11.76%. To ukazuje na poboljšanu svijest i informisanost o potrebama i načinima brige za mentalno zdravlje mladih.
- **Strategije za smanjenje anksioznosti:** Postotak tačnih odgovora se povećao u gotovo svim kategorijama, a naglasak je stavljen na važnost brige o fizičkom zdravlju i razgovaranju s bliskim osobama i stručnjacima.
- **Prva pomoć u napadu panike:** Postotak tačnih odgovora povećao se sa 48.57% na 94.12%, dok se postotak neinformisanih smanjio sa 48.57% na 2.941%. Ovo ukazuje na uspjeh projekta u informisanju ispitanika o prvoj pomoći za napad panike i tehnikama "uzemljenja".
- **Kako pomoći osobama koje se samoozljeđuju:** Postotak tačnih odgovora se povećao u svim kategorijama, **pri čemu je veći naglasak stavljen na slušanje s razumijevanjem i podržavanje povezivanja s profesionalcima.**
- **Spremnost na traženje profesionalne podrške:** 97.2% ispitanika se slaže ili sasvim slaže da su spremni tražiti profesionalnu podršku.

Ovi rezultati ukazuju na to da je projekat uspješno edukovao ispitanike o mentalnom zdravlju mladih, povećao svijest o važnosti brige za mentalno zdravlje, te podstakao veću spremnost na traženje profesionalne podrške.

- **Rezultati postignuti u oblasti javnog zagovaranja:**

Sumirajući rezultate projekta "Mladi/e agenti/ce promjena" u oblasti edukacije o javnom zagovaranju, lobiranju i mobilizaciji zajednice, možemo zaključiti sljedeće:

- **Povećanje razumijevanja pojmova:** Uporedna analiza pokazuje značajan napredak u percepciji pojedinih pojmova među ispitanicima. Na početku projekta, 42.86% ispitanika je tačno odgovorilo da pojmovi javnog zagovaranja, lobiranja i mobilizacije zajednice nemaju isto značenje, dok je većina ispitanika (51.43%) navela da nije informisana o ovim pojmovima. Međutim, u završnom upitniku, 88.57% ispitanika tačno je prepoznalo da ovi pojmovi nemaju isto značenje, dok samo 2.86% nije tačno odgovorilo. Ovo ukazuje na uspješnost projekta u podizanju svijesti o ovim važnim konceptima.
- **Priprema i sprovođenje ulične kampanje:** Učesnici projekta su pokazali bolje razumijevanje važnih faktora za pripremu i sprovođenje ulične kampanje. U završnom upitniku, svi ispitanici su tačno odgovorili na sve četiri opcije, što ukazuje na povećanje znanja o ključnim elementima ulične kampanje.
- **Korišćenje medija u kampanjama javnog zagovaranja:** Projekt je doprinio povećanju informisanosti o korišćenju medija u kampanjama javnog zagovaranja. Na početku projekta, samo 20% ispitanika je tačno odgovorilo na pitanje o korišćenju medija, dok je u završnom upitniku taj procenat povećan na 87.88%.
- **Priprema javnog govora i medijskih nastupa:** učesnici su pokazali poboljšanje u odgovorima o pripremi javnog govora ili nastupa na medijima. Značajan napredak je vidljiv u stavci "Napraviti kartice/napomene sa najvažnijim temama", gdje se procenat tačnih odgovora povećao sa 71.43% na 94.12%.
- **Kreiranje poruke i strategije društvenih promjena:** Projekt je doprinio povećanju informisanosti o kreiranju poruka i strategija društvenih promjena i primjeni nenasilne komunikacije u aktivizmu.

- Unapređenje kvaliteta života učesnika/ca projekta

Pored unapređenja znanja i vještina projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" je pozitivno uticao unapređenje kvaliteta života mladih učesnika/ca projekta.

Uporedne analize odgovora na četiri ključna pitanja ("Sa trenutnom slikom o sebi, doživljam se kao samopouzdana osoba", "Sa trenutnom slikom o sebi, imam dojam da posjedujem kontrolu nad svojim životom", "Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da sprovedem kampanju zagovaranja", "Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da utičem na promjene u društvu"), možemo izvući sljedeće zaključke:

- **Samopouzdanje:** U početnom upitniku, 22.86% ispitanika se sasvim slaže da se doživljavaju kao samopouzdana osoba, dok 40% se uglavnom slaže. U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se sasvim slaže (50%) ili uglavnom slaže (44.12%) da se doživljavaju kao samopouzdana osoba. Ovi rezultati ukazuju na povećanje samopouzdanja mladih tokom trajanja projekta.
- **Kontrola nad životom:** U početnom upitniku, 8.57% ispitanika se sasvim slaže da posjeduju kontrolu nad svojim životom, dok 51.43% se uglavnom slaže. U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se slaže da posjeduju kontrolu nad svojim životom. 25.71% ispitanika se sasvim slaže, dok 57.14% se uglavnom slaže. Ovi rezultati ukazuju na pozitivnu promjenu u percepciji ispitanika o kontroli nad vlastitim životom tokom trajanja projekta.
- **Sposobnost sprovođenja kampanje zagovaranja:** U početnom upitniku, 11.43% ispitanika se sasvim slaže da su sposobni sprovesti kampanju zagovaranja, dok 31.43% se uglavnom slaže. U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se slaže da su sposobni sprovesti kampanju zagovaranja. 22.86% ispitanika se sasvim slaže, dok 60.00% se uglavnom slaže. Ovi rezultati sugerisu da je projekat doprinio jačanju samopouzdanja mladih i njihovoj sposobnosti da se aktivno uključe u zagovaranje i sprovođenje kampanja.
- **Sposobnost uticaja na promjene:** Nakon učešća u projektu "Mladi/e agenti/ce promjena", veći broj ispitanika vjeruje da su sposobni utjecati na promjene u društvu. Početni upitnik pokazuje da 17.14% ispitanika sasvim se slaže, a 45.71% uglavnom se slaže s tvrdnjom da su sposobni utjecati na promjene u društvu. U završnom upitniku, povećao se broj ispitanika koji se slažu s tvrdnjom. 25.71% ispitanika sasvim se slaže, a 60.00% uglavnom se slaže. Ovi rezultati ukazuju na povećanje samopouzdanja i vjerovanja mladih agenata promjena u njihovu sposobnost utjecanja na društvene promjene.

Projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" je doprinio jačanju samopouzdanja i vjere mladih u vlastite sposobnosti za aktivno uključivanje u društvene promjene. Nastavak podrške mladima u daljem razvijanju njihovih vještina, kroz edukaciju, mentorstvo i praktične projekte, ključan je za dalje jačanje njihovih sposobnosti i doprinos pozitivnom razvoju društva.

Pored kvantitavnog i kvalitativnog mjerenja rezultata napretka koji su ostvarili učesnici/e u projektu provedeno je ispitivanje percepcije relevantnih aktera o efektu projekta "Mladi/e agenti/ce promjena". Njihove percepcije su takođe značajne za procjenu kako uspješnosti projekta, tako i sveobuhvatnih intervencija koje provodi Amica Educa.

- Analiza stavova relevantnih aktera o efektu projekta

U toku procjene efekata projekta „Mladi/e agenti/ce promjena" konsultantica je provela 7 polustrukturiranih intervjua sa predstavnicima relevantnih aktera u cilju prikupljanja podataka koji su bitni za mjerenje efekta projekat i procjenu potreba mladih. Značajan nivo povratnih informacija po pitanju kako relevantni akteri vide efekta projekta.

Značajano je istaći da su svi ispitanici dali pozitivan sud o aktivnostima koje Amica Educa provodi u cilju unapređenje kvaliteta života mladih.

Iako su je u BiH proteklih godina izražen trend sužavanja prostora za organizacije civilnog društava, što često dovodi do rastućeg rivaliteta između organizacija civilnog društva i dodatnog udaljavanja između institucija sistema i organizacija civilnog društva, relevantni akteri navode da je rad Amica Educa prepoznat, te da je ova organizacija a uvažena kao ekspertska organizacija čije relevantne kapacitete koriste i institucije i druge organizacije civilnog društva tako da korisnike svojih usluga upućuju na Amica Educa.

Kao bitnu odrednicu kvaliteta rada Amica Educa i postizanja rezultata projekta ispitanici vide činjenicu da su intervencije i aktivnosti dizajnirane i implementirane na osnovu utvrđenih potreba mladih. Velik broj problema i izazova sa kojima se mladi suočavaju dodatno učvršćuje njihov stav da su aktivnosti koje Amica Educa provodi neophodne u cilju unapređenja otpornosti mladih na brojne rizike za daljnju marginalizaciju i diskriminaciju.

Relevantni akteri su takođe istakli da Amica Educa smatraju za organizaciju civilnog društva koja ima kvalitet resursnog centra i bez čijih aktivnosti bi se kvalitet njihovih korisnika/ca, ali i čitave društvene zajednice značajno unazadio.

Kako bi se buduće aktivnosti postigle što bolje rezultate neophodno je da budu kreirane na osnovu iskazanih potreba mladih. Ključne za dalje djelovanje su i potrebe koje su sami mladi iskazali a vezano za kreiranje podržavajuće sredine u kojoj bi im bile dostupne prilagođene usluge za unapređenje i zaštitu mentalnog zdravlja; usluge koje bi jačale njihovu otpornost na rodnu neravnopravnost sa posebnim akcentom na zaštitu od nasilja u vršnjačkim vezama, te kontinuitete u izgradnji životnih vještina koje će im biti korisne za proaktivno sudjelovanje u svim sferama društva.

Iako je projekat "**Mladile agentilce promjena**" postigao značajne rezultate u osnaživanju mladih i promociji aktivne društvene participacije, nastavak aktivnosti usmjerenih na intervenisanje u skladu sa iskazanim potrebama, a kroz jačanje njihovih kapaciteta, unapređenje mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti je i dalje neophodan iz nekoliko razloga koji su se iskristalisali u iskazanim potrebama učesnika/ca projekta:

- **Mladi se suočavaju sa neprestanim izazovima u mentalno zdravlje:** Mentalno zdravlje mladih je podložno raznim izazovima kao što su stres, anksioznost, depresija i drugi faktori koji mogu negativno uticati na njihovu dobrobit. Nastavak aktivnosti usmjerenih na unapređenje mentalnog zdravlja omogućava pružanje podrške mladima u suočavanju s tim izazovima i jačanje njihovih psihičkih resursa.
- **Nastavak borbe za rodnu ravnopravnost:** Iako su postignuti određeni napreci u ostvarivanju rodne ravnopravnosti, još uvijek postoje nejednakosti i prepreka s kojima se mladi susreću. Kontinuirane aktivnosti usmjerene na dekonstrukciju patrijarhalnih obrazaca i rodni stereotipi u cilju unapređenja rodne ravnopravnosti doprinose stvaranju jednakih mogućnosti za sve mlade, eliminišući stereotipe i rodno zasnovane diskriminacije.
- **Održavanje postignutih rezultata:** Projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" je pokazao da je moguće ostvariti pozitivne promjene, ali održavanje tih rezultata zahtijeva kontinuirane napore. Nastavak aktivnosti kroz unapređenje i dalju distribuciju dobrih praksi osigurava da postignuti napredak bude trajan i da mladi i dalje imaju podršku i prilike za aktivno sudjelovanje u društvu.
- **Sistemska pristup:** za unapređenje položaja mladih, a posebno unapređenje njihovog mentalnog zdravlja, rodne ravnopravnosti i društvene participacije, neophodna je sistemska pristup i kontinuirana multisektorske saradnje kroz nastavak aktivnosti koje omogućavaju da se ove teme i specifične potrebe i percepcije mladih kada su ove teme u pitanju integrišu u politike, programe i prakse na različitim nivoima, kako bi se postigao dugoročni i održivi uticaj.

U cilju što sveobuhvatnijeg sagledavanja potreba mladih Amica Educa kroz ovaj izvještaj informisala i o stavovima ključnih aktera o tome koje su goruće potrebe mladih, te su iz komunikacije sa predstavnicima institucija i organizacija civilnog društva kroz polustrukturirane intervju dobijene informacije o potrebama mladih na temu zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti kako ih vide relevantni akteri u Gradu Tuzla i Tuzlanskom Kantonu kako slijedi:

- **Potreba mladih za zaštitom mentalnog zdravlja:** Mladima je potreban siguran prostor i podržavajuća sredina kako bi mogli razgovarati o svojim problemima bez straha od osude. Prepoznaju važnost brige o mentalnom zdravlju, ali i svjesni su da u društvu postoje stigme i tabui vezani za ovu oblast. Kontinuirana destigmatizacija i dekonstrukcija tabua o mentalnom zdravlju također su važne potrebe mladih.
- **Potreba za senzibilizacijom i edukacijom o rodnoj ravnopravnosti:** Mladi trebaju biti osviješteni o značaju rodne ravnopravnosti. Prilikom planiranja i provođenja intervencija u sferi unapređenja rodne ravnopravnosti neophodno je uzeti u obzir prisutan dualitet jako izražene patrijarhalne obrasce koji sadrže rodne stereotipe i negativan uticaj popularne kulture koja vulgarizuje emancipaciju žena prikazujući je samo kroz agresivnu seksualnost.
- **Potreba za sigurnim prostorom i socijalnim uslugama:** Mladi trebaju siguran prostor i socijalne usluge koje će im omogućiti da prevaziđu probleme s kojima se suočavaju. Postojeća podrška za mlade u oblasti zaštite mentalnog zdravlja je dostatna, ali je potrebno aktivno raditi na promociji i destigmatizaciji. Također, potrebna je veća podrška mladima koji dolaze iz kategorija koje su u višestrukom riziku od marginalizacije (mladi iz ruralnih područja, mladi iz romske populacije, mladi istopolne seksualne orijentacije i/ili transrodni) u smislu očuvanja njihovog mentalnog zdravlja kroz prepoznavanje potreba i prilagođavanje usluga.
- **Potreba za promocijom i unapređenjem aktivizma i voluntarizma:** Mladi su prema procjeni relevantnih aktera uglavnom pasivni, to jeste nisu proaktivni, ali izražavaju potrebu za aktivnostima koje će im omogućiti da unaprijede svoje kapacitete i ispune neke od svojih potreba. Imajući to u vidu mladima treba obezbjediti jačanje njihovih kapaciteta kako bi prepoznali svoj potencijal za pozitivne promjene.
- **Potreba mladih za platformom putem koje će izraziti svoje potrebe:** Mladi su vrlo rijetko pitani za mišljenje i nemaju dovoljno prostora da iskažu svoje potrebe. Neophodno je učiniti dodatne napore kako bi se glas mladih čuo.
- **Potrebe mladih na unapređenju pristupa tržištu rada i ekonomskoj sigurnosti:** Mladi nemaju prilike za ostvarivanje prihoda koje bi bile u skladu sa njihovim potrebama. Nerijetko mladi ljudi zbog nepovoljne ekonomske situacije moraju da se odreknu obrazovanja kako bi zadovoljili osnovane potrebe.
- **Multisektorska saradnja i praćenje trendova:** Za unapređenje postojećih i kreiranje novih usluga za mlade, važna je saradnja različitih sektora i praćenje trendova.

Posebno je bitno istaći da su postignuti rezultati pokazatelj da je projekta "**Mladile agent/ice promjena**" prepoznao ključne prekretnice koje vode ka održivosti postignutih rezultata, a to su iskorak prema mladima i otvaranje dijaloške platforme između mladih i profesionalaca kako bi oni u poražavajućoj i sigurnoj sredini mogli da iskažu svoje potrebe za učenjem, izgradnjom kapaciteta, jačanjem otpornosti na rizike marginalizacije, ali i usluge zaštite i podrške.

S toga je nastavak aktivnosti usmjerenih na identifikovane potrebe i izazove mladih kada su u pitanju unapređenje mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti je neophodan kako bi se iskoristio ovaj pozitivan trend u mobilizaciji mladih da aktivno učestvuju i zagovaraju za bolje društvo koje će biti podržavajuće sredina za mlade da ostvare svoje pune kapacitete.

Iskazani stavovi o ugled i povjerenje koje Amica Educa uživa među korisnicama i relevantnim akterima ukazuju i na to da je velika odgovornost na ovoj organizaciji da postignute rezultate i identifikovane potreba mladih dalje promoviše i stavlja na agendu lokalne zajednice, Grada Tuzla, ali i Tuzlanskog kantona.

Podrška mladima danas da žive u podržavajućoj sredini koja ima omogućava punu samoaktuelizaciju direktno utičemo na bolji svijet sutrašnjice.

I. UVOD I POZADINA

I.1. INFORMACIJE O ORGANIZACIJI

Kao što je navedeno u Projektnom zadatku, Udruženje "Amica Educa" (u daljem tekstu Amica Educa) je osnovana 1996. godine kao Švicarska nevladina organizacija "Amica Schweiz", a 1999. godine je registrovana kao lokalna organizacija sa sjedištem u Tuzli, BiH. Amica Educa se, tokom 24 godine rada, razvila u centar za osnaživanje pojedinaca i porodica, obezbijavajući edukativne i psihosocijalne usluge građanima/kama Tuzle i BiH. Implementirajući aktivnosti na različitim nivoima, Amica Educa unapređuje mentalno i socijalno zdravlje svih članova društva putem prevencije, edukacije, tretmana i aktivno djeluje na poboljšanje položaja žena. Neformalnim obrazovanjem doprinosi prevladavanju nedostataka formalnog obrazovanja, socijalnoj uključenosti marginaliziranih grupa i društvenoj ravnopravnosti. Djelovanje Amica Educa se ogleda u realiziranju aktivnosti Psihoedukativnog programa, Porodičnog / psihološkog savjetovališta i programa Rodne ravnopravnosti.

I.2. INFORMACIJE O PROJEKTU

U okviru projekta „Mladi agenti društvenih promjena“ Amica Educa (implementator projekta) kao cilj je postavila povećavanje uključenosti mladih u društvene promjene fokusirajući se na destigmatizaciju mentalnog zdravlja mladih, unapređenje rodne ravnopravnosti i izgradnju nenasilnog društva. Ovaj projekat je finansiran od strane cfd (Feministička mirovna organizacija) iz Švicarske.

Projekat je započeo januara 2021.g. a prva aktivnost projekta bila je izrada **Analize o rodnoj ravnopravnosti i mentalnom zdravlju mladih i izrada početnog/završnog upitnika za učesnike/ce projekta.**

Direktni korisnici projekta su mladi ljudi, a njih oko 40 koji su kroz učešće u aktivnostima projekta osnaženi i educirani u oblasti mentalnog zdravlja mladih, rodne ravnopravnosti, izgradnje mira, aktivizma i zagovaranja te koji su sa time i sprovodili određene volonterske aktivnosti.

Ciljevi projekta su:

- Putem poboljšanja mentalnog zdravlja, socijalnih vještina i povećanja znanja o rodnoj ravnopravnosti, mladi ljudi osposobljeni su za ostvarivanje svojih prava u privatnom i društvenom životu.
- Važnost mentalnog zdravlja mladih i rodna ravnopravnost tematizirana je u javnosti od strane mladih.
- Zajedno sa vlastima, relevantnim institucijama i nevladinim organizacijama, mladi ljudi aktivno sudjeluju u pokretanju promjena i odluka koje se tiču njihovih potreba i prava na mentalno zdravlje i rodnu ravnopravnost.

U skladu sa planom provođenja projekta do sada su provedene i u planu sljedeće aktivnosti:

- 2021.g.: Psihoedukativne radionice Mentalno zdravlje mladih; Rodna ravnopravnost, Nenasilna komunikacija, Volonterski angažman: Kampanja na društvenim mrežama o mentalnom zdravlju mladih (kontinuirano) instagram facebook.com
- 2022.g.: Treninzi Primjena Nenasilne komunikacije u aktivizmu i zagovaranju; Organiziranje uličnih i online kampanja; Saradnja sa medijima, medijsko nastupanje i medijske objave video ; Volonterski angažman: Ulična kampanja o mentalnom zdravlju mladih (2022.g.) video i Volonterski angažman: Kampanja na društvenim mrežama o mentalnom zdravlju mladih (kontinuirano) instagram facebook.com
- 2023.g.: Treninzi Javni nastup i poslovna komunikacija, Priprema i sprovođenje radionica i okruglog stola, Kako postati donosioc odluka. Volonterski angažman: Kampanja na društvenim mrežama o mentalnom zdravlju mladih (kontinuirano) instagram facebook.com
- Planirani volonterski angažmani Priprema i sprovođenje okruglog stola na temu mentalnog zdravlja mladih (oktobar 2023.) i Priprema i sprovođenje 4 radionice za mlade u srednjim školama i omladinskim udruženjima (septembar – decembar 2023.g.)

Projekat se završava 31. decembra 2023.g.

2. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

2.1. SVRHA I CILJEVI ANALIZE

Cilj mjerenja efekta projekta i procjene potreba mladih je da se objektivno sagledaju utjecaji projekta na mlade, identifikuju aktualne potrebe mladih u području rodne ravnopravnosti, mentalnog zdravlja i aktivizma te predlože aktivnosti koje bi zadovoljile te potrebe.

Mjerenje efekta projekta omogućava procjenu konkretnih rezultata i promjena koje su nastale kao rezultat provođenja projekta. Kroz ovaj proces, analizira se kako su mladi bili korisni i kako su se njihovi stavovi, znanje ili ponašanje promijenili kao rezultat učešća u projektu.

Osim toga, važno je identificirati trenutne potrebe mladih u oblasti rodne ravnopravnosti, mentalnog zdravlja i aktivizma. To se postiže aktivnim uključivanjem mladih u proces i prikupljanjem njihovih mišljenja, stavova i prijedloga. Na taj način se osigurava da buduće aktivnosti i intervencije odgovaraju stvarnim potrebama mladih.

Konačno, na temelju rezultata mjerenja i identifikovanih potreba, mogu se formulirati prijedlozi aktivnosti koje će zadovoljiti te potrebe mladih. Ove aktivnosti mogu uključivati različite strategije i intervencije koje će podržati rodnu ravnopravnost, promovirati mentalno zdravlje mladih i poticati njihov aktivizam u društvu.

Ukupno, mjerenje efekta projekta i procjena potreba mladih ključni su koraci u osiguravanju da se intervencije i aktivnosti usmjere na realne potrebe mladih i postignu pozitivne promjene u njihovim životima.

2.2. METODOLOGIJA I ALATI ZA ANALIZU

Imajući u vidu projekat, njegove ciljeve i dosadašnje aktivnosti, kao i cilj analize "**mjerenje efekta projekta i potreba mladih vezano je za objektivno sagledavanje uticaja realiziranog projekta na mlade, definiranje aktualnih potreba mladih (u oblasti rodne ravnopravnosti, mentalnog zdravlja i aktivizma) te definiranje prijedloga aktivnosti kojima bi se te potrebe zadovoljile**", za uspješno mjerenje efekata i procjenu potreba preduzet je niz aktivnosti koje su su sljedeće aktivnosti.

Za uspješnu analizu, mjerenje i procjenu potreba ključan je bio odabir alata/instrumenta koji će osigurati da prikupljeni podaci budu pouzdani i da omogućе učešće svih zainteresovanih strana u oblastima zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti. S obzirom na to da je već provedeno baseline istraživanje u okviru projekta, ono je pružilo početno stanje i parametre za mjerenje efekata projekta na korisnike usluga/aktivnosti.

- **Desk istraživanje:** pregled zakonske regulative u vezi s rodnom ravnopravnošću i mentalnim zdravljem u Federaciji BiH, Tuzlanskom kantonu i gradu Tuzla, kao i relevantne dokumentacije vezane za usluge i pružatelje usluga u tim oblastima.
- **Intervjui s pojedincima (stakeholderima):** kako bi se dobile relevantne informacije o stanju rodne ravnopravnosti i mentalnog zdravlja mladih te utjecaju projekta na unapređenje zaštite mentalnog zdravlja mladih i poštovanje standarda rodne ravnopravnosti.
- **Analiza potreba mladih:** na temelju iznesenih stavova mladih koji su bili aktivno uključeni u provođenje projekta, izvršena je analiza njihovih potreba, a na temelju utvrđenih potreba predložene su aktivnosti koje su neophodne za zadovoljenje tih potreba.
- **Analiza efekata projekta:** kroz uporednu, kvantitativnu i kvalitativnu analizu podataka prikupljenih putem upitnika utvrdit će se koji su efekti koje je projekat imao na direktne korisnike usluga projekta.

Za mjerenje efekata primijenjene su kvantitativna, kvalitativna i uporedna analiza baseline i post-testiranja, kao i procjena stavova relevantnih aktera kako bi se utvrdile promjene u znanju, stavovima i ponašanju mladih u vezi s

rodnom ravnopravnošću i mentalnim zdravljem. Kombinacija metoda uključivala je analizu dokumenata, intervjue, fokus grupe, ankete/upitnike, studije slučaja i druge.

U skladu s potrebama analize, konsultantica je koristila analizu relevantnih dokumenata, sveobuhvatnu analizu upitnika, polustrukturirane intervjue s predstavnicima institucija Tuzlanskog Kantona i komunikaciju s projektnim timom. Analize su obuhvatile direktno i indirektno prikupljanje podataka, analizu podataka, procjenu potreba, izvođenje zaključaka i preporuka.

3. SAŽETAK PRAVNOG OKVIRA I RELEVANTNIH POLITIKA¹

U Bosni i Hercegovini, tokom posljednjih dvadeset godina, provedene su značajne aktivnosti usmjerene na unapređenje zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti. Ove aktivnosti uključuju usvajanje zakonskih, podzakonskih akata i strategija te provođenje različitih inicijativa i projekata od strane institucija i organizacija civilnog društva.

Ove aktivnosti su rezultat napora institucija sistema, kao i organizacija civilnog društva koje su radile na unapređenju zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti. Međutim, iako su poduzeti značajni napori, važno je napomenuti da se i dalje identifikuju izazovi u pristupanju pravima pogotovo za predstavnike marginalizovanih grupa među kojima su i mladi.

3.1. OČUVANJE MENTALNOG ZDRAVLJA

U Federaciji BiH su na snazi sljedeći zakoni, podzakonski akti i strategije koje regulišu oblast zaštite mentalnog zdravlja:

- **Zakon o mentalnom zdravlju Federacije Bosne i Hercegovine:** Ovaj zakon regulira prava i zaštitu osoba s mentalnim smetnjama u FBiH. Propisuje postupke procjene, dijagnostike, liječenja i rehabilitacije osoba s mentalnim smetnjama, kao i uspostavu mentalnih zdravstvenih ustanova.
- **Strategija mentalnog zdravlja Federacije Bosne i Hercegovine:** FBiH je imao i možda i dalje ima strategije koje imaju za cilj poboljšanje mentalnog zdravlja u regiji. Te strategije definiraju prioritete, ciljeve i akcijske planove za unapređenje sustava mentalnog zdravlja.
- **Pravilnik o minimalnim uvjetima za organizaciju i rad institucija za mentalno zdravlje:** Ovaj pravilnik propisuje minimalne standarde za organizaciju i rad institucija za mentalno zdravlje u FBiH. Uključuje smjernice o prostorima, kadrovima, opremi, terapijskim programima i drugim aspektima pružanja usluga mentalnog zdravlja.
- **Pravilnik o zaštiti prava pacijenata u zdravstvenoj zaštiti Federacije Bosne i Hercegovine:** Iako nije direktno vezan za mentalno zdravlje, ovaj pravilnik reguliše prava pacijenata uopšte, uključujući i prava osoba s mentalnim smetnjama. Propisuje pravo na informisanost, pristanak na liječenje, povjerljivost podataka i druge aspekte koji su važni za osiguranje dostojanstva i prava pacijenata.

¹ Imajući u vidu da je prethodno u okviru projekta "Mladi/e agenti/ce" izrađena "Analizi o rodnoj ravnopravnosti i mentalnom zdravlju mladih i izradi instrumenta za mjerenje uticaja projekta na mlade ljude korisnike/ce" file:///E:/2023/AmicaEduca/Analiza%20o%20rodnoj%20ravnopravnosti%20i%20mentalnom%20zdravlju%20mladih_public.pdf te da od navedene analize nisu nastupile značajne promjene u relevantnom pravno i strateškom okviru ovaj dokument daje samo sažetak okvira koji se odnosi na zaštitu mentalnog zdravlja i unapređenje rodne ravnopravnosti.

3.2. RODNA RAVNOPRAVNOST

Okvir za unapređenje rodne ravnopravnosti u Bosni i Hercegovini (BiH) uključuje niz zakona, strategija i međunarodnih obaveza koje su usmjerene prema postizanju ravnopravnosti spolova u društvu. Ovdje su neki od ključnih elemenata okvira za unapređenje rodne ravnopravnosti u BiH:

- **Ustav Bosne i Hercegovine:** Ustav BiH osigurava ravnopravnost svih građana bez obzira na pol. Na temelju ustava, postoji pravni temelj za borbu protiv diskriminacije i promoviranje rodne ravnopravnosti.
- **Zakon o ravnopravnosti spolova:** Ovaj zakon utvrđuje osnovne principe ravnopravnosti spolova i zabranjuje diskriminaciju na temelju spola. Zakon također propisuje mjere za promicanje ravnopravnosti spolova i postizanje rodne ravnoteže u društvu.
- **Zakon o zabrani diskriminacije u Bosni i Hercegovini** donesen je 2009. godine i ima za cilj zaštititi sve građane od diskriminacije na temelju različitih osobnih karakteristika, uključujući spol. Zakon definira diskriminaciju, propisuje postupke i sankcije za kršenje zakona te uspostavlja institucije za zaštitu od diskriminacije.
- **Gender akcioni plan BiH za period 2018 – 2022.g.:** Bosna i Hercegovina je u proteklih 20 godina donijela različite strateške dokumente koji su usmjereni na unapređenje ravnopravnosti spolova koje postavljaju ciljeve i mjere za unapređenje rodne ravnopravnosti na nacionalnoj razini.
- **Međunarodne obaveze:** BiH je potpisnica brojnih međunarodnih konvencija i sporazuma koji se odnose na ravnopravnost spolova, uključujući Konvenciju UN-a o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW) i Pekinšku platformu za akciju.
- **Institucionalni okvir:** BiH ima tijela koja su odgovorna za nadzor provedbe politika i zakona o rodnoj ravnopravnosti, uključujući Agenciju za ravnopravnost spolova i entitetske gender centre.

Bitna informacija koja se odnosi na konceptualizaciju i lokalizaciju pitanja rodne ravnopravnosti je da Grad Tuzla, iako je regionalni i kantonalni centar, trenutno nema važeći Gender akcioni plan. Prethodni dokument je bio važeći do 2016. godine, a inicijativa za usvajanje novog je pokrenuta 2021. godine. Međutim, i nakon dvije godine, konsultacije o novom akcionom planu još uvijek traju. Ovo ukazuje na potrebu za daljnjim naporima i ubrzanim procesom kako bi se osiguralo usvajanje novog i sveobuhvatnog plana za unapređenje rodne ravnopravnosti u Gradu Tuzla. Ovaj proces konsultacija pruža priliku za široku participaciju i uključivanje svih relevantnih aktera u izradi akcionog plana koji će adekvatno adresirati specifične potrebe i izazove u vezi s rodnom ravnopravnošću u tom lokalnom kontekstu.

4. MJERENJE EFEKTA PROJEKTA „MLADI/E AGENTI/CE PROMJENA“

Mjerenje efekata projekta "Mladi/e agenti/ce promjena" obuhvata kvantitativnu i kvalitativnu analizu početnih i završnih upitnika koje su ispitanici popunjavali prije početka projekta i nakon završetka projektnih aktivnosti u junu 2023. godine. Ove analize pružaju uvid u promjene u informisanosti, stavovima i percepcijama mladih nakon učešća u projektu.

Kvantitativna analiza obuhvata kvantifikaciju odgovora na pitanja iz upitnika i upoređivanje rezultata iz početnog i završnog testa. Analizirani su postotci tačnih, netačnih i neinformisanih odgovora kako bi se utvrdilo da li je došlo do poboljšanja informisanosti tokom projekta. Također su identifikovani trendovi u odgovorima kako bi se utvrdili specifični aspekti koji su najviše uticali na promjene.

Kvalitativna analiza uključuje dublje istraživanje odgovora na otvorena pitanja u upitnicima. Ovi odgovori pružaju i detaljniji uvid u stavove, iskustva i percepcije mladih u vezi sa rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem. Kroz analizu ovih odgovora identifikovani su ključni trenuci u projektnim aktivnostima koji su uticali na promjene u stavovima i ponašanju mladih.

Mjerenje efekata projekta "Mladi/e agenti/ce promjena" ima za cilj utvrditi koliko je projekat doprinio izgradnji kapaciteta mladih u pogledu informisanosti o mogućnostima suočavanja sa rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem. Na osnovu rezultata analiza izvršena je procjena efikasnost projektnih aktivnosti i identifikovati oblasti koje su bile najuspješnije u ostvarivanju ciljeva projekta. Također, ovi rezultati su poslužili za smjernice za dalje poboljšanje i razvoj sličnih projekata u budućnosti.

4.1. ANALIZA UTICAJA PROJEKTHNIH AKTIVNOSTI NA UČESNIKE I UČESNICE

RODNA RAVNOPRAVNOST I RODNI STEREOTIPI :

- Rod i pol

Ispitanici/e su i u početnom i završnom testu pokazali visok stepen razumijevanja razlike između roda i pola i osnovnih principa rodne ravnopravnosti. Početni rezultati su bili vrlo dobri, s 71,5% tačnih odgovora. Međutim, završni test je pokazao značajan porast u broju ispitanika/ca koji u potpunosti razumiju da pol i rod nisu dva termina koja imaju isto značenje, s postignutih 91,5%.

- Rodna ravnopravnost

Također, zabilježen je porast od 3% u broju ispitanika/ca koji razumiju da rodna ravnopravnost pretpostavlja da muškarci, žene, osobe drugačijih rodnih identiteta imaju jednake preduslove za ostvarivanje ljudskih prava. Ovi rezultati pokazuju da postoji veći nivo svijesti o jednakim mogućnostima za muškarce i žene da doprinesu kulturnom, političkom, ekonomskom, socijalnom i nacionalnom napretku. Također, sve veći broj ispitanika/ca razumije da svi pripadnici zajednice trebaju imati identične mogućnosti da uživaju sve koristi i beneficije od napretka jedne zajednice. Prema završnom testu, 88,5% ispitanika/ca tačno odgovara na ovo pitanje. Ovi rezultati ukazuju na pozitivan trend u razumijevanju pojmova roda, pola i rodne ravnopravnosti među ispitanicima/ama. To sugerira da su njihova svijest i znanje o ovim pitanjima unaprijeđeni tokom testiranja i edukacije. Ovakvo povećanje svijesti može imati pozitivan uticaj na promicanje rodne ravnopravnosti i stvaranje društva koje priznaje i podržava jednakost svih rodnih identiteta.

- Stereotipi o muškarcima

Kada su u pitanju poimanja o rodnim stereotipima o muškarcima na temelju ovih rezultata, možemo zaključiti da većina ispitanika/ca (ukupno 54.28%) se slaže (sasvim ili uglavnom) s tvrdnjom da muškarci u društvu često bivaju opisivani kao snažni, šutljivi, aktivni, agresivni, racionalni, dominantni, nezavisni te da se manje bave svojim fizičkim izgledom. Međutim, značajan postotak ispitanika/ca (25.72%) izražava nesigurnost (neodlučnost) ili se uglavnom/uopšte ne slaže s ovim opisom muškaraca u društvu (ukupno 25.72% koji se uglavnom ne slaže i 11.43% koji se uopšte ne slaže).

Na temelju rezultata, možemo zaključiti da se većina ispitanika/ca u završnom testu (ukupno 65.72%) slaže (sasvim ili uglavnom) s tvrdnjom da muškarci u društvu često bivaju opisivani kao snažni, šutljivi, aktivni, agresivni, racionalni, dominantni, nezavisni te da se manje bave svojim fizičkim izgledom. Međutim, postoji manji postotak ispitanika/ca (22.86%) koji izražava nesigurnost (neodlučnost) ili se uglavnom/uopšte ne slaže s ovim opisom muškaraca u društvu (ukupno 22.86% koji se uglavnom ne slaže + 8.57% koji se uopšte ne slaže).

Rezultati sugeriraju da postoji određena varijacija mišljenja i percepcija o tome kako muškarci trebaju biti opisani u društvu.

Oni također ukazuju na slične trendove kao i u početnom testu, gdje se većina ispitanika/ca slaže da u društvu postoje tradicionalni stereotipi o muškarcima, dok manji broj izražava neslaganje s takvim opisima. I dalje je prisutna određena varijacija mišljenja i percepcija o muškarcima u društvu, ali u završnom testu veći postotak ispitanika/ca izrazilo suglasnost s opisanim stereotipima.

Ova raznolikost mišljenja može ukazivati na promjene u društvenim normama i potrebu za promovisanja šireg i inkluzivnijeg razumijevanja rodni uloga i identiteta, ali i osveštavanja postojanja ukorijenjenih stereotipa o muškarcima koje je neophodno mijenjati.

- Stereotipi o ženama

Na temelju dobijenih rezultata, možemo zaključiti da se većina ispitanika/ca u početnom testu (ukupno 60%) slaže (sasvim ili uglavnom) s tvrdnjom da žene u društvu često bivaju opisivane kao slabe, pričljive, reaktivne, emocionalne, osjetljive, brižne, zavisne, da vode računa o svom fizičkom izgledu te da su loši vozači automobila.

Međutim, postoji i značajan postotak ispitanika/ca (20%) koji se uopšte ne slaže s ovim opisom žena u društvu, dok manji broj izražava neodlučnost (11.43%) ili uglavnom/uglavnom se ne slaže (8.57%).

Ovi rezultati ukazuju na rasprostranjene stereotipe o ženama u društvu koji se prepoznati među ispitanicima/ama. Većina se ispitanika/ca slaže da su tradicionalne stereotipe o ženama rasprostranjeni i uvreženi, ali postoji i značajan postotak onih koji izražavaju neslaganje s takvim opisima ili su neodlučni.

U završnom testu, primjećujemo da nijedan/a ispitanik/ca nije odgovorio/a da se sasvim slaže s tvrdnjom. Većina ispitanika/ca (62.86%) se uglavnom slaže s tvrdnjom da se žene često opisuju kao slabe, pričljive, reaktivne, emocionalne, osjetljive, brižne, zavisne, da vode računa o svom fizičkom izgledu te da su loši vozači automobila.

Manji broj ispitanika/ca izražava neodlučnost (8.57%) ili uglavnom se ne slaže (8.57%) s ovom tvrdnjom. Također, 20% ispitanika/ca se uopće ne slaže s ovim opisom žena u društvu.

Uporedba rezultata između početnog i završnog testa ukazuje na pomak u stavovima ispitanika/ca. U završnom testu, nema ispitanika/ca koji se sasvim slaže s opisom žena prema stereotipima. Ovo može ukazivati na povećanu svijest o rodnoj ravnopravnosti i važnosti izbjegavanja stereotipnih opisa žena u društvu. Unatoč tome, i dalje postoji određeni postotak ispitanika/ca koji se uglavnom slaže s ovim opisima ili izražava neodlučnost, što ukazuje na potrebu za daljnjim radom na promovisanjem rodne ravnopravnosti i razbijanju stereotipa.

Rodni stereotipi nameću društvena očekivanja o tome kako bi se muškarci i žene trebali ponašati, izgledati i što bi trebali željeti. To može dovesti do pritiska i ograničenja za pojedince koji se ne uklapaju u ta očekivanja. Osveščivanje stereotipa osnažuje pojedince da prihvate svojstva i interese koji su autentični za njih, te da slobodno izraze svoju osobnost i identitet.

Također, izuzetno je važno da pojedinci, posebno mladi koji ne baštine ove stereotipe, budu svjesni prisutnosti rodni stereotipa u našem društvu. Njihova svijest o tome treba biti podizana kontinuirano, jer se ti stereotipi moraju neprestano dekonstruisati.

Podizanje svijesti o postojanju rodni stereotipa pomaže pojedincima da prepoznaju njihovu štetnost i ograničenja koja mogu donijeti. To može pružiti motivaciju za suočavanje s tim stereotipima, izazivanje njihove valjanosti i stvaranje promjene.

Mladi ljudi, posebno, trebaju biti osnaženi da se suprotstave rodni stereotipima, kako bi slobodno razvijali svoje osobnosti, talente i interese. Ohrabrivati ih da promišljaju o rodni ulogama, preispitaju uvriježena očekivanja i neustrašivo izražavaju svoj identitet, doprinosi stvaranju društva u kojem se prihvaća raznolikost i jednakost.

Da bi se postigla puna svijest o rodni ravnopravnosti i faktorima koji na nju utiču neophodno je mladima omogućiti edukaciju, dijalog i promjenu svijesti. Važno je da u ovom nastojanju organizacije civilnog društva ne budu same nego da za partnere imaju obrazovni sistem, mediji, institucije i zajednicu. To uključuje pružanje informacija o rodni stereotipima, promovisanje rodne ravnopravnosti, podsticanje kritičkog razmišljanja i osnaživanje pojedinaca da se usprotive stereotipima i grade inkluzivno društvo.

Kroz ovaj proces dekonstrukcije, mladi mogu razviti samosvijest, razumijevanje i empatiju prema različitim rodni identitetima i ulogama. To može stvoriti prostor za prihvaćanje, podršku i solidarnost među svim članovima društva, te potaknuti pozitivne promjene na individualnoj, društvenoj i institucionalnoj razini.

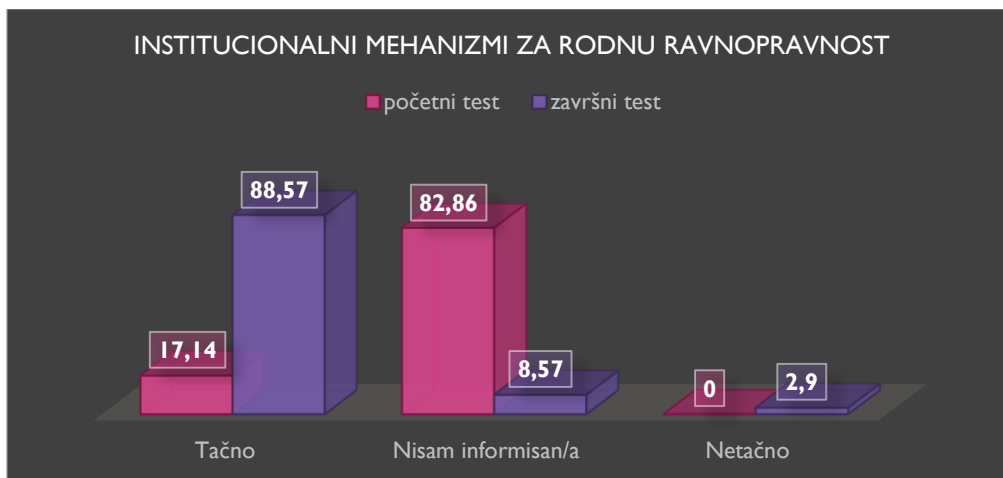
INSTITUCIONALNI MEHANIZMI ZA RODNA PITANJA U BIH:

U poređnom analizom rezultata početnog i završnog testa na pitanje „Mreža institucionalnih mehanizama za rodna pitanja u BiH obuhvata sve nivoe zakonodavne i izvršne vlasti. Mehanizmi koji su uspostavljeni su: Agencija za ravnopravnost polova na nivou BiH, Gender centri na nivou entiteta i Komisije za ravnopravnost polova na lokalnom nivou.“ dobili smo značajno poboljšanje znanja ispitanika/ca o postojećim institucionalnim mehanizmima za rodna pitanja. U početnom testu, 82.6% ispitanika/ca izjavilo je da nisu informisani o ovom pitanju, dok je na završnom testu 88.57% ispitanika/ca tačno odgovorilo na pitanje o institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost.

Ovi rezultati pokazuju da je edukacija i informisanost o institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost poboljšana tokom trajanja projekta. Povećanje broja ispitanika/ca koji su tačno odgovorili na pitanje ukazuje na uspješnost procesa edukacije i svjesnosti o važnosti rodne ravnopravnosti i institucionalnih mehanizama koji je podržavaju.

Podizanje svijesti o postojanju i ulozi ovih institucionalnih mehanizama ključno je za promovisanje rodne ravnopravnosti u BiH. Agencija za ravnopravnost polova na nivou BiH, Gender centri na nivou entiteta i Komisije za ravnopravnost polova na lokalnom nivou igraju važnu ulogu u zaštiti i promociji prava žena, kao i u borbi protiv rodni stereotipa i diskriminacije. Informisani ispitanici/e su sposobni/e da prepoznaju ove institucionalne mehanizme kao ključne aktere u ostvarivanju rodne ravnopravnosti i promovisanju jednakih mogućnosti za sve.

Ovi rezultati također ukazuju na potrebu nastavka edukacije i informisanja o institucionalnim mehanizmima za rodnu ravnopravnost kako bi se dalje unaprijedila svijest i angažman mladih u borbi za rodnu ravnopravnost u BiH.

Grafikon 1 uporedni prikaz rezultati početnog i završenog testa na pitanje o institucionalnim mehanizmima za rodna pitanja u BiH

RODNO OSJETLJIV JEZIK:

Kako bi se utvrdilo u kojoj mjeri učesnici/e imaju svijest o rodno osjetljivom jeziku postavljeno je pitanje "Kada je žena na određenoj funkciji, ispravno je koristiti:

- a) zamjeniCA predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)
- b) zamjeniK predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)
- c) zamjeniK predsjedavajuĆE (ako predsjedava žena, a mijenja je muškarac)
- d) zamjeniK predsjedavajućEG (ako predsjedava žena, a mijenja je muškarac)
- e) zamjeniCA predsjedavajuĆE (ako su obje žene) i sl.2

Najveći postotak ispitanika koji su tačno odgovorili na pitanje nalazi se kod opcije "zamjeniCA predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)", gdje je 77.14% ispitanika tačno prepoznalo da se u takvoj situaciji koristi "zamjeniCA".

Opcija "zamjeniK predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)" je dobila znatno manji postotak tačnih odgovora od 25.71%, što ukazuje na manju svijest o pravilnom korišćenju ovog oblika.

Kod opcije "zamjeniK predsjedavajuĆE (ako predsjedava žena, a mijenja je muškarac)", 42.86% ispitanika tačno prepoznaje ovaj oblik, dok je 2.86% ispitanika odabralo "zamjeniK predsjedavajućEG" što je netačno.

Opcija "zamjeniCA predsjedavajuĆE (ako su obje žene) i sl." dobila je 74.29% tačnih odgovora, što ukazuje na dobru svijest o korišćenju ovog oblika u situacijama kada su obje osobe ženskog roda.

Uočava se da postoji određeni nivo nesvjesnosti ili neinformisanosti o pravilnom korišćenju rodno osjetljivog jezika, što ukazuje na potrebu za dodatnom edukacijom i podizanja svijesti o važnosti korišćenja pravilnog jezika koji promovise rodnu ravnopravnost i jednakost u društvu. Ovi rezultati također sugerišu na potrebu za jačanjem svijesti o pravilnom korišćenju zamjenica u skladu s rodnom pripadnošću i ulogom osoba na određenim funkcijama, kako bi se izbjegle rodno pristrane pretpostavke i stereotipi.

Postotak ispitanika koji su tačno odgovorili na pitanje "zamjeniCA predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)" smanjio se sa 77.14% u početnom testu na 37.14% u završnom testu.

Opcija "zamjeniK predsjedavajućEG (ako predsjedava muškarac)" dobila je veći postotak tačnih odgovora u završnom testu, povećavajući se sa 25.71% na 68.57%.

Kod opcije "zamjeniK predsjedavajuĆE (ako predsjedava žena, a mijenja je muškarac)", postotak tačnih odgovora također je povećan sa 42.86% na 74.29%.

Opcija "zamjeniK predsjedavajućEG (ako predsjedava žena, a mijenja je muškarac)" dobila je vrlo nizak postotak tačnih odgovora od 2.86% u početnom testu, koji je porastao na 8.57% u završnom testu.

Najveći postotak tačnih odgovora je zabilježen kod opcije "zamjeniCA predsjedavajuĆE (ako su obje žene) i sl.", koja je porasla sa 74.29% na 85.71%.

U poređenju sa početnim testom, rezultati završnog testa ukazuju na poboljšanje svijesti o korišćenju zamjenica u skladu s rodnom pripadnošću i ulogom osoba na određenim funkcijama. Međutim, i dalje postoji prostor za poboljšanje, posebno u razumijevanju zamjene zamjenica kada žena obavlja određenu funkciju. Ovi rezultati naglašavaju važnost kontinuirane edukacije i svijesti o rodnoj ravnopravnosti i pravilnom jezičkom izražavanju u društvu.

Rodno osjetljivi jezik je važan alat u promovisanju rodne ravnopravnosti i stvaranju inkluzivnog društva. Korišćenjem takvog jezika, pomaže se u razbijanju stereotipa, promovisanju jednakosti i poštovanju različitih rodova i identiteta.

DISKRIMINACIJA NA OSNOVU RODA:

- Prava žena na porodijsko odsustvo

Među najučestalijim oblicima diskriminacije na osnovu roda u BiH su upravo diskriminatorne prakse koje pogađaju žene koje su u fertilnom dobu bilo da ih poslodavac uslovljava prilikom zapošljavanja insistirajući da se obavežu da neće ostati u drugom stanju određeni period ili im po završetku porodijskog bolovanja ne produži ugovor o radu. Upravo imajući to u vidu učesnicima/cama projekta je u početnim i završnim upitnicima predočio sljedeći primjer:

„U jednoj firmi, poslodavac zahtijeva od osobe ženskog pola da unaprijed obeća i potpiše da u naredne 3 godine neće uzimati porodijsko odsustvo s obrazloženjem da su mu potrebni radnici/e kojile mogu da se potpuno posvete poslu.“

Na osnovu kog su trebali da odgovore na sljedeća pitanja :

Kako vidite opisanu situaciju?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) smatram da su ovim zahtjevom osobi ženskog pola ugrožena prava	100%	100%
b) poslodavac ima pravo da zahtijeva takve stvari ako su za dobro firme	0	0

I u početnom i u završnom testu, 100% ispitanika/ca smatra da su ovim zahtjevom osobi ženskog pola ugrožena prava, dok nijedan odgovor ne podržava poslodavčev zahtjev.

Upoređujući ova dva testa možemo primijetiti da se u toku trajanja projekta percepcija situacije nije promijenila, već je zadržana visoka svijest o potencijalnoj diskriminaciji i kršenju prava žena.

Kako biste se osjećali u odnosu na ovu situaciju?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) duboko saosjećam sa osobom ženskog pola	68.57 %	77.14%
b) umjereno saosjećam sa osobom ženskog pola	28.57%	22.85%
c) uglavnom ne saosjećam sa osobom ženskog pola	5.7%	0%
d) ravnodušan/na sam u odnosu na ovu situaciju	0%	0%

U završnom testu, 77.14% ispitanika/ca izjavljuje da duboko saosjeća s osobom ženskog pola, dok 22.86% umjereno saosjeća.

Upoređujući sa početnim testom, primjećuje se smanjenje udjela umjerenog saosjećanja, što ukazuje na veću emocionalnu povezanost s problemom i veće razumijevanje situacije.

Da radite u istoj firmi, šta biste učinili u ovoj situaciji?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) ne bih preduzeo/la ništa, to nije moj problem	5.71%	0%
b) pokušao/la bih da pomognem osobi ženskog pola, ali se ne bih zamijerao/la direktoru	62.85%	37.14%
c) pokušao/la bih da pomognem, čak i po cijenu da ugrozim svoje interese	34.28%	62.85%

U završnom testu, 62.86% ispitanika/ca bi pokušalo pomoći osobi ženskog pola, čak i po cijenu da ugroze svoje interese. 37.14% bi pokušalo pomoći, ali ne bi ugrozilo svoje interese, dok nijedan odgovor ne podržava stav da ne bi preduzeli ništa.

Upoređujući sa početnim testom, primjećuje se manji postotak onih koji bi pokušali pomoći osobi ženskog pola čak i po cijenu ugrožavanja vlastitih interesa, dok se povećao postotak onih koji bi pokušali pomoći, ali ne bi ugrozili svoje interese. To može ukazivati na pomak u stavovima prema aktivnom zauzimanju za prava žena, ali uz razmatranje vlastitih interesa.

Koji zakoni regulišu ovo pitanje?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Zakon o ravnopravnosti spolova	42.85%	85.71%
b) Zakon o zabrani diskriminacije	57.14%	85.71%
c) Zakon o radu	62.85%	97.14%

U završnom testu, 85.71% ispitanika/ca navodi da Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o zabrani diskriminacije regulišu ovo pitanje, dok 97.14% navodi Zakon o radu.

Upoređujući sa početnim testom, primjećuje se sličan postotak ispitanika/ca koji navode Zakon o ravnopravnosti spolova i Zakon o zabrani diskriminacije, dok je za Zakon o radu zabilježen veći postotak. To nam ukazuje da je rezultat provedenih aktivnosti projekta povećanje svijesti i informisanosti o relevantnim zakonima koji štite prava žena na radnom mjestu.

Imajući u vidu rezultate završnog testa može se uočiti kontinuitet u stavovima o potencijalnoj diskriminaciji i kršenju prava žena. Postoji visoka svijest o problemu, duboko saosjećanje s osobama ženskog pola i spremnost na djelovanje za podršku. Također, primjećuje se povećana informisanost o zakonima koji regulišu ovu oblast. Ovi trendovi ukazuju na pozitivan pomak prema većoj rodnoj osjetljivosti i podršci za zaštitu prava žena.

- Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije:

Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije je ozbiljan problem koji se javlja kada se osoba tretira nepravedno ili lošije zbog svoje seksualne orijentacije. Ovakva vrsta diskriminacije može imati različite oblike, uključujući verbalno, fizičko ili emocionalno zlostavljanje, ograničavanje pristupa određenim pravima i privilegijama, otežavanje zapošljavanja ili napredovanja na poslu, odbijanje pružanja usluga ili pristupa javnim mjestima, kao i stigmatizaciju i isključivanje iz društva.

Ovaj problem ima ozbiljne posljedice po živote i dobrobit osoba koje su izložene diskriminaciji na osnovu seksualne orijentacije. To može dovesti do emocionalne i mentalne patnje, smanjene samopouzdanosti, osjećaja izolacije, gubitka prilika i ograničenja u ostvarivanju svojih ciljeva. Također, ova vrsta diskriminacije krši osnovna ljudska prava, uključujući pravo na jednakost, slobodu izražavanja, privatnost i nediskriminaciju.

S tim u vezi izvršena je procjena stavova učesnika i učesnica projekta koji su ih iznijele kroz odgovore na postavljena pitanja o primjeru diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije u koji slijedi:

„Poslodavac u jednoj firmi je čuo da je osoba koja je zaposlena u firmi homoseksualne orijentacije i ta ista osoba je trebala da dobije bolje radno mjesto unutar firme. Na kraju je poslodavac odlučio je da ipak neće unaprijediti tu osobu uz obrazloženje da: „To radno mjesto zahtijeva kontakt sa ljudima i ne bi bilo poželjno da osoba koja je homoseksualac radi sa ljudima.““

Kako vidite opisanu situaciju?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) smatram da su ovom odlukom zaposlenom ugrožena prava	91.43%	94.29%
b) podržavam odluku poslodavca ako je za dobro firme	8.571%	2.857%

U oba testa većina ispitanika/ca smatra da je odlukom poslodavca ugroženo pravo zaposlenog. Međutim, u završnom testu se taj postotak povećao sa 91.43% na 94.29%, što ukazuje na povećanu osviještenost o važnosti zaštite prava zaposlenih.

"Kako biste se osjećali u odnosu na ovu situaciju?"

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) duboko saosjećam sa zaposlenim	45.71	62.86
b) umjereno saosjećam sa zaposlenim	37.14	25.71
c) uglavnom ne saosjećam sa zaposlenim	8.571	0
d) ravnodušan/na sam u odnosu na ovu situaciju	11.43	5.714

U oba testa većina ispitanika/ca iskazuje saosjećanje prema zaposlenom. U završnom testu se primjećuje manji postotak ispitanika/ca koji iskazuju umjereno saosjećanje, dok se postotak ispitanika/ca koji su ravnodušni prema situaciji smanjio sa 11.43% na 5.71%.

Da radite u istoj firmi, što biste učinili u ovoj situaciji?

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) ne bih preduzeo/la ništa, to nije moj problem	20	11.43
b) pokušao/la bih da pomognem zaposlenom, ali se ne bih zamijerao/la direktoru	51.43	31.43
c) pokušao/la bih da pomognem zaposlenom, čak i po cijenu da ugrozim svoje interese	28.57	54.29

U završnom testu se primjećuje veći postotak ispitanika/ca koji bi pokušali pomoći zaposlenom, čak i po cijenu da ugroze vlastite interese i ovakav stav je izrazilo čak 54.29%. Postotak ispitanika/ca koji ne bi preduzeli ništa smanjio se sa 20% na 11.43%.

Ovi rezultati pokazuju da se veći broj ispitanika/ca osjeća odgovornim i spremnim da pomogne zaposlenom u završnom testu u odnosu na rezultate početnog testa čime se potvrđuje pozitivan uticaj projekata na učesnike/ce. testom.

Poređenje dobijenih rezultat ukazuju na snažnu svijest o diskriminatornoj prirodi odluke poslodavca i ugrožavanju prava zaposlenog homoseksualne orijentacije. Međutim ono što se može uočiti jeste da prije početka projekta saosjećanje s tom osobom nije bilo snažno izraženo, a veliki udio ispitanika/ca je ravnodušan ili ne bi preduzeli ništa u takvoj situaciji. Rezultati završnog testa ukazuju na povećanu svijest o važnosti zaštite prava zaposlenih u situacijama diskriminacije. Ispitanici/ca su izražavali veću podršku zaposlenom i veću spremnost da pomognu, čak i po cijenu da ugroze vlastite interese. Ovi rezultati sugerišu da su na stavove i svijest o diskriminaciji pozitivno uticale aktivnosti i intervencije projekat, što dodatno ukazuje na potrebu za većom osviještenošću i podrškom za LGBTQ+ zajednicu na radnom mjestu, kako bi se osigurala jednakost i poštovanje prava svih zaposlenika/ca, bez obzira na seksualnu orijentaciju.

INFORMISANOST O RODNO ZASNOVANOJ DISKRIMINACIJI I NASILJU:

Informisanost o mogućnostima koje imaju mlade žene i muškarci kada se suoče sa rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem ima značajan uticaj na njihovu sposobnost da se zaštite, bore protiv nepravde i pronađu podršku u takvim situacijama. Upravo imajući u vidu važnost informisanosti i osvještenosti kroz odgovore u početnom i završnom upitniku urađena je procjena u kojoj mjeri su učesnici/ce projekta upoznati sa koje imaju mlade žene i muškarci kad se suoče sa rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem (kao žrtva ili suočeni s pritiskom da se ponašaju diskriminativno i nasilno).

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
Tačno	40	85.71
Nisam informisan/a	54.29	11.43
Netačno	5.71	2.85

Upoređujući rezultate između početnog i završnog testa na pitanju informisanosti o mogućnostima koje imaju mlade žene i muškarci kada se suoče s rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem, možemo primijetiti sljedeće trendove:

- Postoji značajan porast u broju ispitanika/ca koji su odgovorili tačno na pitanje. U početnom testu, samo 40% ispitanika/ca je odgovorilo tačno, dok je u završnom testu taj broj porastao na 85.71%. Ovo ukazuje na povećanje informisanosti i znanja o mogućnostima koje mlade žene i muškarci imaju u slučaju rodno zasnovane diskriminacije i nasilja, a koji je nastao kao rezultat projektnih aktivnosti.

- Istovremeno, postoji značajan pad u broju ispitanika/ca koji nisu informisani o ovim mogućnostima. U početnom testu, 54.29% ispitanika/ca je odgovorilo da nisu informisani, dok je u završnom testu taj broj smanjen na 11.43%. Ovo ukazuje na povećanu svijest i informisanost među ispitanicima/ca o ovoj temi.
- Postoji i značajan pad u broju ispitanika/ca koji su odgovorili netačno. U početnom testu, 5.71% ispitanika/ca je odgovorilo netačno, dok je u završnom testu taj broj smanjen na 2.86%. Ovo pokazuje da se smanjuje broj pogrešnih informacija ili nedovoljno tačnih saznanja o ovim mogućnostima.

Rezultati između početnog i završnog testa ukazuju na pozitivan trend povećane informisanosti i znanja o mogućnostima koje mlade žene i muškarci imaju kada se suoče s rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem koji su nastali kao rezultat projekta „Mladi/e agenti/ce promjena“. Povećanje broja tačnih odgovora, smanjenje broja neinformisanih ispitanika/ca i smanjenje broja netačnih odgovora ukazuju na uspješnost edukativnih napora i podizanja svijesti o ovoj temi. Međutim, i dalje postoji prostor za dalje informisanje i edukovanje kako bi se postigla potpuna informisanost i svijest o pravima i mogućnostima za zaštitu mladih žena i muškaraca u ovom kontekstu.

Ovi rezultati pokazuju da je edukacija i podizanje svijesti o mogućnostima i pravima mladih žena i muškaraca u vezi sa rodno zasnovanom diskriminacijom i nasiljem imala pozitivan uticaj na informisanost ispitanika/ca.

Važno je nastaviti sa edukativnim naporima kako bi se osvijestio značaj rodne ravnopravnosti, prepoznavanje diskriminacije i nasilja te pružanje podrške žrtvama. Informisanost o mogućnostima i pravima može pomoći mladim ženama i muškarcima da se bore protiv diskriminacije i nasilja te da pronađu podršku i zaštitu u takvim situacijama.

NENASILNA KOMUNIKACIJA:

Nenasilna komunikacija u zalaganju za rodnu ravnopravnost igra ključnu ulogu u promovisanju i ostvarivanju jednakih prava, šansi i mogućnosti za sve, bez obzira na rod. Nenasilna komunikacija uključuje osnaživanje pojedinaca da izraze svoje stavove, mišljenja i ideje o rodnoj ravnopravnosti. Kroz podržavajuću komunikaciju, ljudi se ohrabruju da se aktivno uključe u promovisanje ravnopravnosti i da prepoznaju svoju ulogu u ostvarivanju pozitivnih promjena.

Analizom odgovora na pitanja iz početnog i završnog upitnika o znanju i stavovima mladih o nenasilnoj komunikaciji dobijamo uvid u efekte i promjene koje su se dogodile tokom projekta.

- **Izbjegavanje osuda, etiketa, kritika, interpretacija, analiza i sl. u komunikaciji doprinosi da (moguće više odgovora):**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Dobijemo mogućnost da više govorimo	37.14%	34.28%
b) Druga osoba dobije utisak da je napadnuta	8.57%	0
c) Druga osoba lakše prihvati naše mišljenje	68.57%	91.42%
d) Povećamo šanse da nas druga osoba lakše razumije	77.14%	94.28%

Na osnovu ovih rezultata iz početnog upitnika, možemo zaključiti da većina ispitanika smatra da izbjegavanje osuda, etiketa, kritika, interpretacija i sličnih pristupa u komunikaciji doprinosi tome da druga osoba lakše prihvati naše mišljenje (68.57%) i povećava šanse da nas druga osoba lakše razumije (77.14%). Također, jedan broj ispitanika vjeruje da takav pristup omogućava da dobiju više vremena za izražavanje svojih stavova (37.14%), dok je manji postotak ispitanika svjestan da takav pristup može dovesti do utiska da je druga osoba napadnuta (8.57%).

Poređenje rezultata početnog i završnog upitnika ukazuje na sljedeće trendove:

- Postoji blagi pad u odgovorima koji ukazuju na to da izbjegavanje osuda omogućava da više govorimo. Postotak ispitanika koji smatraju da imaju veću mogućnost izražavanja svog mišljenja smanjio se sa 37.14% na 34.29%.
- Značajan trend je primjetan u odgovorima koji se odnose na to da druga osoba dobije utisak da je napadnuta. U završnom testu, nijedan ispitanik nije odabrao ovaj odgovor, što ukazuje na poboljšanje u razumijevanju i pristupu komunikaciji.
- Povećanje se primjećuje u odgovorima koji ukazuju na to da druga osoba lakše prihvati naše mišljenje. Postotak ispitanika koji vjeruju u ovu tvrdnju povećao se sa 68.57% na 91.43%, što ukazuje na pozitivan uticaj izbjegavanja osuda u komunikaciji.
- Slično tome, postotak ispitanika koji smatraju da izbjegavanje osuda povećava šanse da ih druga osoba lakše razumije također se povećao sa 77.14% na 94.29%.

Ovi rezultati sugeriraju da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" imao pozitivan uticaj na svijest i razumijevanje ispitanika o značaju izbjegavanja osuda, etiketa, kritika, interpretacija i sličnih pristupa u komunikaciji. Trendovi pokazuju poboljšanje u prihvatanju mišljenja i razumijevanju drugih ljudi, što može doprinijeti stvaranju inkluzivnijeg i harmoničnijeg društvenog okruženja.

- **U rečenicama koje su navedene, molimo vas da procijenite da li su riječi koje su naglašene zapravo riječi koje opisuju stvarna osjećanja ili su riječi koje opisuju naše utiske, dojmove, misli. U odnosu na vaš stav zaokružite odgovor za koji smatrate da je tačan:**

Analizirajući rezultate i trendove između početnog i završnog testa u vezi razumijevanja razlike između osjećanja i misli/utisaka/dojmov, možemo primijetiti sljedeće:

"Osjećam da sam nepravедno tretiran."

a) Osjećanje: Početni test: 5.71%, Završni test: 5.71%

b) Misao/utisak/dojam o situaciji: Početni test: 94.29%, Završni test: 94.29%

U oba testa, većina ispitanika prepoznaje da izjava opisuje misao, utisak ili dojam o situaciji, a ne stvarno osjećanje.

"Osjećam se bezbjedno."

a) Osjećanje: Početni test: 94.29%, Završni test: 94.29%

b) Misao/utisak/dojam o situaciji: Početni test: 5.71%, Završni test: 5.71%

U oba testa, većina ispitanika prepoznaje da izjava opisuje stvarno osjećanje sigurnosti.

"Osjećam se napušteno."

a) Osjećanje: Početni test: 11.43%, Završni test: 11.43%

b) Misao/utisak/dojam o situaciji: Početni test: 88.57%, Završni test: 88.57%

U oba testa, većina ispitanika prepoznaje da izjava opisuje stvarno osjećanje napuštenosti.

"Osjećam se neugodno."

a) Osjećanje: Početni test: 94.29%, Završni test: 94.29%

b) Misao/utisak/dojam o situaciji: Početni test: 5.71%, Završni test: 5.71%

U oba testa, većina ispitanika prepoznaje da izjava opisuje stvarno osjećanje nelagode.

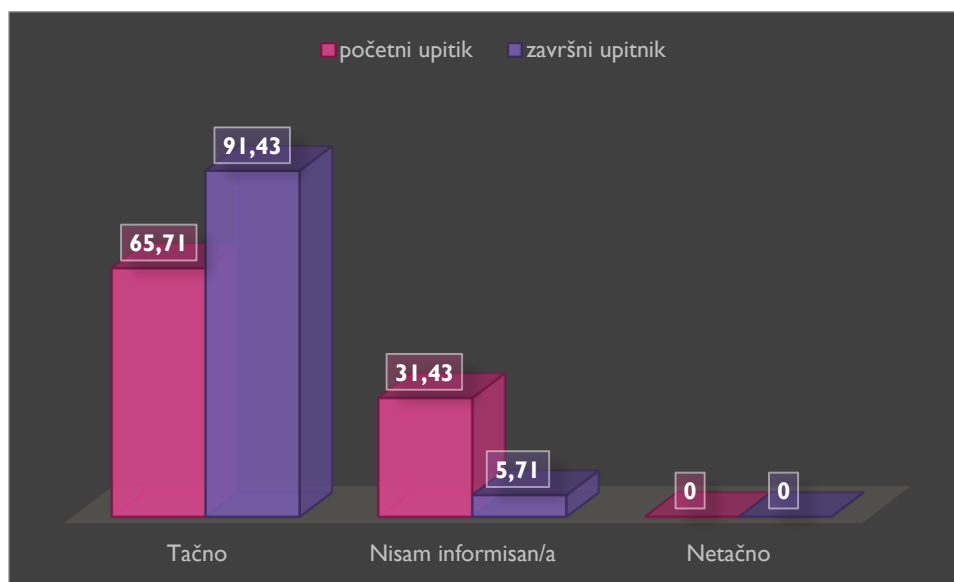
Uopšteno gledajući, nije došlo do značajnih promjena u razumijevanju razlike između osjećanja i misli/utisaka/dojmova između početnog i završnog testa. Ispitanici su i dalje većinom uspješni u prepoznavanju stvarnih osjećanja u odnosu na kognitivne procjene. Ovo ukazuje na održani nivo razumijevanja emocionalne pismenosti tokom projekta "Mladi/e agenti/ce promjena".

- **Potrebe su suštinske osobine/kvalitete koje posjeduju sva ljudska bića i one su ono što pokreće sve naše postupke. Strategije su specifično vezane za različite ljude, okolnosti i situacije.**

Na osnovu uporedne analize odgovora iz početnog i završnog upitnika u vezi tvrdnje "Potrebe su suštinske osobine/kvalitete koje posjeduju sva ljudska bića i one su ono što pokreće sve naše postupke. Strategije su specifično vezane za različite ljude, okolnosti i situacije", možemo primijetiti sljedeće trendove:

- Tačno: Postoji značajan porast odgovora koji smatraju tvrdnju tačnom. U početnom upitniku je 65.71% ispitanika odgovorilo tačno na ovo pitanje, dok je u završnom upitniku taj postotak porastao na 91.43%. Ovo ukazuje na to da je većina ispitanika tokom trajanja projekta stekla bolje razumijevanje veze između potreba i strategija.
- Nisam informisan/a: Postoji pad odgovora koji izražavaju neinformisanost o vezi između potreba i strategija. U početnom upitniku je 31.43% ispitanika odgovorilo da nisu informisani, dok je u završnom upitniku taj postotak smanjen na 5.71%. Ovo ukazuje na to da je projekat doprinio povećanju informisanosti i znanja među ispitanicima.
- Netačno: Nijedan od ispitanika u završnom upitniku nije dao netačan odgovor na ovo pitanje. To sugerira da je projekat bio uspješan u poboljšanju razumijevanja veze između potreba i strategija među ispitanicima.

Ukupno gledano, rezultati uporedne analize pokazuju pozitivan trend u poboljšanju znanja i razumijevanja veze između potreba i strategija tokom trajanja projekta. Veći broj ispitanika je odgovorio tačno na ovo pitanje, dok je broj onih koji su izjavili da nisu informisani smanjen. Ovi rezultati ukazuju na uspješnost projekta u postizanju svog cilja obrazovanja i informisanja mladih o vezi između potreba i strategija.

Grafiikon 2 Uporedni prikaz rezultata odgovora na pitanje br.19

- **Potreba je (moguće više odgovora):**

Na osnovu uporedne analize odgovora iz početnog i završnog upitnika na pitanje o njihovoj percepciji šta je od ponuđenih odgovora potrebama, primjećujemo sljedeće trendove:

a) **Pojesti nešto slatko:** Postoji smanjenje je postotak ispitanika/ca koji su naglasili ovu potrebu, sa 60% u početnom upitniku na 14.29% u završnom upitniku. Ovo ukazuje na potencijalno smanjenje prioritizacije senzorne potrebe ove potrebe tokom trajanja projekta.

b) **Biti prihvaćen(a):** Vidimo značajan porast postotka ispitanika/ca koji smatraju da je ova potreba bitna, sa 77.14% u početnom upitniku na visokih 97.14% u završnom upitniku. Ovo sugerise da je svijest o važnosti socijalne prihvaćenosti porasla tokom projekta.

c) **Provesti dan sa bliskom osobom:** Postotak ispitanika/ca koji su istakli ovu potrebu je smanjen sa 62.86% na 25.71%. Ovo može ukazivati na potencijalno smanjenje prioriteta provođenja vremena sa bliskim osobama u odnosu na druge potrebe.

d) **Učiti, rasti i razvijati se:** Ova potreba je dobila visok udio u oba upitnika, ali primjećujemo blagi porast postotak ispitanika/ca koji su je prepoznali kao bitnu, sa 85.71% u početnom upitniku na 88.57% u završnom upitniku. To ukazuje na kontinuiranu važnost učenja, rasta i ličnog razvoja tokom projekta.

Ukupno gledano, rezultati uporedne analize pokazuju pomake u percepciji potreba mladih. Dok se važnost zadovoljenja senzorne potrebe (pojesti nešto slatko) smanjila, važnost socijalne prihvaćenosti i kontinuiranog učenja, rasta i razvoja je porasla. Ovi trendovi mogu ukazivati na pozitivan uticaj projekta na svijest i prioritete mladih u pogledu njihovih potreba.

- **Molba u nenasilnoj komunikaciji je jasan i specifičan zahtjev izražen u pozitivnom obliku:**

Na osnovu uporedne analize odgovora iz početnog i završnog upitnika na pitanje o molbi u nenasilnoj komunikaciji, primjećujemo sljedeće trendove:

- U početnom upitniku: 71.43% ispitanika je tačno prepoznalo da je molba u nenasilnoj komunikaciji jasan i specifičan zahtjev izražen u pozitivnom obliku dok 28.57% ispitanika nije bilo informisano o ovom konceptu.
- U završnom upitniku: 97.14% ispitanika je tačno odgovorilo da je molba u nenasilnoj komunikaciji jasan i specifičan zahtjev izražen u pozitivnom obliku, a 2.86% ispitanika nije bilo informisano o ovom konceptu.

Ukupno gledano, primjećujemo značajan porast u pravilnom razumijevanju molbe u nenasilnoj komunikaciji među ispitanicima tokom trajanja projekta. Početni rezultati su pokazali da oko trećine ispitanika nije bila informisana o ovom konceptu, dok su završni rezultati pokazali da je većina ispitanika tačno prepoznala ovu vrstu molbe. Ovo ukazuje na uspješnost projektnih aktivnosti u povećanju svijesti i razumijevanja nenasilne komunikacije, posebno u pogledu jasnog izražavanja molbe u pozitivnom obliku.

- **Koraci u izražavanju ljutnje su: 1. Zastanite, dižite, 2. Identificirajte misli kojima osuđujete, 3. Povežite se sa sopstvenim potrebama i 4. Izrazite svoja osjećanja i nezadovoljene potrebe**

Na osnovu uporedne analize odgovora iz početnog i završnog upitnika na pitanje o koracima u izražavanju ljutnje, primjećujemo sljedeće trendove:

- U početnom upitniku: 62.86% ispitanika je tačno prepoznalo korake u izražavanju ljutnje, što uključuje: zastajanje i disanje, identifikovanje osuđujućih misli, povezivanje sa sopstvenim potrebama i izražavanje osjećanja i nezadovoljenih potreba, dok čak 37.14% ispitanika nije bilo informisano o ovim koracima.

- U završnom upitniku: 88.57% ispitanika je tačno odgovorilo na pitanje o koracima u izražavanju ljutnje, dok 8.57% ispitanika nije bilo informisano o ovim koracima.

Primjećujemo povećanje u pravilnom razumijevanju koraka u izražavanju ljutnje među ispitanicima tokom trajanja projekta. Početni rezultati su pokazali da oko trećine ispitanika nije bila informisana o ovim koracima, dok su završni rezultati pokazali da većina ispitanika tačno prepoznaje ove korake. Ovo ukazuje na uspješnost projektnih aktivnosti u podizanju svijesti i razumijevanja konstruktivnog izražavanja ljutnje, što može doprinijeti poboljšanju komunikacije i smanjenju nasilja.

- **Empatija je kada saslušam drugu osobu koja ima problem, savjetujem je i poredim njena/njegova osjećanja sa osjećanjima kada sam se našao/la u sličnoj situaciji:**

Na osnovu uporedne analize odgovora iz početnog i završnog upitnika na pitanje o empatiji, primjećujemo sljedeće trendove:

- U početnom upitniku: 41.18% ispitanika je tačno prepoznalo da empatija podrazumijeva slušanje druge osobe koja ima problem, pružanje savjeta i povezivanje osjećanja sa vlastitim iskustvima u sličnoj situaciji, 17.65% ispitanika nije bilo informisano o empatiji, a 41.18% ispitanika je netačno odgovorilo na pitanje o empatiji.
- U završnom upitniku: Samo 14.71% ispitanika je tačno odgovorilo na pitanje o empatiji, 5.88% ispitanika nije bilo informisano o empatiji. A velika većina, odnosno 79.41% ispitanika, je netačno odgovorila na pitanje o empatiji.

Ukupno gledano, primjećujemo smanjenje u pravilnom razumijevanju empatije među ispitanicima tokom trajanja projekta. Početni rezultati su pokazali da manje od polovine ispitanika tačno prepoznaje empatiju, dok su završni rezultati pokazali da samo manjina ispitanika tačno razumije ovaj koncept. Ovo ukazuje na potrebu za dodatnim obrazovanjem i podizanjem svijesti o važnosti empatije u komunikaciji i odnosima sa drugima. Projekt može nastaviti rad na edukaciji mladih o empatiji kako bi se povećala njihova sposobnost da razumiju i podrže druge.

- **U kojoj od ovih rečenica je primijenjena nenasilna komunikacija:**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Neću svoje slobodno vrijeme koristiti tako što ću tebi pomagati.	5.71%	8.82%
b) Nemam ja vremena za tebe i tvoje poslove, previše mi je i mojih obaveza.	0	0
c) Opterećen/a sam i umoran/a od obaveza koje imam i bitno mi je da imam dovoljno vremena za odmor. Zbog toga ću se ovaj put posvetiti više sebi.	94.29%	91.18%.

Velika većina ispitanika/ca je pravilno identifikovala rečenicu u koja je primjer nenasilne komunikaciju. Primjećuje se mali pad postotka tačnih odgovora sa 94.29% na 91.18%.

I pored ovih dobrih rezultata još uvijek postoji prostor za dalje obrazovanje i podizanje svijesti o nenasilnoj komunikaciji kako bi se mladi bolje upoznali s njenim konceptom i primjenom u svakodnevnom situacijama. Projekt može nastaviti raditi na edukaciji mladih o nenasilnoj komunikaciji kako bi se poboljšala njihova sposobnost da je prepoznaju i primijene.

EMOCIONALNO ZDRAVLJE I BRIGA O MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH:

- **Najčešće poteškoće (ili poremećaji) u mentalnom zdravlju mladih su: reakcije na stres, anksioznost, depresije, panični napadi, poremećaji u ishrani, samoozljeđivanje, suicidalne misli, pokušaju suicida i rizično ponašanje (korištenje psihoaktivnih supstanci- alkohol i droge, rizično seksualno ponašanje i nasilno ponašanje). Informisan/a sam šta svaki od navedenih pojmova znači.**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
Tačno	88.57	94.12
Nisam informisan/a	11.43	2.941
Netačno	0	2.941

Uporedna analiza odgovora na pitanje "Najčešće poteškoće (ili poremećaji) u mentalnom zdravlju mladih su: reakcije na stres, anksioznost, depresije, panični napadi, poremećaji u ishrani, samoozljeđivanje, suicidalne misli, pokušaju suicida i rizično ponašanje (korištenje psihoaktivnih supstanci- alkohol i droge, rizično seksualno ponašanje i nasilno ponašanje). Informisan/a sam šta svaki od navedenih pojmova znači." Ukazuje da je u završnom upitniku postotak tačnih odgovora povećan s 88.57% na 94.12%, što ukazuje na poboljšanje informisanosti ispitanika o poteškoćama i poremećajima u mentalnom zdravlju mladih. Također, smanjio se postotak ispitanika koji nisu informisani o tim pojmovima s 11.43% na 2.941%. Ovi rezultati sugerišu da je obrazovanje i informisanost o mentalnom zdravlju mladih napredovala tokom trajanja projekta i da su ispitanici bolje upoznati s navedenim poteškoćama i poremećajima.

- **Informisan/na sam o potrebi i načinima brige za mentalno zdravlje, kome mogu da se obratim i koje vrste usluge/servisa postoje za zaštitu mentalnog zdravlja mladih u svojoj zajednici.**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
Tačno	57.14	88.24
Nisam informisan/a	40	11.76
Netačno	2.857	0

Uočava se značajan napredak u informisanosti ispitanika o potrebama i načinima brige za mentalno zdravlje, kao i o dostupnim uslugama i servisima za zaštitu mentalnog zdravlja. Postotak tačnih odgovora je porastao s 57.14% na 88.235%, dok se postotak ispitanika koji nisu informisani smanjio s 40% na 11.764%. Također, nema netačnih odgovora u završnom upitniku.

Ovi rezultati ukazuju na to da su ispitanici stekli veću svijest i informisanost o važnosti brige za mentalno zdravlje i dostupnim resursima za podršku kao rezultat edukativnih i drugih aktivnosti projekta koji su se odvijali između početnog i završnog upitnika.

- **Šta utiče na smanjivanje anksioznosti (moguće više odgovora)?**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a)Briga o fizičkom zdravlju: redovan san, redovna i zdrava ishrana, fizička aktivnost	94.29	97.06
b)Ne razgovarati o tome dok ne prođu simptomi anksioznosti	2.857	5.882
c)Razgovarati o tome sa bliskim osobama i stručnjacima	91.43	94.12
d)Primjetiti obrasce u razmišljanju	71.43	88.24
e)Izbjegavati situacije koje nas čine anksioznim	31.43	8.824

Uočeni trendovi pokazuju da su se odgovori na pitanje o smanjivanju anksioznosti značajno poboljšali između početnog i završnog upitnika. Postotak tačnih odgovora se povećao u gotovo svim kategorijama, dok je postotak

netačnih odgovora opao. Također, primjetan je veći postotak odgovora koji naglašavaju važnost brige o fizičkom zdravlju i razgovaranju s bliskim osobama i stručnjacima kao načinima smanjenja anksioznosti

Ovi rezultati ukazuju na to da je edukacija i svijest o strategijama za smanjenje anksioznosti imala pozitivan učinak na ispitanike tokom projekta. Poboljšana informisanost o ovim strategijama može imati značajan uticaj na njihovo mentalno zdravlje i sposobnost suočavanja sa anksioznošću.

- Prva pomoć u napadu panike je tzv. „uzemljenje“.

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
Tačno	48.57	94.12
Nisam informisan/a	48.57	2.94
Netačno	2.857	2.94

Iz ovih rezultata možemo zaključiti da je projekat doprinio povećanju informisanosti ispitanika o prvoj pomoći u napadu panike, posebno o konceptu "uzemljenja". Postotak tačnih odgovora značajno se povećao sa 48.57% na 94.12%, dok je postotak onih koji nisu informisani ove teme značajno opao sa 48.57% na 2.94%. Ovi rezultati ukazuju na to da su mladi agenti/ce promjena uspješno edukovali ispitanike o prvoj pomoći u napadu panike i podigli svijest o važnosti "uzemljenja" kao tehnike za suočavanje s napadom panike.

Projekat je nesumnjivo doprinjeo poboljšanju znanja i informisanosti ispitanika o prvoj pomoći za napad panike, što može imati pozitivan uticaj na njihovo mentalno zdravlje. Edukacija o ovim temama može pomoći mladima da prepoznaju simptome i pravilno reaguju u situacijama napada panike, pružajući im osjećaj kontrole i sigurnosti. Također, projekat je podstakao mlade da se informišu o ovim temama i povećao svijest o važnosti mentalnog zdravlja, što može doprinijeti stvaranju podržavajuće i informisane zajednice.

- Kako ja kao mlada osoba mogu pomoći drugoj mladoj osobi koja se samoozljeđuje (moguće više odgovora)?

Uporedna analiza odgovora na pitanje "Kako ja kao mlada osoba mogu pomoći drugoj mladoj osobi koja se samoozljeđuje (moguće više odgovora)?" između početnog i završnog upitnika, kao i zaključci o doprinosu projekta, daje sljedeće rezultate:

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Slušati ih sa razumijevanjem	91.43	100
b) Dati savjete i upute kako da to više ne rade	37.14	26.47
c) Ohrabriti ih i dati im informaciju kako da se povežu sa stručnim osobama	82.86	91.18
d) Uveseljavati ih i nasmijavati ih kako bi skrenuli misli sa onoga što rade i šta osjećaju	17.14	8.824

Iz ovih rezultata možemo zaključiti da je projekat značajno doprinjeo poboljšanju znanja ispitanika o načinima kako pomoći drugoj mladoj osobi koja se samoozljeđuje. U završnom upitniku, veći postotak ispitanika tačno je odgovorio na sva pitanja, što ukazuje na to da su ispitanici/e uspješno edukovani u okviru projekta o načinima podrške osobama koje se suočavaju sa samoozljeđivanjem.

Posebno je važno istaći da se postotak onih koji smatraju da je pružanje savjeta i uputa kako da prestanu sa samoozljeđivanjem smanjio u završnom upitniku. To ukazuje na to da je projekat uspio istaknuti važnost slušanja sa razumijevanjem i pružanja podrške u vezi s povezivanjem sa stručnim osobama. Ovi rezultati sugeriraju da je projekat doprinio osnaživanju mladih da pruže podršku osobama koje se suočavaju sa samoozljeđivanjem na osjetljiv i informativan način.

- **Ukoliko se suočim sa nekom od poteškoća (ili poremećaja) u mentalnom zdravlju mladih, spreman/a sam da tražim profesionalnu podršku i pomoć.**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Sasvim se slažem	71.43	72.22
b) Uglavnom se slažem	8.571	25
c) Neodlučan/na sam	20	2.778
d) Uglavnom se ne slažem	0	0
e) Uopšte se ne slažem	0	0

Na osnovu ovih rezultata možemo zaključiti da je projekat doprinio povećanju svijesti i spremnosti mladih osoba da traže profesionalnu podršku i pomoć ukoliko se suoče sa poteškoćama ili poremećajima u mentalnom zdravlju. U oba upitnika, većina ispitanika se slaže ili se sasvim slaže da su spremni da traže profesionalnu podršku. Ovi rezultati sugeriraju da je projekat uspješno informisao mlade o važnosti i koristima traženja stručne pomoći u vezi sa mentalnim zdravljem.

Uočeni su sljedeći rezultati:

- Sasvim se slažem: Povećanje od 0.79 postotnih poena (72.22% - 71.43%)
- Uglavnom se slažem: Povećanje od 16.43 postotna poena (25% - 8.57%)
- Neodlučan/na sam: Smanjenje od 17.22 postotna poena

Važno je napomenuti da se postotak onih koji su neodlučni smanjio u završnom upitniku, što ukazuje na to da su aktivnosti projekta uspjele podići svijest i informisati ispitanike o potrebi za profesionalnom podrškom. Odsustvo ispitanika koji se uopšte ne slažu ukazuje na to da je projekat bio uspješan u naglašavanju važnosti traženja profesionalne pomoći kod poteškoća u mentalnom zdravlju mladih.

- **Porodica/društvo/zajednica/mediji podržavaju i podstiču mlade žene i muškarce da traže podršku i pomoć ukoliko se suoče sa određenim problemima u mentalnom zdravlju.**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
a) Sasvim se slažem	8.571	2.857
b) Uglavnom se slažem	17.14	20
c) Neodlučan/na sam	34.29	11.43
d) Uglavnom se ne slažem	28.57	60
e) Uopšte se ne slažem	11.43	5.714

Nakon uporedne analize, možemo primijetiti sljedeće trendove:

- Sasvim se slažem: Smanjenje od 5.71 postotnih poena.
- Uglavnom se slažem: Povećanje od 2.86 postotna poena.
- Neodlučan/na sam: Smanjenje od 22.86 postotna poena.
- Uglavnom se ne slažem: Povećanje od 31.43 postotna poena.
- Uopšte se ne slažem: Smanjenje od 5.71 postotnih poena.

Na osnovu ovih podataka, može se zaključiti da postoji promjena u stavovima ispitanika između početnog i završnog upitnika. Stavovi "Sasvim se slažem" i "Neodlučan/na sam" su se smanjili, dok su stavovi "Uglavnom se slažem" i "Uglavnom se ne slažem" povećani. Ovo ukazuje na mogući pomak u svijesti i podršci koju mladi žene i muškarci dobijaju od porodice, društva, zajednice i medija kada se suoče sa mentalnim zdravstvenim problemima. Međutim, i

dalje postoji značajan broj ispitanika koji se ne slaže sa ovom tvrdnjom, što ukazuje na potrebu za daljnjim radom na podizanju svijesti i podršci u društvu.

Iskazani stavovi ispitanika/ca u prethodnom pitanju mogu ukazivati na nedostatak podrške za mlade žene i muškarce da traže podršku i pomoć ukoliko se suoče sa određenim problemima u mentalnom zdravlju. Stavovi poput "Uglavnom se ne slažem" i "Uopšte se ne slažem" ukazuju na skepticizam ili nedostatak vjere u podršku koju bi trebali dobiti od porodice, društva, zajednice i medija. Ovo može signalizirati da postoji nedostatak svijesti, informisanosti ili razumijevanja o važnosti traženja pomoći i podrške u takvim situacijama.

Također, visok postotak ispitanika koji su izrazili stav "Neodlučan/na sam" može ukazivati na nedovoljno jasno definisano mišljenje ili nedostatak informacija o podršci koju mogu dobiti. Ovo može ukazivati na potrebu za pružanjem dodatnih informacija i edukacije o važnosti traženja pomoći za mentalno zdravlje, kao i o dostupnim resursima i servisima podrške.

Pored navedenog dobijeni rezultati sugerišu da postoji potreba za jačanjem podrške i podizanjem svijesti o važnosti traženja pomoći za mentalno zdravlje među mladim ženama i muškarcima. Dodatni naponi trebaju biti uloženi kako bi se osigurala dostupnost informacija, resursa i podrške koja će olakšati mladima da traže i dobiju potrebnu pomoć u takvim situacijama.

U Bosni i Hercegovini, stigma i tabu vezani uz mentalno zdravlje i dalje predstavljaju prepreku za pravilan pristup i kvalitetnu skrb za osobe koje se suočavaju s mentalnim zdravstvenim izazovima. Iako se može primijetiti da popularna kultura sve više obraća pažnju na pitanja mentalnog zdravlja, postoji podijeljeno mišljenje o stvarnom uticaju tog trenda na mlade ljude u BiH.

Važno je napomenuti da većina mladih u BiH i dalje živi u patrijarhalnim porodicama. Ove porodice mogu biti pod uticajem tradicionalnih vrijednosti i normi koje stvaraju dodatne prepreke za otvoreno suočavanje s mentalnim zdravstvenim izazovima. Stigma i tabu vezani uz mentalno zdravlje često se održavaju unutar takvih porodica, što može otežati mladim ljudima da traže pomoć i podršku.

- **Uticaj zloupotrebe alkohola (i drugih psihoaktivnih supstanci) na mentalnog zdravlja je vezan za promjene u: raspoloženju, nivou energije, obrascima spavanja, koncentraciji i pažnji, memoriji i dr.**

	POČETNI UPITNICI	ZAVRŠNI UPITNICI
Tačno	77.14	88.57
Nisam informisan/a	14.29	11.43
Netačno	8.571	0

U odgovorima na pitanje "Uticaj zloupotrebe alkohola (i drugih psihoaktivnih supstanci) na mentalno zdravlje je vezan za promjene u: raspoloženju, nivou energije, obrascima spavanja, koncentraciji i pažnji, memoriji i dr.", možemo primijetiti sljedeće trendove:

- U početnom upitniku: 77.14% ispitanika je tačno prepoznalo da zloupotreba alkohola i drugih psihoaktivnih supstanci može uticati na promjene u raspoloženju, nivou energije, obrascima spavanja, koncentraciji, pažnji, memoriji i drugim faktorima; 14.29% ispitanika nije informisano o uticaju zloupotrebe alkohola na mentalno zdravlje; 8.57% ispitanika je dalo netačan odgovor na pitanje.
- U završnom upitniku: 88.57% ispitanika je tačno prepoznalo uticaj zloupotrebe alkohola na promjene u mentalnom zdravlju; 11.43% ispitanika nije informisano o uticaju zloupotrebe alkohola na mentalno zdravlje; 0% ispitanika je dalo netačan odgovor na pitanje.

Analizirajući ove rezultate, primjećujemo da u završnom upitniku postoji veći procenat ispitanika koji su tačno prepoznali uticaj zlorabotrebte alkohola na mentalno zdravlje u odnosu na početni upitnik. Također, smanjen je procenat ispitanika koji nisu informisani o ovom uticaju.

Ovo može ukazivati na to da je projekat „Mladi/e agenat/ce promjena“ doprinjeo povećanju svijesti i informisanosti o uticaju zlorabotrebte alkohola na mentalno zdravlje među ispitanicima/ama. Također, može se zaključiti da su edukativne aktivnosti i informacije pružene tokom projekta pomogle ispitanicima da steknu bolje razumijevanje ove teme.

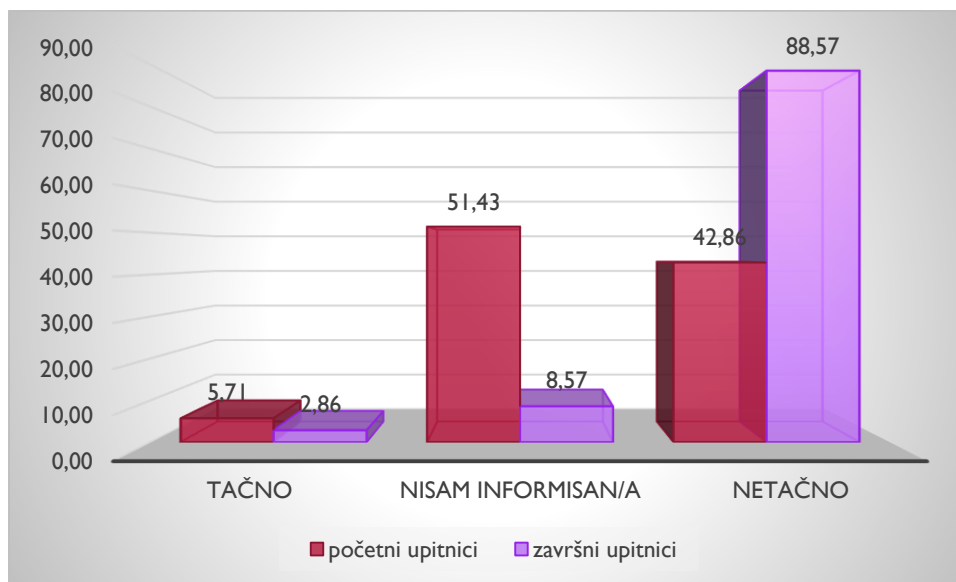
Međutim, i dalje postoji manji procenat ispitanika koji nisu informisani o uticaju zlorabotrebte alkohola na mentalno zdravlje. To ukazuje na potrebu za nastavkom informisanja i edukacije o ovoj temi, kako bi se još više povećala svijest među mladima.

Ukupno gledano, rezultati pokazuju da je projekat imao pozitivan uticaj na informisanost o uticaju zlorabotrebte alkohola na mentalno zdravlje među ispitanicima/ama, ali da i dalje postoji prostor za dodatne napore u podizanju svijesti o ovoj temi.

JAVNO ZAGOVARANJE I AKTIVIZAM:

- **Javno zagovaranje, lobiranje i mobilizacije zajednice su pojmovi koji imaju isto značenje.**

Uporedna analiza odgovora na pitanje "Javno zagovaranje, lobiranje i mobilizacije zajednice su pojmovi koji imaju isto značenje" ukazuje na značajan pomak u percepciji ovih pojmova među ispitanicima što je i prikazano u grafikonu 3.

Grafikon 3 stavovi ispitanika/ca javno zagovaranje, lobiranje i mobilizacije zajednice su pojmovi koji imaju isto značenje

U početnom upitniku, 42.86% ispitanika je tačno odgovorilo da ovi pojmovi nemaju isto značenje, dok je većina ispitanika (njih 51.43%) navela da nije informisana o ovim pojmovima, a 5.17% ispitanika je netačno odgovorilo da ovi pojmovi imaju isto značenje.

Međutim, u završnom upitniku, samo 2.86% ispitanika je netačno odgovorilo da ovi pojmovi imaju isto značenje. Takođe, 8.57% ispitanika je navelo da nije informisano o ovim pojmovima, dok je većina ispitanika (88.57%) tačno prepoznala da ovi pojmovi nemaju isto značenje.

Ovi rezultati nam govore da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" doprinjeo povećanju znanja i razumijevanja o pojmovima javnog zagovaranja, lobiranja i mobilizacije zajednice među ispitanicima. Postoji evidentan napredak u razumijevanju ovih pojmova, što ukazuje na uspješnost projekta u podizanju svijesti o ovim važnim konceptima.

- Za pripremu i sprovođenje ulične kampanje važno je

Iz uporedne analize odgovora na pitanje "Za pripremu i sprovođenje ulične kampanje važno je" možemo zaključiti da su ispitanici u završnom upitniku dali veći procenat tačnih odgovora u poređenju sa početnim upitnikom.

U početnom upitniku, najveći procenat tačnih odgovora je bio za opciju "Dizajnirati informativni i promotivni materijal koji je u skladu sa definisanom zagovaračkom porukom" (94.29%), dok su ostale opcije takođe imale visoke procenat tačnih odgovora: "Odabrati optimalno mjesto i vrijeme" (82.86%), "Osigurati potrebne dozvole" (91.43%) i "Obezbijediti osvježenje za učesnike" (37.14%).

U završnom upitniku, svi ispitanici su tačno odgovorili na sve četiri opcije: "Dizajnirati informativni i promotivni materijal koji je u skladu sa definisanom zagovaračkom porukom", "Odabrati optimalno mjesto i vrijeme", "Osigurati potrebne dozvole" i "Obezbijediti osvježenje za učesnike". To ukazuje na to da je projekat uspješno doprinio povećanju znanja i razumijevanja o važnim faktorima za pripremu i sprovođenje ulične kampanje među ispitanicima.

Ovi rezultati pokazuju da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" uspješno informisao ispitanike o ključnim elementima ulične kampanje i podstakao njihovo razumijevanje. Takođe, povećanje procenta tačnih odgovora u završnom upitniku ukazuje na napredak u znanju i svijesti o važnosti ovih faktora za uspješno sprovođenje kampanje.

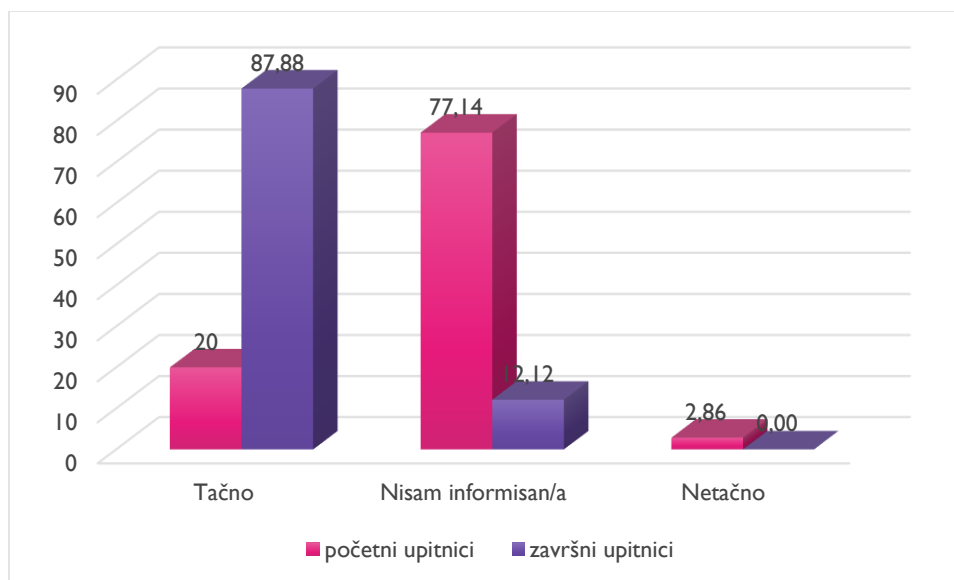
- Informisan/a sam o tome kako da koristim medije u kampanjama javnog zagovaranja.

Iz uporedne analize odgovora na pitanje "Informisan/a sam o tome kako da koristim medije u kampanjama javnog zagovaranja" možemo primijetiti sljedeće:

- U početnom upitniku, samo 20% ispitanika je tačno odgovorilo na ovo pitanje, dok je 77.14% ispitanika navelo da nisu informisani, a 2.86% je dalo netačan odgovor.
- U završnom upitniku, procenat tačnih odgovora se značajno povećao na 87.88%, što ukazuje na to da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" uspješno informisao ispitanike o tome kako da koriste medije u kampanjama javnog zagovaranja. Samo 12.12% ispitanika je navelo da nisu informisani, dok nijedan ispitanik nije dao netačan odgovor.

Ovi rezultati ukazuju na to da je projekat doprinio povećanju informisanosti i znanja ispitanika o korišćenju medija u kampanjama javnog zagovaranja. Povećanje procenta tačnih odgovora između početnog i završnog upitnika sugeriše da je projekat uspješno obrazovao i podržao mlade u razumijevanju i primjeni medijskih strategija u svojim kampanjama.

Grafički prikaz rezultata predstavljen u grafikonu 4 jasno ukazuje na pozitivne trendove i značajne pozitivne rezultate.

Grafikon 4 u kojoj mjeri su učesnici/e informisani o tome kako da koriste medije u kampanjama javnog zagovaranja

- Za održati javni govor (ili nastup na medijima) potrebno je

Iz uporedne analize odgovora na pitanje "Za održati javni govor (ili nastup na medijima) potrebno je" možemo primijetiti sljedeće:

- U početnom upitniku, najviši procenat odgovora je bio za stavku "Poznavati temu o kojoj govorim" sa 97.14%. Ostali procenti su bili: 71.43% za "Napraviti kartice/napomene sa najvažnijim temama", 57.14% za "Praviti pauze u govoru", 28.57% za "Govoriti što je moguće glasnije" i samo 2.86% za "Naučiti napamet cijeli govor".
- U završnom upitniku, najviši procenat odgovora je bio za stavku "Poznavati temu o kojoj govorim" sa 100%. Ostali procenti su bili: 94.12% za "Napraviti kartice/napomene sa najvažnijim temama", 79.41% za "Praviti pauze u govoru", 14.71% za "Govoriti što je moguće glasnije" i 14.71% za "Naučiti napamet cijeli govor".

Iz ove analize možemo zaključiti da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" doprinio poboljšanju odgovora u vezi sa pripremom i održavanjem javnog govora ili nastupa na medijima. Značajan napredak je vidljiv u stavki "Napraviti kartice/napomene sa najvažnijim temama", gdje se procenat tačnih odgovora povećao sa 71.43% na 94.12%. Također, primjetan je i porast u stavci "Praviti pauze u govoru", gdje se procenat tačnih odgovora povećao sa 57.14% na 79.41%.

Ovi rezultati ukazuju na uspješnost projekta u edukaciji mladih agenata promjena o važnim aspektima javnog govora i medijskih nastupa. Mladi su postali svjesni važnosti pripreme i korišćenja kartica/napomena, kao i potrebe za pravljem pauza tokom govora. Osim toga, veliki broj ispitanika je istakao važnost poznavanja teme o kojoj govore, što ukazuje na razumijevanje njihove odgovornosti i angažmana u promociji relevantnih informacija.

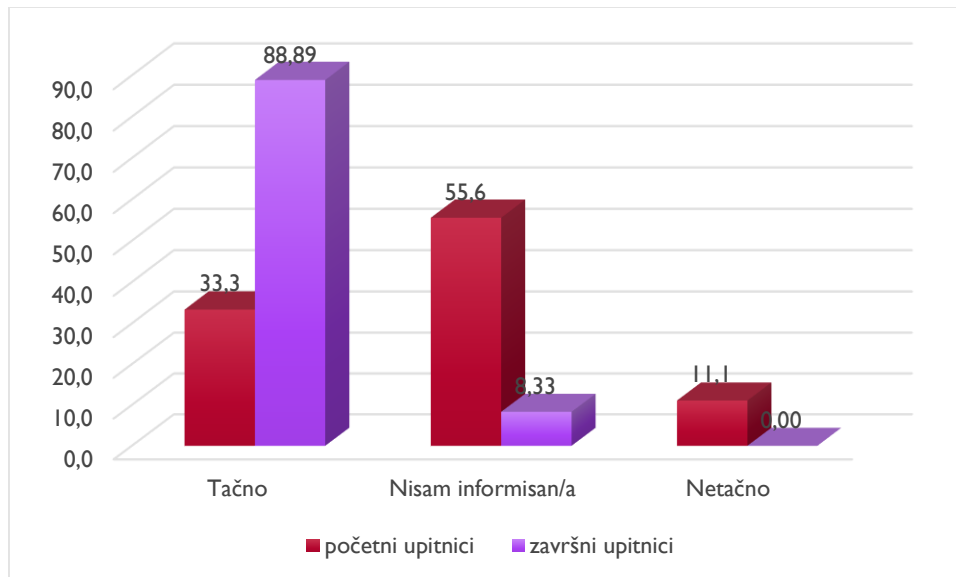
Rezultati potcrtavaju uspjeh projekta u podizanju svijesti i pružanju vještina mladima za uspješno javno nastupanje i medijsko izražavanje.

- Informisan/a sam o tome kako da kreiram poruku i strategiju društvenih promjena i primijenim nenasilnu komunikaciju u aktivizmu

Na osnovu uporedne analize odgovora na pitanje "Informisan/a sam o tome kako da koristim medije u kampanjama javnog zagovaranja", možemo primijetiti sljedeće:

- U početnom upitniku, samo 20% ispitanika je tačno odgovorilo na ovo pitanje, dok je većina, tačnije 77.14%, navela da nisu informisani o tome kako koristiti medije u kampanjama javnog zagovaranja. Samo 2.86% ispitanika je netačno odgovorilo na ovo pitanje.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika, konkretno 88.89%, je tačno odgovorio na ovo pitanje. Samo 8.33% ispitanika je navelo da nisu informisani o tome, dok nijedan ispitanik nije dao netačan odgovor.

Ovi rezultati ukazuju na to da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" imao pozitivan uticaj na informisanost mladih o tome kako koristiti medije u kampanjama javnog zagovaranja. Povećanje procenta tačnih odgovora sa 20% na 88.89% ukazuje na to da su mladi agenti promjena stekli bolje razumijevanje i znanje o korišćenju medija u zagovaranju. Mladi su stekli znanje o tome kako iskoristiti medije za širenje svojih poruka, privlačenje pažnje javnosti i ostvarivanje uticaja. To će im omogućiti da efikasnije komuniciraju svoje stavove i ciljeve u okviru zagovaračkih kampanja.

Grafikon 5 prikaz rezultata projekta na unaprjeđenju kapaciteta učesnika za kreiranje poruku i strategija društvenih promjena, te primjene nenasilne komunikacije u aktivizmu

- Najvažniji koraci u pripremi panel diskusije (kao dijela zagovaračke kampanje) su: definiranje tema uvodnih izlaganja, odabir stručnih uvodničara/ki, korespondencija sa relevantnim institucijama i organizacijama, informiranje javnosti o događaju, izrada materijala, obezbjeđivanje i priprema prostora i logistike.

Da bi se procijenilo prethodno znanje učesnika/ca projekta u domenu organizovanja panel diskusija učesnici su pitani da li su definiranje tema uvodnih izlaganja, odabir stručnih uvodničara/ki, korespondencija sa relevantnim institucijama i organizacijama, informiranje javnosti o događaju, izrada materijala, obezbjeđivanje i priprema prostora i logistike najvažniji koraci u pripremi panel diskusija i dobili su se sljedeći rezultati:

- U početnom upitniku, 57.14% ispitanika je tačno odgovorilo na ovo pitanje, dok je 42.86% ispitanika navelo da nisu informisani o ovim koracima.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika, tačnije 88.57%, je tačno odgovorio na ovo pitanje. Samo 11.43% ispitanika je navelo da nisu informisani o ovim koracima.

Ovi rezultati ukazuju na to da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" uspješno doprinio povećanju informisanosti među ispitanicima o najvažnijim koracima u pripremi panel diskusije kao dijela zagovaračke kampanje. Povećanje procenta tačnih odgovora sa 57.14% na 88.57% ukazuje na to da su mladi stekli bolje razumijevanje i znanje o procesu organizovanja panel diskusija i njihovom značaju u zagovaranju određenih tema.

Analiza jasno ukazuje na uspjeh projekta u pružanju znanja i vještina mladima u organizovanju panel diskusija kao sredstva zagovaranja. Mladi su stekli razumijevanje i sposobnost da planiraju i implementiraju ove korake, što će im omogućiti uspješnu realizaciju panel diskusija u okviru zagovaračkih kampanja.

SAMOPOUZDANJE I VJEŠTINE ZA PROMJENE:

- Sa trenutnom slikom o sebi, doživljam se kao samopouzdana osoba

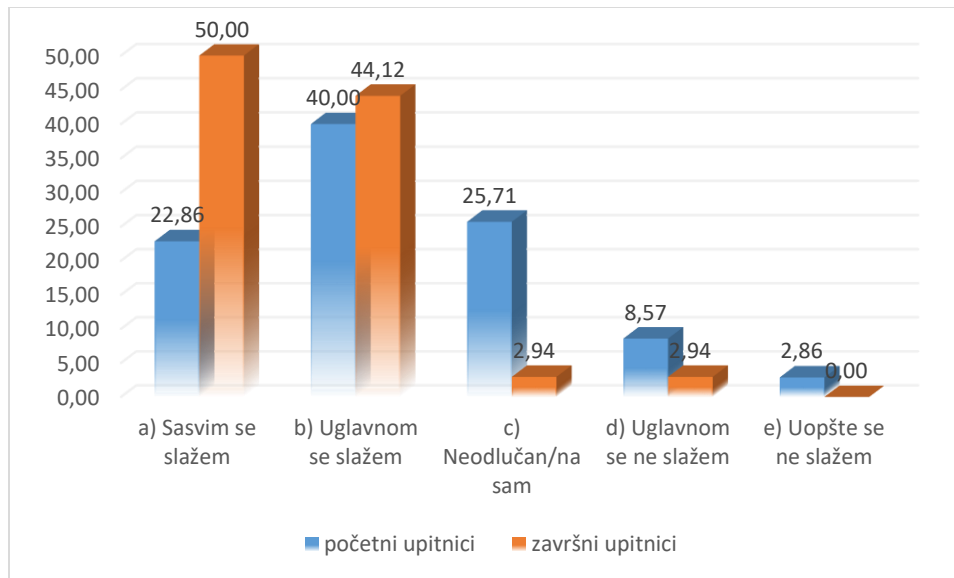
Na osnovu uporedne analize odgovora na pitanje "Sa trenutnom slikom o sebi, doživljam se kao samopouzdana osoba", možemo zaključiti sljedeće:

- U početnom upitniku, 22.86% ispitanika se sasvim slaže da se doživljavaju kao samopouzdana osoba, dok 40% se uglavnom slaže. 25.71% ispitanika je neodlučno u vezi sa ovim pitanjem, 8.57% se uglavnom ne slaže, a 2.86% uopšte se ne slaže.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se sasvim slaže (50%) ili uglavnom slaže (44.12%) da se doživljavaju kao samopouzdana osoba. Samo 2.94% ispitanika je neodlučno, dok isti procenat (2.94%) uglavnom se ne slaže. Nijedan ispitanik nije naveo da se uopšte ne slaže s ovom tvrdnjom.

Ovi rezultati ukazuju na to da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" imao pozitivan uticaj na samopouzdanje mladih. Povećanje procenta ispitanika koji se slažu da su samopouzdana sa 22.86% na 50% i 44.12% ukazuje na povećanje samopouzdanja mladih tokom trajanja projekta.

Ovi rezultati sugerišu da je projekat uspješno doprinio jačanju samopouzdanja mladih agenata promjena. Mladi su stekli više vjere u sebe i svoje sposobnosti, što je važan aspekt mentalnog zdravlja i ličnog razvoja. Ova pozitivna promjena može im pomoći da se suoče sa izazovima, ostvare svoje ciljeve i aktivno učestvuju u društvu.

Ipak, važno je nastaviti pružati podršku mladima u održavanju i daljem jačanju njihovog samopouzdanja. Kontinuirane aktivnosti i rad na ličnom razvoju mogu dodatno unaprijediti samopouzdanje mladih i pomoći im da ostvare svoj puni potencijal.

Grafikon 6 prikazuje pozitivne rezultate koje su aktivnosti imale na unapređenje samopouzdanja

- Sa trenutnom slikom o sebi, imam dojam da posjedujem kontrolu nad svojim životom

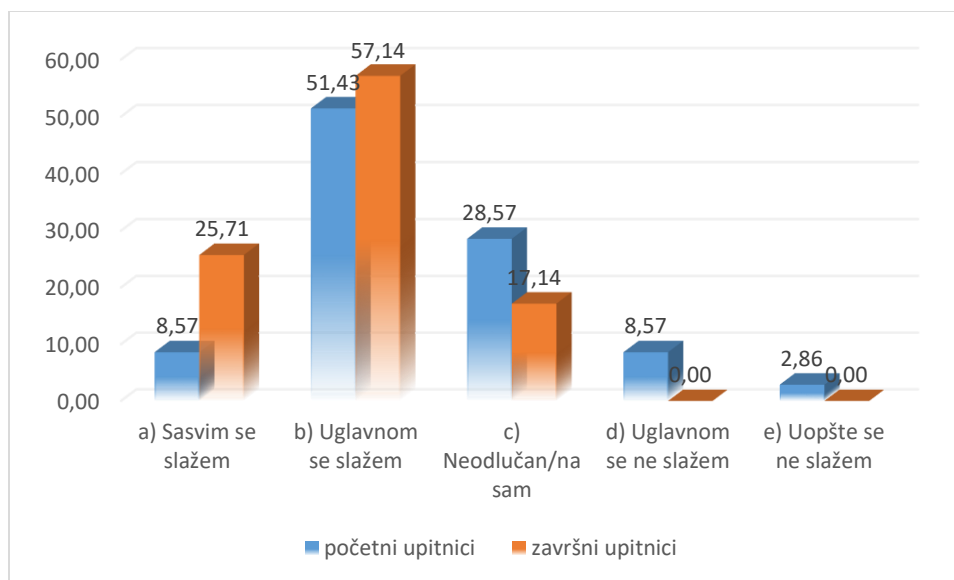
Na osnovu uporedne analize odgovora na pitanje "Sa trenutnom slikom o sebi, imam dojam da posjedujem kontrolu nad svojim životom", možemo izvući sljedeće zaključke:

- U početnom upitniku, 8.57% ispitanika se sasvim slaže da posjeduju kontrolu nad svojim životom, dok 51.43% se uglavnom slaže. 28.57% ispitanika je neodlučno u vezi sa ovim pitanjem, 8.57% se uglavnom ne slaže, a 2.86% uopšte se ne slaže.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se slaže da posjeduju kontrolu nad svojim životom. 25.71% ispitanika se sasvim slaže, dok 57.14% se uglavnom slaže. 17.14% ispitanika je neodlučno, dok nijedan ispitanik nije naveo da se uglavnom ili uopšte ne slaže s ovom tvrdnjom.

Poređenje rezultata početnog i završnog upitnika ukazuje na pozitivnu promjenu u percepciji ispitanika o kontroli nad vlastitim životom. Povećanje procenta ispitanika koji se slažu da imaju kontrolu nad svojim životom s 8.57% na 25.71% i 51.43% na 57.14% ukazuje na jačanje osjećaja kontrole i autonomije među mladim agentima promjena tokom trajanja projekta.

Ovi rezultati sugerišu da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" imao pozitivan uticaj na percepciju kontrole nad životom kod mladih. Osnaživanje mladih i podrška u razvoju njihove lične autonomije važan su faktor za mentalno zdravlje i samopouzdanje. Povećanje osjećaja kontrole nad vlastitim životom može pomoći mladima da se suoče s izazovima, donose odluke i ostvaruju svoje ciljeve.

Važno je nastaviti pružati podršku mladima u razvijanju osjećaja kontrole nad vlastitim životom. Kontinuirane aktivnosti i edukacija mogu dalje ojačati osjećaj kontrole i autonomije mladih, omogućavajući im da preuzmu odgovornost za svoje postupke i rastu kao samopouzdanje i samostalne osobe.

Grafikon 7 prikazuje pozitivne rezultate koje su aktivnosti imale na unapređenje osjećaja učesnika o kontroli nad svojim životom

- **Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da sprovedem kampanju zagovaranja**

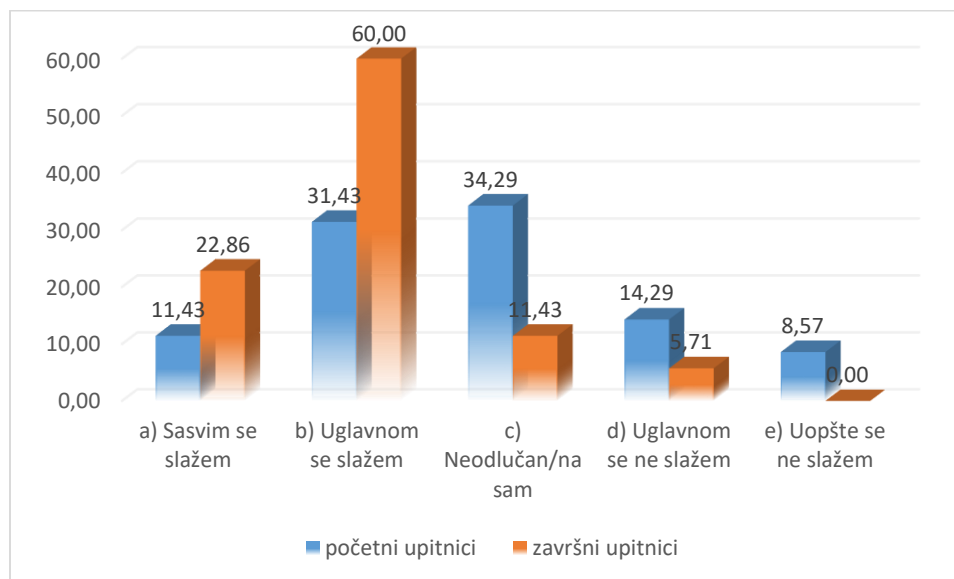
Na osnovu uporedne analize odgovora na pitanje "Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da sprovedem kampanju zagovaranja", možemo izvući sljedeće zaključke:

- U početnom upitniku, 11.43% ispitanika se sasvim slaže da su sposobni sprovesti kampanju zagovaranja, dok 31.43% se uglavnom slaže. 34.29% ispitanika je neodlučno u vezi s ovim pitanjem, 14.29% se uglavnom ne slaže, a 8.57% uopšte se ne slaže.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se slaže da su sposobni sprovesti kampanju zagovaranja. 22.86% ispitanika se sasvim slaže, dok 60.00% se uglavnom slaže. Samo 11.43% ispitanika je neodlučno, dok 5.71% ispitanika se uglavnom ne slaže. Nijedan ispitanik u završnom upitniku nije naveo da se uopšte ne slaže s ovom tvrdnjom.

Poređenje rezultata početnog i završnog upitnika ukazuje na pozitivan napredak u samoprocjeni sposobnosti mladih agenata promjena u sprovođenju kampanja zagovaranja. Povećanje procenta ispitanika koji se slažu da su sposobni sprovesti kampanju zagovaranja s 11.43% na 22.86% i 31.43% na 60.00% ukazuje na povećanje samopouzdanja i vjerovanja u vlastite vještine i znanja tokom trajanja projekta.

Ovi rezultati sugerišu da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" doprinjeo jačanju samopouzdanja mladih i vjerovanju u vlastite sposobnosti da se uključe u zagovaranje i sprovođenje kampanja. Ovo je važan aspekt u razvoju mladih kao aktivnih članova društva koji mogu uticati na pozitivne promjene u zajednici.

Važno je nastaviti pružati podršku i dalje razvijati vještine i znanja mladih u oblasti zagovaranja. Kontinuirane edukacije i prilike za praktično iskustvo mogu dalje ojačati sposobnosti mladih agenata/ca promjena, omogućavajući im da budu efikasni zagovornici i ostvare svoje ciljeve u kampanjama zagovaranja koje vode.

Grafikon 8 prikazuje pozitivane rezultate koje su aktivnosti imale na unapređenje kapaciteta i vještina učesnika o kontroli nad svojim životom

- Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da utičem na promjene u društvu

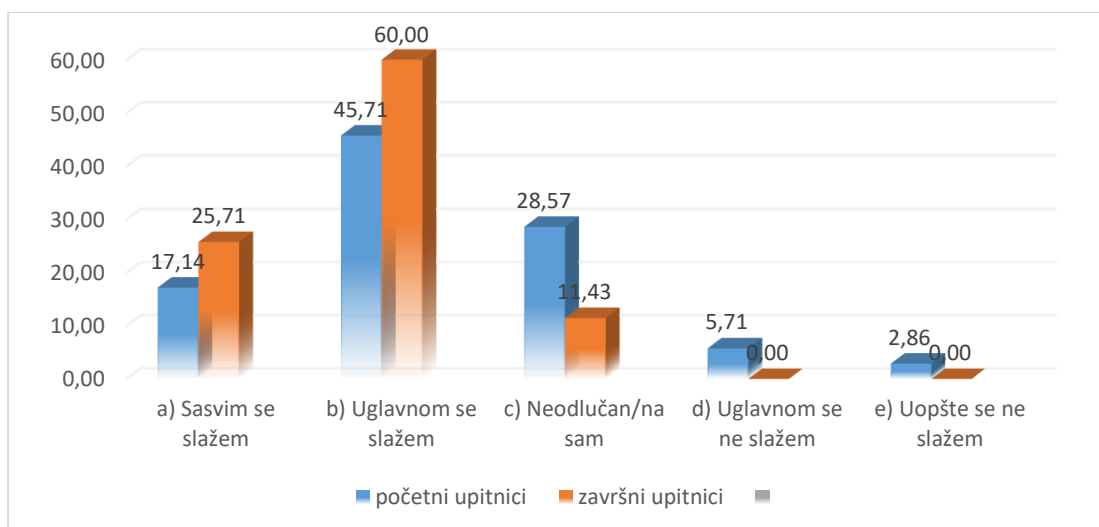
Na osnovu uporedne analize odgovora na pitanje "Sa znanjima i vještinama koje trenutno posjedujem, sposoban/na sam da utičem na promjene u društvu", možemo izvući sljedeće zaključke:

- U početnom upitniku, 17.14% ispitanika se sasvim slaže da su sposobni uticati na promjene u društvu, dok 45.71% se uglavnom slaže. 28.57% ispitanika je neodlučno u vezi s ovim pitanjem, 5.71% se uglavnom ne slaže, a 2.86% uopšte se ne slaže.
- U završnom upitniku, veći procenat ispitanika se slaže da su sposobni uticati na promjene u društvu. 25.71% ispitanika se sasvim slaže, dok 60.00% se uglavnom slaže. Samo 11.43% ispitanika je neodlučno, dok 0.00% ispitanika se uglavnom ne slaže, niti se uopšte ne slaže.

Poređenje rezultata početnog i završnog upitnika ukazuje na napredak u samoprocjeni mladih agenata promjena u pogledu sposobnosti da utiču na promjene u društvu. Povećanje procenta ispitanika koji se slažu da su sposobni uticati na promjene s 17.14% na 25.71% i 45.71% na 60.00% ukazuje na povećanje samopouzdanja i vjerovanja u vlastitu sposobnost uticaja tokom trajanja projekta.

Ovi rezultati sugerišu da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" doprinio jačanju samopouzdanja mladih i vjerovanju u vlastite sposobnosti da se aktivno uključe u društvene promjene. To je važno za razvoj mladih kao agenata promjena koji su sposobni i motivisani da utiču na pozitivne promjene u svojoj zajednici i društvu.

Važno je nastaviti pružati podršku mladima u daljem razvijanju njihovih vještina i znanja te omogućiti im prilike da koriste svoje potencijale za ostvarivanje promjena u društvu. Edukacija, mentorstvo i angažman u praktičnim projektima mogu dalje ojačati sposobnosti mladih agenata promjena i omogućiti im da ostvare svoje ciljeve i doprinesu pozitivnom razvoju društva.

Grafikon 9 prikazuje pozitivne rezultate koje su aktivnosti imale na unapređenje svijesti učesnika o njihovim potencijalima da utiču na promjene u društvu

4.2. ANALIZA STAVOVA RELEVANTNIH AKTERA O EFEKTU PROJEKTA

U toku procjene efekata projekta „Mladi/e agenti/ce promjena“ konsultantica je provela 7 polustrukturiranih intervjua sa predstavnicima relevantnih aktera u cilju prikupljanja podataka koji su bitni za mjerenje efekta projekta i procjenu potreba mladih. Značajan nivo povratnih informacija po pitanju kako relevantni akteri vide efekta projekta.

Značajano je istaći da su svi ispitanici dali pozitivan sud o aktivnostima koje Amica Educa provodi u cilju unapređenje kvaliteta života mladih.

Iako su je u BiH proteklih godina izražen trend sužavanja prostora za organizacije civilnog društva, što često dovodi do rastućeg rivaliteta između organizacija civilnog društva i dodatnog udaljavanja između institucija sistema i organizacija civilnog društva, relevantni akteri navode da je rad Amica Educa prepoznat, te da je ova organizacija a uvažena kao ekspertska organizacija čije relevantne kapacitete koriste i institucije i druge organizacije civilnog društva tako da korisnike svojih usluga upućuju na Amica Educa.

Kao bitnu odrednicu kvaliteta rada Amica Educa i postizanja rezultata projekta ispitanici vide činjenicu da su intervencije i aktivnosti dizajnirane i implementirane na osnovu utvrđenih potreba mladih.

Velik broj problema i izazova sa kojima se mladi suočavaju dodatno učvršćuje njihov stav da su aktivnosti koje Amica Educa provodi neophodne u cilju unapređenje otpornosti mladih na brojne rizike za daljnju marginalizaciju i diskriminaciju.

Relevantni akteri su takođe istakli da Amica Educa smatraju za organizaciju civilnog društva koja ima kvalitet resursnog centra i bez čijih aktivnosti bi se kvalitet njihovih korisnika/ca, ali i čitave društvene zajednice značajno unazadio.

4.3. ZAKLJUČAK PROVEDENOG MJERENJA EFEKTA PROJEKTA

Na osnovu sveukupne analize rezultata početnih i završnih upitnika, možemo sa sigurnošću reći da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" postigao izuzetan uspjeh u podizanju svijesti, informisanosti i razumijevanja o pitanjima mentalnog zdravlja, rodne ravnopravnosti i uključivanja mladih među ispitanicima.

Značajan napredak postignut je u većini pitanja, budući da su završni testovi pokazali veći procenat tačnih odgovora i značajno manji procenat neinformisanih ili netačnih odgovora u poređenju sa početnim testovima. Ovi rezultati jasno ukazuju na to da je projekat uspješno doprinio povećanju znanja i razumijevanja o mentalnom zdravlju među ispitanicima.

Također, primjetan je pozitivan trend smanjenja procenata neinformisanih odgovora i istovremeno povećanja procenata tačnih odgovora tokom trajanja projekta. Ovo je važan indikator kontinuiranog napretka i usvajanja novih informacija među mladima.

Rezultati jasno sugerišu da je projekat "Mladi/e agenti/ce promjena" imao izuzetno pozitivan uticaj na ciljnu grupu u pogledu informisanosti, svijesti i razumijevanja o mentalnom zdravlju, rodnoj ravnopravnosti i uključivanju mladih učesnika/ca projekta. Međutim, važno je napomenuti da se rad ne smije zaustaviti ovdje.

Nastavak edukativnih aktivnosti i podrška su ključni kako bi se očuvali i dalje unaprijedili postignuti nivoi svijesti o potrebama i problemima sa kojima se mladi suočavaju. Također, identifikovani problemi mladih trebaju biti pažljivo razmotreni, a odgovarajuće intervencije trebaju biti osmišljene kako bi se adekvatno odgovorilo na njihove potrebe i izazove.

Ukupna ocjena uspjeha projekta "Mladi/e agenti/ce promjena" je izuzetno pozitivna, s obzirom na značajan napredak u svijesti, informisanosti i razumijevanju među ispitanicima. Ovaj projekat je pružio dragocjenu podršku mladima, pomažući im da se bolje razumiju i lakše suočavaju s izazovima mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti. Njegovi rezultati svakako predstavljaju vrijedan doprinos društvu i trebaju biti osnova za dalje napore i aktivnosti u ovoj oblasti.

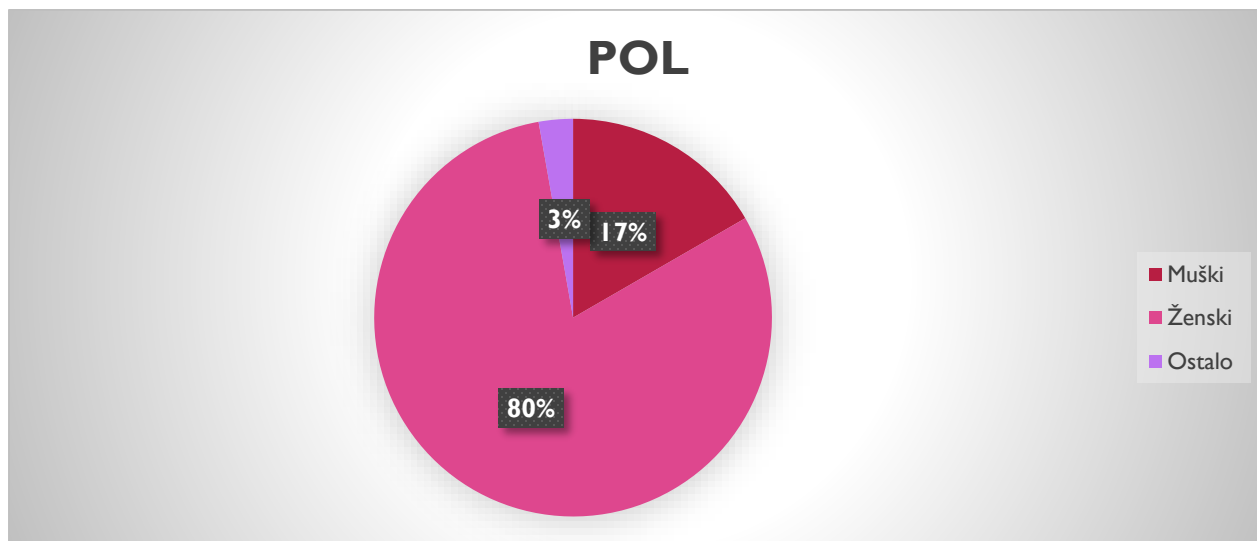
5. REZULTATI ISPITIVANJA POTREBA MLADIH

Analizirajući efekte projekta "Mladi/e agenti/ce promjena" i komunikaciju s mladima koji su bili direktni korisnici usluga/aktivnosti tog projekta, jasno se uočava da su intervencije koje provodi organizacija Amica Educa od suštinskog značaja za mlade u gradu Tuzla i šire, na području cjelog Tuzlanskog Kantona.

Amica Educa se oslanja na svoje iskustvo u radu s mladima i principe aktivne participacije te je u junu 2023. godine sprovela procjenu potreba mladih s područja Tuzlanskog Kantona. Tokom procjene, 36 mladih u dobi od 18 do 28 godina, koji su prethodno učestvovali u aktivnostima projekta "Mladi/e agenti/ce promjena", iznijelo je svoje stavove o potrebama u vezi s zaštitom mentalnog zdravlja i unaprjeđenjem rodne ravnopravnosti, kako za sebe tako i za svoje vršnjake.

Cilj procjene potreba je upravo da se uvaži jedna od ključnih vrijednosti za koje se zalaže Amica Educa, a to je da usluge, aktivnosti i intervencije budu zasnovane na bogatom profesionalnom iskustvu i iskazanim potrebama direktnih korisnika/ ciljne grupe. Upravo je aktivna participacija ciljne grupe ono što osigurava kvalitete provedenih aktivnosti i dugotrajne rezultate.

U grafikonu 6 prikazana je polna struktura učesnika u procjeni potreba, te se iz njega može vidjeti da je 80% učesnika bilo ženskog pola, 17% muškog, a da se 3%² učenika izjasnilo kao ostali.

Grafikon 10 prikaz analize učesnika u procjeni potreba po polu

5.1. ANALIZA STAVOVA MLADIH O POTREBAMA U OBLASTI ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA

Potrebe mladih u oblasti mentalnog zdravlja su veoma važne i treba im posvetiti pažnju kako bismo im pružili odgovarajuću podršku. Evo nekoliko ključnih potreba mladih u ovoj oblasti koje su do sada prepoznate u praksi pružanja podrške:

- **Pristup informacijama:** Mladi trebaju pristupiti tačnim i pouzdanim informacijama o mentalnom zdravlju, uključujući različite poremećaje, simptome, prevenciju i načine liječenja. Informacije trebaju biti prilagođene njihovom uzrastu i razumljive kako bi im pomogle da razumiju i prepoznaju probleme sa mentalnim zdravljem.
- **Rano prepoznavanje i intervencija:** Mladi trebaju sistem koji omogućava rano prepoznavanje problema sa mentalnim zdravljem. Škole, roditelji, nastavnici i zdravstveni radnici trebaju biti obučeni da prepoznaju znakove i simptome mentalnih problema kod mladih i da pruže odgovarajuću podršku i intervenciju.
- **Pružanje podrške vršnjacima:** Vršnjaci imaju važnu ulogu u podršci mentalnom zdravlju mladih. Programi koji podstiču međusobnu podršku i prijateljstva među mladima mogu biti veoma korisni. Takođe, mladi trebaju imati mogućnost da se povežu sa drugima koji prolaze kroz slične probleme kako bi razmijenili iskustva i podržali jedni druge.
- **Dostupnost mentalno-zdravstvenih usluga:** Mladi trebaju pristupiti kvalitetnim mentalno-zdravstvenim uslugama koje su prilagođene njihovim potrebama. Ovo uključuje pristupačne terapije, savjetovanja, lekove i druge oblike podrške. Finansijska dostupnost tih usluga takođe može biti ključna, jer mnogi mladi ne mogu priuštiti visoke troškove liječenja/tretmana.
- **Prevenција i edukacija:** Prevenција mentalnih problema je važan aspekt brige o mentalnom zdravlju mladih. Programi edukacije o prevenciji, borbi protiv stigme i promociji blagostanja mogu pomoći mladima da razvijaju vještine suočavanja, izgrade otpornost i održe dobro mentalno zdravlje.

² Jedan ispitanik/ca se izjasnio/la kao ostali

Ključno je da društvo, uključujući obrazovne institucije, roditelje, zdravstvene organizacije i nevladine organizacije, prepozna ove potrebe mladih i mobilizuje resurse i pruži podršku radi unaprjeđenja njihovog mentalnog zdravlja.

Mladi sa područja Tuzlanskog kantona su identifikovali svoje potreba u oblasti zaštite mentalnog zdravlja, ali i prepreke na koje nailaze u svojim nastojanjima da unaprijede i zaštite svoje mentalno zdravlje. Iskazane potrebe otvaraju prostor za unapređenje postojećih usluga i kreiranje novih usluga koje će težiti tome da zadovolje rastuće potrebe mlade populacije u vezi zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja.

PROBLEMI SA KOJIMA SE MLADI U BIH DRUŠTVU SUOČAVAJU VEZANO ZA MENTALNO ZDRAVLJE

Iako se zdravstveni sistem u BiH počeo sistemski baviti problemom zaštite mentalnog zdravlja kroz uspostavljanje Centra za mentalno zdravlje, provođenja procesa akreditacije i kontinuiranog unapređenja kapaciteta stiče se dojam da poduzete intervencije ipak nisu dale dovoljno prostora određenim ciljnim grupama među kojima su i mladi da se na adekvatan način brinu o svom mentalnom zdravlju.

Na pitanje „Šta vidite kao trenutne probleme mladih u našem društvu vezano za mentalno zdravlje mladih?“ čak **94% ispitanika/ca odgovorila je da smatraju da postojeća podrška sistema koja se obezbjeđuje kroz različite institucije nije dovoljna da zadovolji postojeće potrebe mladih kada je u pitanju mentalno zdravlje**; 89% ispitanih navodi kao problem i činjenicu da mladi ne usuđuju niti imaju dovoljno informacija o tome kako i kome se mogu obratiti za pomoć kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje; 75% ispitanika/ca je kao jedan od ključnih problema navelo i prisutnost stigme i činjenicu da je za mlade ljude mentalno zdravlje još uvijek tabu tema; 69% od 36 ispitanika smatra da je jedan od problema sa kojima se mladi suočavaju svakako i simptomi lošeg mentalnog zdravlja.

Grafikon 11 Problemi sa kojima se mladi u BiH društvu suočavaju vezano za mentalno zdravlje

Stavovi koje su ispitanici iznijeli jasno ukazuju na probleme koje mladi doživljavaju kao ključne kada je u pitanju zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja. Mladi postojeću sistemsku podršku smatraju nedostatnom, a taj njihov stav je u direktnoj vezi sa ostalim problemima sa kojima se susreću, a to su nedovoljna informisanost o uslugama podrške koju mogu dobiti kroz zdravstveni sistem i/ili usluge koje pružaju nevladine organizacije i još uvijek izrazito prisutna strah od stigmatizacije jer su problemi mentalnog zdravlja još uvijek tabu u BiH društvu, pa tako i među mladim

generacijama. Problemi na koje mladi ukazuju mogu da se negativno odraze na njihovo i zdravlje njihovih vršnjaka pogotovo imajući u vidu da veliki broj ispitanika smatra da mladi pokazuju različite simptome lošeg mentalnog zdravlja.

Pored odabira ponuđenih odgovora ispitanici/e su bili u mogućnosti i da daju svoje mišljenje o problemima sa kojima se mladi susreću kada je u pitanju mentalno zdravlje, te su izdvojili sljedeće:

- "Nepristupačnost psihološke podrške u finansijskom smislu (preskupi su psihoterapijski tretmani, koji su mladima potrebni)"
- „Postoji problem i kada mladi nisu dovoljno educirani i informisani o samom pojmu "mentalno zdravlje". Mnogi i ne znaju da imaju neki problem, a tek onda ne mogu ni znati kako da ga riješe.“
- „Mladi trebaju voditi računa o svom psihološkom i socijalnom blagostanju. Kao i svijesti imaju li dovoljno znanja o mentalnom zdravlju.“
- „Mladi su često svjesni mentalnih problema sa kojima se suočavaju, ali okolina zanemaruje i umanjuje značaj mentalnih problema.“
- „Obrazovanje ne obuhvata mentalno zdravlje, profesori nisu educirani.“

Ovi rezultati ukazuju na to da mladi prepoznaju važnost adekvatne podrške i informacija u vezi s mentalnim zdravljem te da se suočavaju s preprekama kao što su nedovoljna podrška sistema, nedostatak informacija, stigmatizacija i prisutnost simptoma lošeg mentalnog zdravlja. Ovi problemi mogu imati negativan uticaj na dobrobit mladih i naglašavaju potrebu za poboljšanjem pristupačnosti, podrške i svijesti o mentalnom zdravlju među mladim generacijama.

Stigma koja prati probleme mentalnog zdravlja ima direktnu korelaciju sa suštinski patrijarhalnim društvom kakvo je društvo u BiH. U takvom kontekstu stigmatizacija oko izražavanja emocija, potrebe za podrškom ili traženja pomoći za mentalno zdravlje doživljavaju i muškarci i žene.

U patrijarhalnim društvima, muškarci su pod pritiskom da budu snažni, neovisni i kontrolirani, dok se od žena očekuje da budu brižne, nježne i emotivno pristupačne. Izražavanje ranjivosti ili traženje pomoći za mentalno zdravlje doživljava se kao znak slabosti ili neprihvatljivo ponašanje.

Stigmatizacija ima negativan uticaj na pojedince koji se bore s mentalnim zdravljem. Osobe koje se suočavaju s mentalnim izazovima mogu se osjećati osuđeno ili izolovano zbog stigme koju društvo nameće. To može otežati otvoreno izražavanje svojih problema, traženje podrške i pristupanje adekvatnoj mentalnoj zdravstvenoj njezi.

Upravo zato destigmatizacija problema mentalnog zdravlja zahtjeva sveobuhvatne intervencije koje se odnose ne samo na podizanje svijesti, nego i na razbijanje patrijarhalnih koncepta o mentalnom zdravlju i kreiranje sveobuhvatne podržavajuće sredine za zaštitu i unapređenje mentalnog zdravlja koja će počivati između ostalog i na uvažavanju potreba specifičnih grupa kao što su mladi.

NEOPHODNE INTERVENCIJE ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA I IZAZOVA SA KOJIMA SE MLADI SUSREĆU KADA JE U PITANJU NJIHOVO MENTALNO ZDRAVLJE

Uočeni problemi i izazovi sa kojima se mladi suočavaju iziskuju djelovanje različitih relevantnih aktera. Ispitanici su imali priliku da kroz ponuđene odgovore na pitanje „Šta mladima treba da riješe probleme s kojima se susreću kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje?“ iznesu svoje mišljenje. Kao potencijalne intervencije koje bi mogle doprinjeti rješavanju problema aktivnosti/akcije koje promiču mentalno zdravlje mladih (u javnosti, medijima i društvenim mrežama); obrazovanje mladih u području mentalnog zdravlja; aktivnosti prevencije mentalnog zdravlja mladih; poboljšanje usluga podrške sistema (obrazovnih i zdravstvenih ustanova) i podrška i savjetovanje od strane vršnjaka obučenih / treniranih u oblasti mentalnog zdravlja mladih.

Kao što je prikazano u Grafikonu 3, rezultati istraživanja ukazuju na to da visoki postotak ispitanika/ca prepoznaje određene ključne intervencije koje bi unaprijedile prevazilaženje problema u oblasti mentalnog zdravlja mladih. Čak 97% ispitanika/ca ističe poboljšanje usluga podrške sistema koje su dostupne kroz obrazovni sistem i zdravstvene ustanove kao ključnu intervenciju. Dodatno, 88% ispitanika/ca smatra da bi unapređenje obrazovanja mladih u području mentalnog zdravlja doprinijelo rješavanju problema u toj oblasti.

Ostale intervencije također su dobile značajnu podršku. Prema rezultatima, 86% ispitanika/ca vjeruje da bi kontinuirane aktivnosti u sferi promocije mentalnog zdravlja mladih, koje se provode u javnosti, medijima i društvenim mrežama, bile korisne. Također, 83% ispitanika/ca se složilo da bi peer podrška, u kojoj bi mladi obučeni da pruže savjetovanje u oblasti mentalnog zdravlja pružali podršku svojim vršnjacima, doprinijela unapređenju mentalnog zdravlja mladih. Podrška aktivnostima prevencije narušavanja mentalnog zdravlja mladih također je podržana, s 77% ispitanika/ca koji podržavaju takve aktivnosti.

Grafikon 12 Neophodne intervencije za prevazilaženje problema i izazova sa kojima se mladi susreću kada je u pitanju njihovo mentalno zdravlje

Ovi rezultati jasno ukazuju na prioritete koje mladi postavljaju u vezi s intervencijama koje bi unaprijedile njihovo mentalno zdravlje. Poboljšanje usluga podrške sistema, unapređenje obrazovanja, promocija mentalnog zdravlja kroz javne kanale, peer podrška i prevencija predstavljaju ključne aspekte koje mladi prepoznaju kao važne u ostvarivanju boljeg mentalnog zdravlja i dobrobiti mladih.

Pored ponuđenih odgovora ispitanici/ce su istakli da bi za unapređenje zaštite mentalnog zdravlja mladih bilo neophodno edukovati roditelje o problemima koje mladi imaju u oblasti mentalnog zdravlja, kao i uspostavljanje psihološkog savjetovališta za mlade.

SPECIFIČNE POTREBE DJEVOJAKA ZA UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA

Analizirajući izražene specifične potrebe djevojka za unapređenje mentalnog zdravlja mogu se izdvojiti sljedeće ključne segmente njihovih potreba za unapređenje mentalnog zdravlja djevojaka:

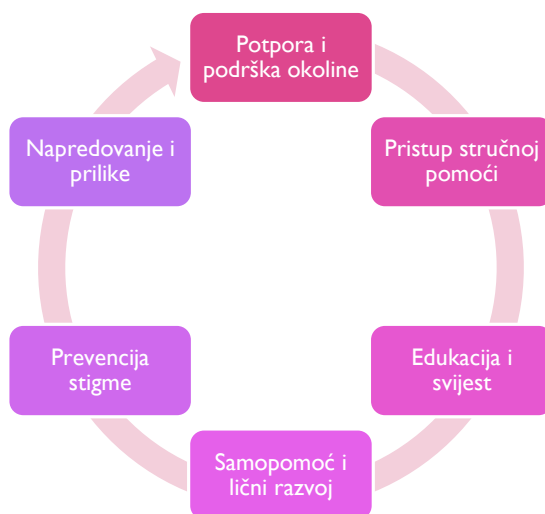
- **Potpora i podrška okoline:** Uključuje podršku porodice, prijatelja/ica, stručnih osoba i lokalne zajednice. Ispitanice ističu važnost osjećaja razumijevanja, prihvatanja i nedostatka osude u okruženju.
- **Pristup stručnoj pomoći:** Ispitanice navode potrebu za dostupnošću psihologa u obrazovnom sistemu, na fakultetima i kroz druge institucije. Također ističu važnost stručnog vođstva i podrške u procesu održavanja mentalnog zdravlja.
- **Edukacija i svijest:** Ispitanice ističu važnost edukacija, informacija i kampanja koje promovišu važnost mentalnog zdravlja. Naglašava se potreba za osvješćivanjem javnosti i stvaranjem otvorenog dijaloga o mentalnom zdravlju.
- **Samopomoć i lični razvoj:** Ispitanice prepoznaju važnost vremena za sebe, fokusiranje na hobije i aktivnosti koje pomažu u održavanju mentalnog zdravlja. Također ističu važnost samosvijesti, introspekcije, rada na sebi i razvijanja vlastite svijesti o mentalnom zdravlju.
- **Prevenција stigme:** Ispitanice izražavaju potrebu za smanjenjem stigme i osuđivanja vezanog za mentalno zdravlje. Naglašava se važnost otvorenog razgovora, podrške i razumijevanja u društvu.
- **Napredovanje i prilike:** Ispitanice navode potrebu za prilikama za usavršavanje, rast i razvoj kako bi se održalo mentalno zdravlje. Ističu se faktori kao što su mogućnosti napredovanja, rad na sebi i podrška organizacija.

“Kako bih poboljšala ilili održala svoje mentalno zdravlje, potreban mi je bolji i sigurniji sistem koji mi omogućava da se razvijam i zadovoljavam svoje potrebe za rastom i razvojem, učenjem i radom.”

“Potreban mi je neko ko me razumije i ne osuđuje, i stručna osoba koja će mi pomoći na pravi način.”

“Podržavajuća okolina i MIR”

Ključni segmenti kreiranja podržavajuće sredine za unapređenje mentalnog zdravlja djevojaka

Grafikon 13 Ključni segmenti kreiranja podržavajuće sredine za unapređenje mentalnog zdravlja djevojaka

SPECIFIČNE POTREBE MLADIĆA ZA UNAPREĐENJE MENTALNOG ZDRAVLJA

Kada su u pitanju mladići ispitanici na osnovu njihovih izraženih potreba mogu se identifikovati sljedeći ključni segmenti njihovih potreba za unapređenje mentalnog zdravlja:

- **Komunikacija s bliskim osobama:** Ispitanici ističu važnost otvorene komunikacije s bliskim osobama kako bi se izrazile emocije i probleme te osjetilo podršku i razumijevanje.
- **Zdravi stilovi života:** Kvalitetna ishrana, redovna tjelesna aktivnost, adekvatan san i uspostavljanje rutine prepoznati su kao faktori koji doprinose mentalnom zdravlju.
- **Destigmatizacija mentalnog zdravlja:** Potreba za promjenom društvenog stava i razumijevanja prema mladima koji izražavaju svoje emocije te smanjenje stigme povezane s odlaskom psihologu ili psihoterapeutu.
- **Pouzdanost i podrška:** Ispitanici ističu važnost prisutnosti pouzdane osobe na koju mogu računati u svakom trenutku.
- **Radionice i druženja:** Ispitanici izražavaju potrebu za više radionica i druženja s mladima kako bi se stvorio prostor za razmjenu iskustava i podršku među vršnjacima.
- **Samopouzdanje i mentalna jasnoća:** Ispitanici prepoznaju važnost razvijanja samopouzdanja, samouvjerenosti, fizičke aktivnosti i poboljšanja raspoloženja za održavanje mentalnog zdravlja.

Izražene potrebe ukazuju na važnost socijalne podrške, zdravih stilova života, destigmatizacije mentalnog zdravlja i razvoja osobnih resursa za održavanje i unapređenje mentalnog zdravlja mladih.

“Prostor u našem društvu primarno u smislu razumijevanja za mene kao mladića koji pokazuje svoje emocije. destigmatizacija odlaska psihologu i psihoterapeutu.”

“Prije svega mi je potrebna samouvjerenost, samopouzdanje, fizička aktivnost, poboljšanje raspoloženja, jasnije razmišljanje.”

“Više radionica i druženja sa mladima.”

Grafikon 14 Ključni segmenti kreiranja podržavajuće sredine za unapređenje mentalnog zdravlja mladića

5.2. ANALIZA POTREBA MLADIH U OBLASTI RODNE RAVNOPRAVNOSTI

Ključne potrebe mladih u oblasti rodne ravnopravnosti mogu varirati ovisno o kontekstu i individualnim iskustvima, ali neki od zajedničkih aspekata uključuju sljedeće:

- **Edukacija o rodnoj ravnopravnosti:** Mladi izražavaju potrebu za pravovremenom i sveobuhvatnom edukacijom o konceptu rodne ravnopravnosti, stereotipima, rodnoj ulozi i društvenim nejednakostima kako bi razumjeli i prepoznali rodnu diskriminaciju.
- **Prevenција i suzbijanje rodno uvjetovanog nasilja:** Mladi prepoznaju važnost implementiranja mjera i programa koji se bave prevencijom i suzbijanjem rodno uvjetovanog nasilja, uključujući nasilje u partnerskim odnosima, seksualno zlostavljanje i uznemiravanje.
- **Aktivno uključivanje mladih u odlučivanje:** Mladi žele imati priliku da sudjeluju u donošenju odluka i oblikovanju politika koje se odnose na rodnu ravnopravnost. To uključuje osiguravanje prostora za njihovo sudjelovanje, razumijevanje njihovih perspektiva i osnaživanje mladih za aktivno zagovaranje svojih prava.
- **Podrška za promjenu rodnih stereotipa:** Mladi žele podršku u suočavanju s rodnim stereotipima i pritiscima povezanim s tradicionalnim rodnim ulogama. Potrebno je osigurati programe i inicijative koje promoviraju raznolikost, toleranciju i jednakost te podržavaju mlade u izražavanju vlastite individualnosti bez straha od osude.
- **Pristup informacijama i resursima:** Mladi izražavaju potrebu za pristupom relevantnim informacijama, resursima i podršci u vezi s rodnom ravnopravnošću. To može uključivati pružanje pristupa obrazovnim materijalima, mentorstvo, savjetovanje i prilike za obuku.
- **Stvaranje sigurnih prostora:** Mladi izražavaju potrebu za sigurnim prostorima u kojima se mogu otvoreno izražavati, dijeliti svoja iskustva i pokrenuti dijalog o pitanjima rodne ravnopravnosti. Ovi prostori mogu biti fizički ili virtualni, poput škola, sveučilišta, organizacija ili online platformi.

Važno je naglasiti da su ove potrebe samo neki od ključnih aspekata, a pojedinci mogu imati i druge specifične potrebe i interese u vezi s rodnom ravnopravnošću, ovisno o njihovom kontekstu i individualnim iskustvima. Upravo zbog toga je procjena potreba direktnih potreba korisnika projekta „Mladi/e agenti/ce promjena“ veoma bitna za kreiranje budućih intervencija koje će Amica Educa implementirati u cilju unapređenja poštovanja principa rodne ravnopravnosti među mladima.

PROBLEMI SA KOJIMA SE MLADI U BIH DRUŠTVU SUOČAVAJU VEZANO ZA RODNU RAVNOPRAVNOST

Rodna ravnopravnost u Bosni i Hercegovini (BiH) je pitanje koje je važno za postizanje jednakih prava i mogućnosti za sve građane, bez obzira na njihov spol. U BiH, kao i u mnogim drugim zemljama, postoje izazovi u postizanju potpune rodne ravnopravnosti. Iako se u BiH već punih 20 godina od usvajanja prvog zakona o ravnopravnosti polova 2003.godine aktivno radi na unapređenju rodne ravnopravnosti i dalje su brojni izazovi koji usporavaju procese postizanja značajnog stepene rodne ravnopravnosti. Imajući u vidu te činjenice stavovi koji su mladi iskazali identifikujući najizraženije probleme sa kojima se suočavaju kada je rodna ravnopravnost u pitanju daje značajne informacije o njihovoj percepciji i doživljaju rodne ravnopravnosti.

U grafikonu 6 prikazani su odgovori učesnika projekta na pitanje "Šta vidiš kao trenutni problem mladih u našem društvu kada je u pitanju rodna ravnopravnost?" Rezultati ukazuju na važne spoznaje o tome kako mladi percipiraju pitanja rodne ravnopravnosti i kako ona utiče na njihovu svakodnevicu.

Prema dobijenim odgovorima, čak 94% ispitanika/ca smatra da ključni problem mladih u našem društvu kada je u pitanju rodna ravnopravnost jeste to što mladi ne prepoznaju rodno zasnovano nasilje u vršnjačkim vezama. Ovo je zabrinjavajući podatak jer ukazuje na nedovoljno razumijevanje i svijest mladih o rodno zasnovanom nasilju i nasilju u vršnjačkim vezama pogotovo imajući u vidu značajan podataka da 80% ispitanika/ca smatra da se mladi suočavaju s

rodno zasnovanim nasiljem u vršnjačkim vezama. Kada se uzme u obzir da je prema procjenama Agencije za ravnopravnost polova³ čak 52.8% ispitanih žena u BiH doživjelo neki oblik rodno zasnovanog nasilja poslije navršen 15 godine situacija sa rodno zasnovanim nasiljem u BiH je zabrinjavajuća i zahtjeva kontinuirani rad i pažnju. Izneseni stavovi ispitanika/ca ukazuje na potencijalno zabrinjavajuću frekvenciju nasilja u vršnjačkim vezama. Takođe prilikom formiranja intervencija koje su vezane za rodno zasnovano nasilje mora se posebno imati u vidu da je fenomenologija i dinamika nasilja u vršnjačkim vezama specifična te da se u skladu sa tim moraju i prilagoditi intervencije.

Zatim, 91% ispitanika/ca ističe da mladi ne prepoznaju kako rodna (ne)ravnopravnost utječe na njih. Ovaj rezultat naglašava važnost edukacije i informiranja mladih o tome kako rodni stereotipi i nejednakosti utiču na njihove živote i izbore, te kako takva svijest može doprinijeti boljoj budućnosti za sve. Napori u ovom pravcu bi trebali da budu implementirani od svih relevantnih aktera i u kontinuitetu pogotovo imajući u vidu da dvadeset godina aktivnosti u pravcu unapređenja rodne ravnopravnosti u BiH stoje naspram viševjekovne izrazito patrijarhalne kulture koja je je još uvijek itekako prisutna u BiH. Pored kontinuirane borbe sa patrijarhatom i patrijarhalnim konceptima, kada su u pitanju mladi, ozbiljna prepreka za unapređenje svijesti o rodnoj ravnopravnosti i prihvatanja standarda rodne ravnopravnosti je popularna kultura koja nerijetko promovise neravnopravnosti i čak glorifikuje rodno zasnovano nasilje.

Važno je naglasiti da svaki oblik nasilja u vršnjačkim vezama ima ozbiljne posljedice po žrtvu, uključujući fizičke, emocionalne i psihološke probleme. Prevencija nasilja u vršnjačkim vezama zahtijeva aktivno djelovanje kako bi se stvorilo sigurno i poticajno okruženje za sve mlade ljude. Posebna pažnja bi se trebala posvetiti cyber nasilju koje je sa razvojem digitalne tehnologije, sve je prisutnije, a posebno se trend porasta cyber nasilja uočio prilikom pojave pandemije COVID-19. Nasilje putem interneta i društvenih mreža. Cyber nasilje može biti posebno invazivno i teško za žrtve jer se proširuje na širokom virtualnom prostoru.

Značajan prostor za intervenciju se uočava i na polju krivično-pravne i institucionalne zaštite kada je ovaj oblik nasilja u pitanju.

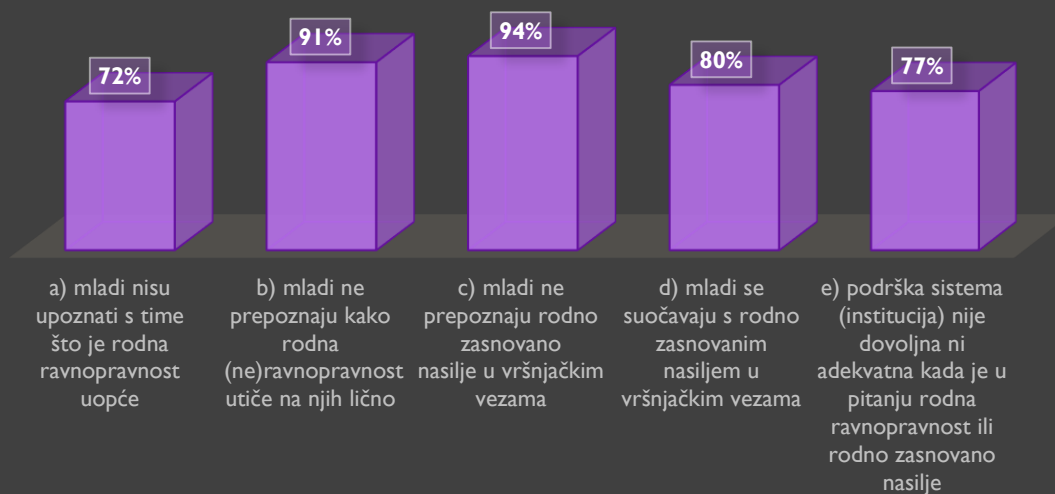
Također, 77% ispitanika/ca smatra da podrška sistema i relevantnih institucija nije dovoljna ni adekvatna kada je u pitanju rodna ravnopravnost ili rodno zasnovano nasilje. Ovo upućuje na potrebu za jačanjem institucionalnih mehanizama i politika koje će se usmjeriti na podršku mladima u ostvarivanju rodne ravnopravnosti i zaštiti od nasilja.

Visok je postotak i ispitanika/ca, čak 72%, koji smatraju da mladi nisu adekvatno upoznati s konceptom rodne ravnopravnosti što navodi na zaključak da ključnu važnost ima obrazovanja i senzibilizacije mladih o pitanjima rodne ravnopravnosti kako bi postali svjesni važnosti jednakih prava i mogućnosti za sve.

U cjelini, rezultati ovog istraživanja pokazuju da postoji potreba za jačim radom na osvješćivanju i obrazovanju mladih o rodnoj ravnopravnosti, prepoznavanju rodno zasnovanog nasilja te pružanju adekvatne podrške i resursa kako bi se postigla potpuna rodna ravnopravnost u društvu.

³ <https://arsbih.gov.ba/nasilje-nad-zenama-i-nasilje-u-porodici/>

ŠTA VIDIŠ KAO TRENUTNI PROBLEM MLADIH U NAŠEM DRUŠTVU KADA JE U PITANJU RODNA RAVNOPRAVNOST?

Grafikon 15 Problemi sa kojima se mladi u BiH društvu suočavaju vezano za rodnu ravnopravnost

NEOPHODNE INTERVENCIJE ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA I IZAZOVA SA KOJIMA SE MLADI SUSREĆU KADA JE U PITANJU RODNA RAVNOPRAVNOST

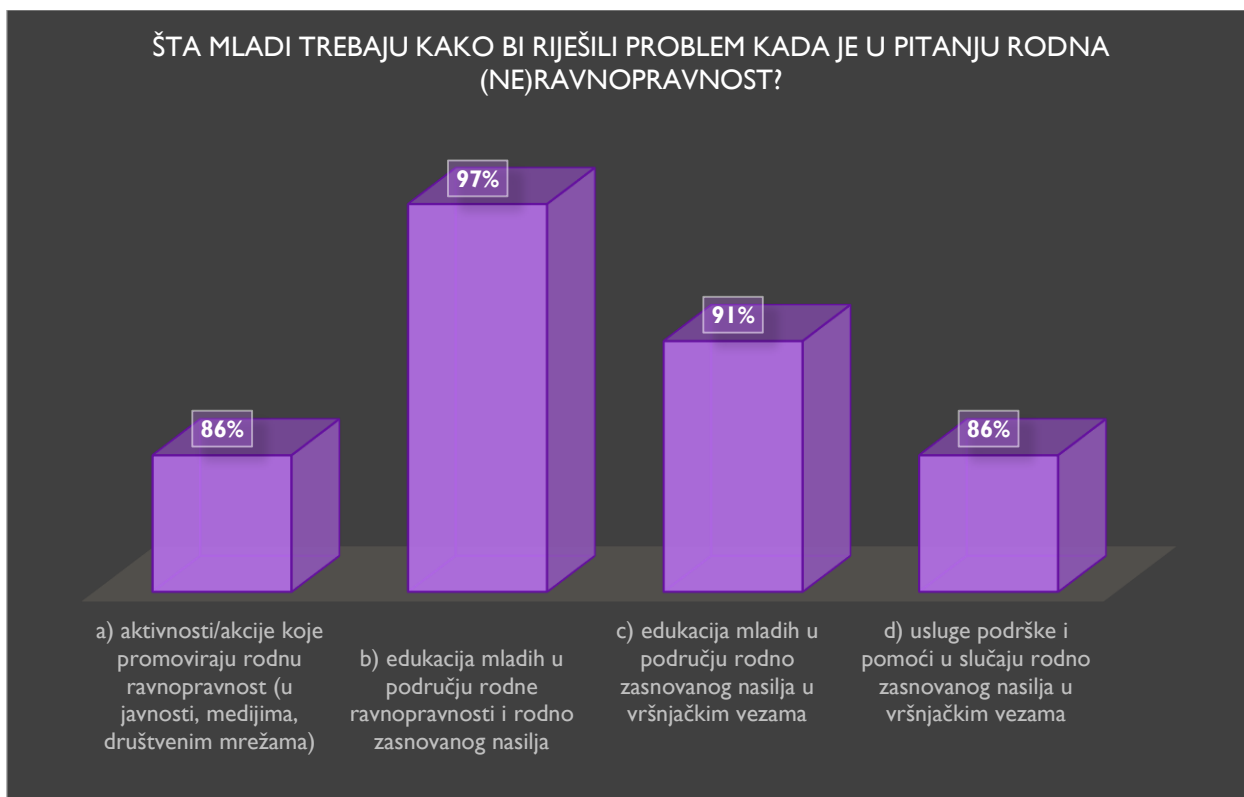
Podaci koji su kroz upitnik prikupljeni o intervencija koje mladi smatraju neophodnim kako bi se prevazišli problemi i izazovi sa kojima se mladi susreću kada je u pitanju rodna ravnopravnost jasno ukazuju na važnost edukacije, podrške i promocije rodne ravnopravnosti i prevencije rodno zasnovanog nasilja u vršnjačkim vezama.

Čak 97% ispitanika/ca smatra da je važno edukovati mlade o području rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja, a to nam ukazuje na to da mladi prepoznaju važnost stjecanja znanja i svijesti o ovim pitanjima kako bi doprinijeli izgradnji jednakog i sigurnog društva. Takođe podatak da 91% mladih podržava potrebu za edukacijom o rodno zasnovanom nasilju u vršnjačkim vezama dodatno ukazuje i naglašava potrebu za osnaživanjem mladih kako bi imali dovoljno kapaciteta prije svega da prepoznaju rodno zasnovano nasilje u vršnjačkim vezama, ali i da bi bili u mogućnosti da rade na prevenciji i borbi protiv rodno zasnovanog nasilja u vršnjačkim vezama.

Podataka da 86% mladih izražava potrebu za uslugama podrške i pomoći u slučaju rodno zasnovanog nasilja u vršnjačkim vezama ukazuje na važnost osiguravanja sigurnih i dostupnih resursa i institucija koje će pružiti potporu i zaštitu mladima koji se suočavaju s nasiljem pogotovo onima koji se suočavaju sa rodno zasnovanim nasiljem u vršnjačkim vezama.

Također, 86% mladih podržava aktivnosti i akcije koje promovišu rodnu ravnopravnost u javnosti, medijima i društvenim mrežama. Ovaj rezultat ukazuje na želju mladih da se aktivno uključe u promovisanje ravnopravnosti polova i borbu protiv rodno zasnovanog nasilja putem različitih inicijativa i kampanja.

Svi ovi podaci jasno pokazuju da mladi prepoznaju važnost rodne ravnopravnosti i prevencije rodno zasnovanog nasilja te da zahtijevaju više edukacije, podrške i aktivnosti koje će doprinijeti stvaranju društva jednakih mogućnosti i sigurnijeg okruženja za sve mlade. Ovi pokazatelji treba da budu u uzeti u obzir ne samo od strane Amica Educe nego i drugih bitnih aktera i donosioca odluka na području Tuzlanskog kantona kako bi zajednički kreirali politike i intervencije na području rodne ravnopravnosti koje su usmjerene na kreiranje podržavajuće i sigurne sredine za mlade.

Grafikon 16 Neophodne intervencije za prevazilaženje problema i izazova sa kojima se mladi susreću kada je u pitanju rodna ravnopravnost

5.3. ANALIZA POTREBA MLADIH KADA SU U PITANJU NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU

BiH društvo koje se odlikuje se širokim spektrom kulturoloških, etničkih i religijskih razlika sve te razlike kao i brojni faktori političke i ekonomske nestabilnosti reflektuju se i na položaj mladih koji se suočavaju sa brojnim izazovima i problemima kada je u pitanju njihovo svakodnevno funkcionisanje, međusobni odnosi i položaj u društvu.

Mladi ljudi bi zbog potencijala da budu pokretači pozitivnih promjena i napretka trebali da budu prepoznati kao ključni faktor i potencijal. Međutim, postoje određeni faktori koji utiču na njihov položaj i perspektive.

Jedan od ključnih problema s kojima se mladi u BiH suočavaju je visoka stopa nezaposlenosti. Mladi ljudi često teško pronalaze posao koji odgovara njihovim kvalifikacijama i interesima, što može dovesti do osjećaja frustracije i nesigurnosti u budućnosti. Također, pristup visokom obrazovanju i stručnom usavršavanju je neujednačeno u različitim dijelovima zemlje, što ograničava mogućnosti mladih za stjecanje relevantnih vještina potrebnih na tržištu rada.

Pitanje političke participacije mladih također je važno u BiH. Mladi se suočavaju s izazovima u vezi s njihovom uključenošću u političke procese i uticajem na donošenje odluka. Upravo je ovo jedna od sfera u kojoj se mladi suočavaju sa negativnim stereotipima i predrasudama koje se temelje na njihovoj dobi koji često vode ka marginalizovanju njihovih ideja i potreba. Zbog osjećaja da nisu dovoljno uvaženi ni uključeni mladi ljudi u BiH sve češće biraju opciju neučestvovanja što ih dodatno dovodi u rizik od marginalizacije.

PROBLEMI SA KOJIMA SE MLADI U BIH DRUŠTVU SUOČAVAJU VEZANO ZA NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU

Upravo imajući u vidu navedene izazove Amica Educa je u okviru procjene potreba mladih posvetila posebnu pažnju i temi svakodnevnog funkcioniranja, međusobnih odnosa i učešća u društvu.

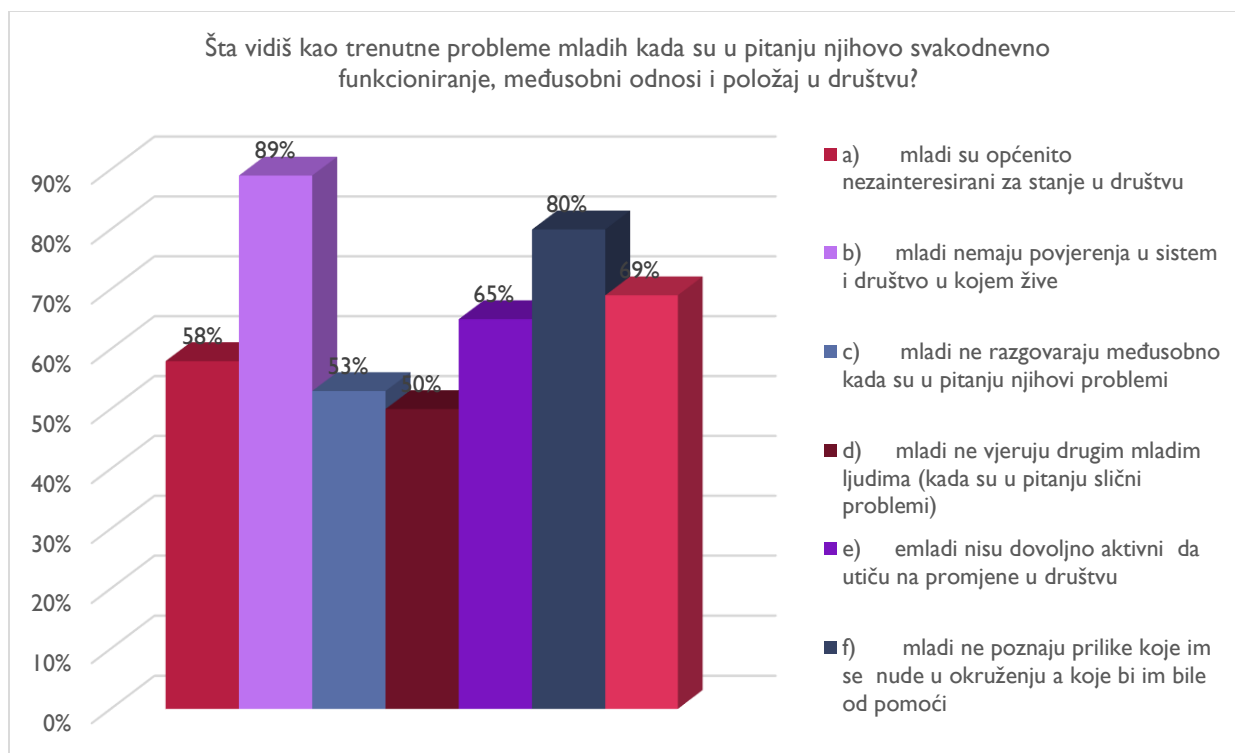
Alarmantan, ali ne i neočekivan podatak, je činjenica da 89% ispitanika/ca na pitanje „Šta vidiš kao trenutne probleme mladih kada su u pitanju njihovo svakodnevno funkcioniranje, međusobni odnosi i položaj u društvu?“ izdvaja da mladi nemaju povjerenje u sistem i društvo u kojem žive. Ovo nam ukazuje na duboko ukorijenjen osjećaj nepovjerenja i nesigurnosti među mladima prema institucijama i društvu u cjelini. U direktnoj je korelaciji sa problemima i izazovima sa kojima se mladi suočavaju, a koji su opisani u uvodnom tekstu ovog poglavlja.

Dalje, grafikon 8 pokazuje da 80% ispitanika/ca smatra da mladi nisu dovoljno informisani o prilikama koje im se nude u njihovom okruženju, a koje bi im mogle biti od pomoći. Nedostatno poznavanje prilika može biti ozbiljna prepreka za njihov daljnji razvoj i napredak. Imajući u vidu da zabrinjavajućih 69% ispitanika/ca smatra da mladi nemaju dovoljno prilika u svom okruženju koje odgovaraju njihovim stvarnim potrebama postavlja se pitanje koje su to realne prilike za mlade u BiH da uzmu učešće u raznim sferama, te da li su postojeće prilike uopšte usklađene sa potrebama i željama mladih.

Dodatno, 65% ispitanika/ca smatra da mladi nisu dovoljno aktivni u uticaju na promjene u društvu. Ispitanici/ca također izražavaju zabrinutost zbog općenitog nezainteresovanosti mladih za stanje u društvu. Čak 58% smatra da mladi nisu dovoljno angažirani i zainteresirani za probleme i izazove s kojima se društvo suočava. Pasivnost mladih je dodatni rizik jer smanjuje prostor mladima da doprinesu pozitivnim promjenama i ostvare svoj puni potencijal.

Nadalje, 53% ispitanika/ca ukazuje na problem komunikacije među mladima kada su u pitanju njihovi problemi, a 50% ispitanika/ca ističe da mladi ne vjeruju drugim mladim ljudima kada se suočavaju s sličnim problemima. Nedostatak otvorenog i iskrenog razgovora može otežati rješavanje problema i pronalaženje podrške među vršnjacima. Ovo ukazuje na rizik od nedostatak solidarnosti i međusobne podrške među mladima, što može dodatno otežati njihovo suočavanje s izazovima.

Sve ove činjenice ukazuju na hitnu potrebu za osnaživanjem mladih, pružanjem relevantnih informacija, poticanjem njihove aktivnosti i participacije te jačanjem međusobnog povjerenja i podrške unutar mlade populacije. Postoji potreba za uspostavljanje dijaloške platforme koja bi kroz otvorenu i inkluzivnu komunikaciju između mladih i društva unaprijedila identifikovanje potreba i problema sa kojima se mladi suočavaju i koja bi omogućila da se glas mladih čuje u pravcu adekvatnog rješavanja njihovih problema.

Grafikon 17 problemi sa kojima se mladi u BiH društvu suočavaju vezano za njihovo svakodnevno funkcioniranje, međusobni odnosi i položaj u društvu

NEOPHODNE INTERVENCIJE ZA PREVAZILAŽENJE PROBLEMA I IZAZOVA SA KOJIMA SE MLADI SUSREĆU KADA JE U PITANJU NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU

Za planiranje i provođenje intervencija koje bi pomogle da se problemi i izazovi sa kojima se mladi suočavaju kada je u pitanju njihovo svakodnevno funkcionisanje, međusobne odnose i položaj u društvu neophodno je dati prostor mladim ljudima da aktivno participiraju i daju svoje prijedloge. Učesnici u projektu „Mladi/e agenti/ce promjena su iznijeli i svoj stav dajući odgovor na pitanje „Šta mladi trebaju kako bi poboljšali svoje svakodnevno funkcioniranje, međusobne odnose i položaj u društvu?“.

Grafikon 9 jasno pokazuje stavove ispitanika/ca u vezi s potrebnim aktivnostima za prevazilaženje problema u oblasti povezanih s mladima. Svi ispitanici/ca, što iznosi 100%, slažu se da je ključno da mladi budu informirani i motivirani za uključivanje u tijela koja donose odluke i oblikuju društvene tokove. Ovo ukazuje na važnost osnaživanja mladih i davanja prilike da se njihovi glasovi čuju i uzmu u obzir u donošenju odluka.

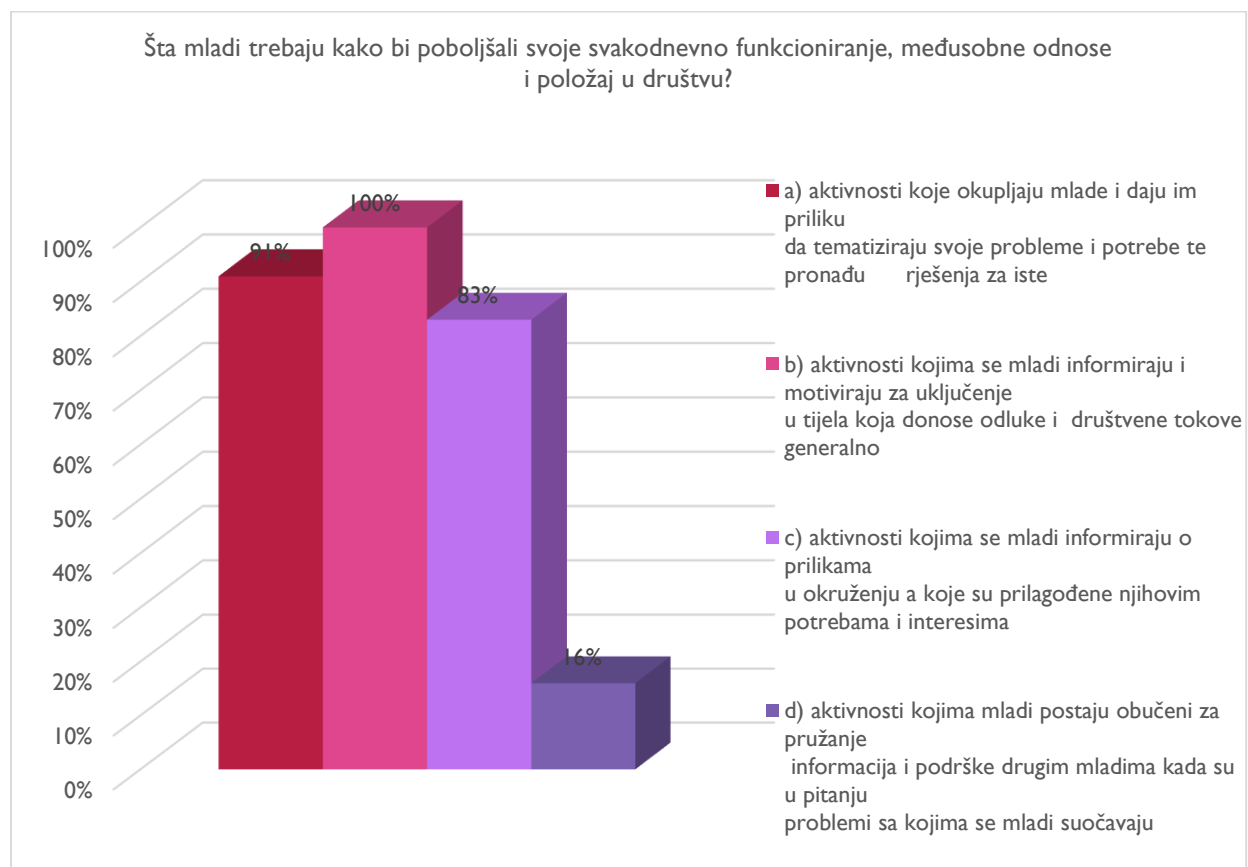
Amica Educa, imajući ove rezultate, može usmjeriti svoje aktivnosti u narednom periodu prema jačanju kapaciteta mladih kako bi preuzeli aktivniju ulogu u društvu. To može uključivati organiziranje aktivnosti koje informiraju i motiviraju mlade, kako bi bolje razumjeli prilike koje im se nude u okruženju i kako bi prepoznali načine kako da aktivno sudjeluju u društvu.

Osim toga, 91% ispitanika/ca ističe važnost aktivnosti koje okupljaju mlade i omogućuju im da tematiziraju svoje probleme i potrebe te da zajedno traže rješenja za iste. Ovo ukazuje na potrebu za stvaranjem sigurnog prostora gdje mladi mogu slobodno izraziti svoje misli, probleme i potrebe te zajednički raditi na njihovom rješavanju.

Važno je također naglasiti da 83% ispitanika/ca smatra da je organizacija aktivnosti kojima se mladi informiraju o prilikama u okruženju, prilagođenih njihovim potrebama i interesima, od vitalnog značaja. To sugerira da je pristup informacijama ključan, ali također treba biti prilagođen specifičnim potrebama i interesima mladih kako bi bio što učinkovitiji.

Uočava se i da samo 16% ispitanika/ca vidi peer podršku kroz aktivnosti u kojima mladi postaju obučeni za pružanje informacija i podrške drugim mladima kada se suočavaju s problemima. Iako ovaj postotak nije visok, ipak ukazuje na potencijalnu vrijednost vršnjačke podrške kao dodatnog resursa za mlade koji se bore s problemima.

Na temelju ovih stavova, Amica Educa može oblikovati programe i aktivnosti koji će zadovoljiti potrebe mladih, pružiti im adekvatne informacije, potaknuti njihovu aktivnu participaciju u društvu, te istovremeno osnažiti vršnjačku podršku među mladima.

Grafikon 18 Neophodne intervencije za prevazilaženje problema i izazova sa kojima se mladi susreću kada je u pitanju njihovo svakodnevno funkcioniranje, međusobni odnosi i položaj u društvu

5.4. ANALIZA STAVOVA RELEVANTNIH AKTERA O POTREBAMA MLADIH U OBLASTI ZAŠTITE MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOST

U okviru procjene potreba mladih kada su u pitanju zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnost pored informacija prikupljenih od strane direktnih korisnika/ca projekta „Mladi/e agenti/ce promjena“ konsultantica je u skladu sa prihvaćenom metodologijom organizovala i provela polustrukturirane intervjuje sa 7 predstavnika/ca relevantnih aktera u Gradu Tuzla i Tuzlanskom Kantonu.⁴

MINISTARSTVO ZA RAD, SOCIJALNU POLITIKU I POVRATAK TUZLANSKOG KANTON

Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona kao ministarstvo koje u svojoj nadležnosti ima kreiranje i provođenje socijalnih politika nadležno je i za kreiranje politika koje su usmjerene na unapređenje rodne ravnopravnosti. U kantonu je na snazi Gender akcioni plan 2021-2024.

Kada je u pitanju potrebe mladih u oblasti rodne ravnopravnosti ovo ministarstvo ne radi direktnu procjenu potreba, nego se o potrebama mladih informiše kroz razmjenu informacija, saradnju sa drugim relevantnim akterima i podršku projektima i aktivnostima organizacija civilnog društava.

Ministarstvo posebnu pažnju posvjećuje potrebama djece/mladih koja su u sistemu zaštite i toj kategoriji mladih pruža direktne usluge i podršku.

Iako su do sada načinjeni značajni iskoraci u oblasti unapređenje rodne ravnopravnosti i dalje postoji kontinuirana potreba da se mladi senzibiliju i edukuju o rodnoj ravnopravnosti, kao i kontinuirana destigmatizacija i dekonstrukcija taboo o mentalnom zdravlju. Za mlade je neophodno obezbediti siguran prostor i socijalne usluge koje bi im omogućile da prevaziđu probleme sa kojima se susreću.

Multisektorska saradnja i kontinuirano praćenje trendova treba da budu osnova za unapređenje postojećih i kreiranje novih usluga za mlade koje treba da doprinesu sveukupnom blagostanju i kvalitetu života mladih.

GRADSKO VIJEĆE GRADA TUZLA

Prema informacijama koje je iznijela ispitanica Gradsko vijeće Grada Tuzla i Grad Tuzla uvažava i promoviše standarde rodne ravnopravnosti koji su zastupljeni u radu lokalne samouprave. Kao negativne aspekte kada je u pitanju zaštita rodne ravnopravnosti ističe činjenicu da Gender akcioni plan Grada Tuzla još uvijek nije usvojen. Prethodni Gender akcioni plan je važio do 2016.godine. Inicijativa za usvajanje novog Gender akcionog plana je pokrenuta 2021.godine kada je pokrenuta inicijativa za usvajanje novog, ali su konsultacije za izradu ovog dokumenta još uvijek u toku. Pored činjenice da Tuzla, iako je regionalni/ kantonalni centar, nema usvojen ovaj važan strateški dokument za unapređenje rodne ravnopravnosti o potencijalu za unapređenje rodne ravnopravnosti govori i činjenica da su od ukupno 31 vijećnika samo 8 vijećnice.

Ispitanica navodi da Gradsko vijeće Grada Tuzla ne provodi direktno aktivnosti koje su usmjerene na unapređenje rodne ravnopravnosti kod mladih, ali da je kao aktivistica organizacije civilnog društva upoznata sa programima koji se od strane OCD provode. Takođe navodi da iako su aktivnosti OCD vrlo korisne i imaju dobre rezultate one imaju ograničen opseg djelovanja, te da je upoznata sa inicijativom Vlade Tuzlanskog kantona da tema zdravih stilova života koja u sebi obuhvata i rodnu ravnopravnost biti uvršteni u zvanični kurikulum. Prema njenom mišljenju neophodna je dodatan promocija peer edukacije i peer podrške koji nisu prepoznati od staren obrazovnog sistema.

Kao pozitivan iskorak lokalne zajednice u sferi zaštite mentalnog zdravlja mladih ističe činjenicu da je u Tuzli u maju 2023.godine otvoreno besplatno psihološko savjetovalište za mlade koje se nalazi izvan prostorija Centra za mentalno

⁴ Detaljan spisak učesnika u prikupljanju podataka za analizu potreba mladih u oblasti zaštite mentalnog zdravlja i rodne ravnopravnosti se nalazi u odjeljku 7.2

zdravlje Tuzla, a mladima ova usluga dostupna jednom sedmično u periodu od 12 do 14 časova. Kao ključnu potrebu mladih u domenu zaštite i unapređenja mentalnog zdravlja identifikuje potrebu mladih da razgovaraju o svojim problemima, a da ne dožive osudu. Mladi ljudi su sve više osvješteni o tome da je briga o mentalnom zdravlju veoma bitna, ali su i dalje svjesni da u BiH društvu postoji veliki stepen stigme kada je ova oblast u pitanju, pa čak da je na neki način mentalno zdravlje taboo.

Gradsko vijeće nema direktnu komunikaciju sa mladima kako bi se informisali o njihovim potrebama ove informacije vijeće prikuplja od strane organizacija civilnog društva.

Imajući u vidu da je u Gradu Tuzla usvojena i odluka o podršci socijalnom stanovanju za mlade, kao i druge aktivnosti koje su usmjerene na unapređenje položaja mladih može se smatrati da je generalni trend u podršci mladima pozitivan. Ali se mora uzeti u obzir da veliki dio aktivnosti usmjerenih prema mladima iniciraju i provode organizacije civilnog društva. Kao usluge koje bi bile korisne za mlade ispitanica ističe promociju i unapređenje aktivizam i voluntarizma kroz koji bi mladi mogli da unaprijede lične kapaciteta i ispune neke od potreba.

CENTAR ZA MENTALNO ZDRAVLJE TUZLA

Kao ključni doprinos unapređenju rodne ravnopravnosti ispitanik ističe činjenicu da je Centra za mentalno zdravlje Tuzla certificiran za pružanje podrške žrtvama rodno zasnovanog nasilja, ali i za provođenje programa rada sa nasilnicima. Centar za mentalno zdravlje (CZM) je uključen u prikupljanje podataka o rodno zasnovanom nasilju, saraduje aktivno sa civilnim sektorom koji se bavi rodnom ravnopravnošću i aktivno zagovara jednakost u pristupu uslugama bez diskriminacije. Svi uposlenici CZM su prošli obuku o rodnoj ravnopravnosti.

Kao ključne potrebe mladih u sferi zaštite mentalnog zdravlja ispitanika navodi kontinuitete u destigmatizaciji brige o mentalnom zdravlju. Upravo u cilju rješavanje ove potrebe inicirano je osnivanje Savjetovališta za mlade koje funkcioniše od maja 2023.godine. Neophodno je raditi na unapređenju međugeneracijske komunikacije.

CZM Tuzla je već poduzeo „outreach“ aktivnosti / iskorak prema mladima i kompletnoj zajednici kroz organizovanje aktivnosti usmjerenih na podizanje svijesti važnosti brige za mentalno zdravlje i sa ovom pozitivnom praksom namjeravaju da nastave. Prilikom rada na unapređenju mentalnog zdravlja mladih mora se imati u vidu činjenica da na njih utiče i kako mentalno zdravlje njihovih roditelja, tako i mentalno zdravlje nastavnika i profesora koji su u izraženom riziku da im mentalno zdravlje bude narušeno.

CMZ informacije o potrebama mladih dobija u direktnom kontaktu sa mladima, ali u razmjeni sa drugim relevantnim akterima, te u cilju unapređenje zaštite mentalnog zdravlja ističu neophodnost multisektorske saradnje.

CZM smatra da su do sada postojeće usluge dostupne kod njih dostatne za mlade i druge grupe, ali da se mora aktivno raditi na promovisanju zaštite mentalnog zdravlja, destigmatizaciji i iskoraku prema manjim sredinama.

Dosadašnjim radom i rezultatima su zadovoljni ali ističu neophodnost kontinuiteta u unapređenju rada, kao i važnost među sektorske saradnje kao bitnog faktora u kreiranju sigurne i podržavajuće sredine za mlade.

UNIVERZITET U TUZLI

Univerzitet u Tuzli i Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet imaju dugogodišnju plodotvornu saradnju sa Amica Educa pogotovo u oblasti promocija rodne ravnopravnosti i prevencije rodno zasnovanog nasilja. Amica Educa pruža podršku ovom Univerzitetu kroz veliki broj aktivnosti usmjerenih na jačanje profesionalni kapaciteta i životnih vještina studenta. Univerzitet ima aktivno Vjeće rodne ravnopravnosti i Akcioni plan rodne ravnopravnosti.

Percepcija i uvrženost rodni stereotipa u BiH se reflektuje i na rad ovog fakulteta obzirom da u kontinuitete uočavaju veoma mali broj muškaraca koji su zainteresovani da se profesionalno bave pomagačkim profesijama.

Ono što je uočeno u radu sa studentima/kinjama jeste da iz pozicije konformizma i privilegije nemaju razumijevanje niti osviješten stav o razmjerama rodnih stereotipa i rodne (ne)ravnopravnosti u BiH. Kao ključno u promociji rodne ravnopravnosti vide osnaživanje mladih žena u smislu mogućnosti koje za njih donosi puno poštovanje standarda rodne ravnopravnosti. Mlade žene nemajući jasnu sliku o svim aspektima rodne ravnopravnosti često pogrešno identifikuju pravce osnaživanja i emancipacije što narušava domet rodne ravnopravnosti.

Univerzitet prepoznaje potrebu podrške mladima u smislu očuvanja mentalnog zdravlja, ali u okviru samog univerziteta nisu im dostupne usluge koje su usmjerene na unapređenje i očuvanje mentalnog zdravlja. U tom smislu univerzitet prati potrebe studenta/kinja i usmjerava ih na dostupne usluge i servise pretežno u organizacijama civilnog društva.

Kao generalan rizik za mlade uočavaju nedostatka volje i pasivnost za uključivanje i aktivizam. Uspostavljanje platforme kako bi oni imali priliku da u kontinuitetu iznose probleme sa kojima se suočavaju i prezentuju svoje potrebe. Stiče se utisak da nema konkretnog uključivanja i participacije mladih.

Takođe dob za intervenciju bi se trebala razmotriti obzirom da se pretežno radi sa mladima od 15 godine na više, a problemi koji su direktno vezani za rodnu ravnopravnost i mentalno zdravlje počinju već u mnogo mlađem dobu predpuberteta.

Za postizanje održivih rezultata je neophodna vertikalna i intersektorska povezanost svih relevantnih aktera obrazovanja, socijalne zaštite, zdravstava civilnog sektora kako bi se unaprijedio odgovor na probleme.

„Često nam se dešava da problem jedne osobe rješavamo kroz različite sisteme koji ili apsolutno ili dovoljno nisu povezani.“ - prof. V.B.

Mladima nedostaje prilika za radni i volonterski angažman koji bi bio prilagođen njihovim potencijalima i potrebama.

ORGANIZACIJE CIVILNOG DRUŠTVA

OCD Tuzlanski otvoreni Centar je organizacija koja je specijalizovana za podršku LGBTQIA+ zajednici i promociji prava ove populacije. Kroz svoj rad aktivno promovira rodnu ravnopravnost i bori se protiv diskriminacije na osnovu roda i seksualnog opredjeljenja. Imajući u vidu brojne izazove sa kojima se susreće njihova ciljna grupa ističu podršku koju dobijaju od strane Amica Educa kao izuzetno značajnu i korisnu za unapređenje kvaliteta života i ostvarivanja prava mladih pogotovo onih koji dolaze iz marginalizovanih skupina. Organizacija aktivno učestvuje u multisektorskoj saradnji i trenutno su uključeni u izradu Gender akcionog plana Grada Tuzla u koji su svojim zalaganjem uspjeli da uvrste i potrebe svoje ciljne grupe. Smatraju da je se u Gradu Tuzla položaj LGBTQIA+ osoba značajno unaprijedio, ali i dalje ima prostora za rad u smislu razbijanja stereotipa i predrasuda, te prevencije diskriminacije.

Organizacija je u direktnom kontaktu sa mladima kao korisnicima usluga i na taj način dobija povratnu informaciju o potrebama mladih. Ukoliko neke od identifikovanih potreba korisnika prevazilaze kapacitete usluge organizacije usmjeravaju ih na druge organizacije civilnog društva koje mogu da pruže uslugu.

Kao ključni problem mladih kada je u pitanju zaštita i unapređenje mentalnog zdravlja ističu nedostatak razumijevanja od strane prije svega roditelja i okoline. Neophodno je osnaživati i edukovati i roditelje kako bi prihvatili benefite usluga za zaštitu mentalnog zdravlja.

Mladi nemaju dovoljno mogućnosti da u okviru obrazovnog sistema izgrade vještine i steknu znanja koja su neophodna za rješavanje njihovih ključnih problema zato je neophodno unaprijediti usluge u okviru civilnog društva te da iste

biti prepoznate i podržane kako bi se obezbjedila održivost i kontinuitet. Potrebno je dodatno raditi na prepoznavanju vrijednosti peer podrške.

OCD Fondacija Tuzlanske Zajednice postoji već punih 25 godina i glavni fokus ove organizacije je unapređenje filantropije. Organizacija poštuje i promovira standarde rodne ravnopravnosti, te prepoznaje neophodnost da se radi u kontinuitetu na unapređenju rodne ravnopravnosti.

FTZ nema direktan kontakt sa mladima niti od njih direktno dobija povratnu informaciju o potrebama, ali ima razvijenu komunikaciju sa organizacijama civilnog društva koje rade direktno sa mladima. Imajući u vidu uočene potrebe FTZ usmjerava sredstva organizacijama civilnog društva koje direktno rade na unapređenje rodne ravnopravnosti i unapređenje mentalnog zdravlja.

Kao ključnu vide potrebu kontinuirane izgradnje kapaciteta mladih, te uspostavljanja mentorstva i podrške za mlade kako bi se aktivno uključili u aktivnosti usmjerene na pozitivne društvene promjene i prepoznali i iskoristili svoj puni potencijal. Ističu važnost i dobre rezultata aktivnosti koje u ovom pravcu provodi Amica Educa

OCD Horizonti osnovani su kao lokalna nevladina organizacija u novembru 1999. godine prepoznatljiva po svom radu na psihološkom osnaživanju žena koje su žrtve nasilja u porodici i društvu, kao i pružanju podrške ženama u javnom i političkom životu. Organizacija je aktivna u raznim aspektima unapređenje rodne ravnopravnosti kako kroz aktivnosti zagovaranja, podizanja svijesti i osnaživanja žena.

Organizacija prepoznaje neophodnost aktivnosti usmjerenih na unapređenje rodne ravnopravnosti zaštite mentalnog zdravlja mladih, te podržava aktivnosti koje se u tom pravcu provode. Ukoliko uoče potrebu svoje korisnice usmjeravaju prema uslugama drugih organizacija civilnog društva. Smatraju da je sistem podrške mentalnom zdravlju u Gradu Tuzla dobro razvijen, ali da se usluge pretežno pružaju kroz specijalizovane usluge organizacija civilnog društva kao što je i Amica Educa. Postoji rizik od isključivanja već marginalizovanih grupa kao što su mladi na selu ili mladi iz romske populacije. Zato je neophodna snažiti saradnju i razmjenu između organizacija civilnog društva i institucija kako bi postojeće usluge bile prepoznate, promovisane i dostupne što većem broju korisnika koji su u potrebi. Kao ključni problem mladih ističu nedostatka podržavajuće sredine za samoaktuelizaciju.

6. ZAKLJUČCI I PREPORUKE

6.1. ZAKLJUČCI

ZAKLJUČCI O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA JE U PITANJU MENTALNO ZDRAVLJE

- **Nedovoljna podrška:** Postoji široko rasprostranjeno mišljenje da postojeći sustav podrške kroz različite institucije nije dovoljan za zadovoljavanje potreba mladih u vezi s mentalnim zdravljem. Potrebno je uložiti napore u poboljšanje dostupnosti i kvalitete usluga podrške.
- **Edukacija i informisanje:** Mladi često nemaju dovoljno informacija o tome kako i kome se obratiti za pomoć u vezi s njihovim mentalnim zdravljem. Stoga je važno osigurati obrazovne programe i kampanje koje će mladima pružiti potrebna znanja o mentalnom zdravlju i dostupnim resursima.
- **Destigmatizacija:** Stigma oko mentalnog zdravlja još uvijek predstavlja prepreku za mlade ljude da traže pomoć. Potrebno je raditi na razbijanju predrasuda i stigmatizaciji mentalnih problema kako bi se mladima omogućilo otvoreno razgovarati o svojim izazovima i potražiti podršku bez straha od osude.
- **Peer podrška:** Mladi prepoznaju vrijednost podrške vršnjaka koji su obučeni da pružaju savjetovanje u vezi s mentalnim zdravljem. Potrebno je promovirati i podržati inicijative koje omogućuju vršnjacima da pruže podršku jedni drugima u tim pitanjima.

- **Prevenција:** Važno je ulagati u aktivnosti prevencije mentalnih problema među mladima. To može uključivati edukaciju o strategijama za očuvanje mentalnog zdravlja, promociju zdravog načina života, vještine suočavanja s stresom i podršku u ranoj detekciji simptoma lošeg mentalnog zdravlja.
- **Holistički pristup:** Mladi prepoznaju važnost holističkog pristupa mentalnom zdravlju, uključujući fizičko zdravlje, kvalitetnu prehranu, san, rutinu i ispunjenje potreba za samoaktualizacijom. Preporučuje se pružanje podrške mladima u tim aspektima kako bi se cjelokupno blagostanje i mentalno zdravlje promovirali.
- **Pristupačnost:** Mladi izražavaju potrebu za boljim pristupom resursima podrške, uključujući savjetodavne usluge i psihološku pomoć. Potrebno je osigurati pristupačnost ovih usluga, uključujući prisutnost psihologa u obrazovnom sustavu i zdravstvenim ustanovama.

Ukratko, ključno je ulagati u poboljšanje sustava podrške, edukaciju, destigmatizaciju, peer podršku, prevenciju i pristupačnost kako bi se zadovoljile potrebe mladih u vezi s mentalnim zdravljem. Holistički pristup, koji uključuje i druge aspekte blagostanja, također je važan za održavanje zdravog mentalnog stanja mladih kako bi se kreirala podržavajuća sredina

ZAKLJUČCI O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA JE U PITANJU RODNA RAVNOPRAVNOST

Na osnovu identifikovanih problema u vezi sa rodnom ravnopravnošću i predloženih aktivnosti, možemo izvući sljedeće zaključke:

- **Potreba za edukacijom mladih:** Visok procenat mladih koji ističu potrebu za edukacijom u oblasti rodne ravnopravnosti i rodno zasnovanog nasilja ukazuje na nedostatak znanja i svijesti o ovim pitanjima. Stoga je ključno pružiti prilagođene obrazovne programe i senzibilizaciju mladima kako bi postali svjesni značaja rodne ravnopravnosti i prepoznali rodno zasnovano nasilje.
- **Vажnost prevencije nasilja u vršnjačkim vezama:** Podaci ukazuju na visoku stopu neprepoznavanja rodno zasnovanog nasilja u vršnjačkim vezama. Aktivnosti usmjerene ka prevenciji nasilja, kao što su edukacija o zdravim odnosima i nasilju, promocija jednakosti i podrška žrtvama, ključne su za stvaranje sigurnog i podržavajućeg okruženja za mlade.
- **Potreba za podrškom i uslugama:** Mladi ističu potrebu za podrškom i uslugama u slučaju rodno zasnovanog nasilja u vršnjačkim vezama. Ovo ukazuje na važnost pružanja pristupačnih i efikasnih usluga podrške, kao što su edukacija, osnaživanje, savjetovanje i psihološka pomoć, kako bi se mladima omogućilo da se suoče s nasiljem i pronađu podršku koja im je potrebna.
- **Promovisanje rodne ravnopravnosti:** Visok procenat mladih koji podržavaju aktivnosti i akcije koje promovišu rodnu ravnopravnost ukazuje na potrebu za javnim angažmanom u ovoj oblasti. To može uključivati promociju rodne ravnopravnosti u medijima, društvenim mrežama i javnim kampanjama kako bi se mijenjali stereotipi i podizala svijest o važnosti jednakosti.

Zaključak je da je potrebno kontinuirano ulagati u edukaciju, prevenciju nasilja, podršku i promociju rodne ravnopravnosti među mladima. Mladima treba da budu dostupni programi edukacije, osnaživanja i izgradnje kapaciteta koji će odgovarati njihovim potrebama. Samo tako možemo stvoriti društvo u kojem svi, bez obzira na pol, imaju jednake prilike i prava.

Jedna od ključnih problema u BiH je nizak stepen svijesti o rasprostranjenosti nasilja u vršnjačkim vezama, kao i o posljedicama ovog specifičnog fenomena u oblasti rodno zasnovanog nasilja. Pored toga nedostatak koordinacije i saradnje između relevantnih institucija, škola, zdravstvenih ustanova i organizacija civilnog društva može otežati suzbijanje nasilja u vršnjačkim vezama. Potrebna je bolja saradnja i sistemski pristup kako bi se osigurala podrška žrtvama i sankcionisali počinioci.

ZAKLJUČCI O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU

Na temelju identificiranih problema i predloženih aktivnosti, mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- **Ključni problemi mladih su nedostatak povjerenja u sistem i društvo**, nedovoljna informisanost o prilikama, nedostatak prilika prilagođenih njihovim potrebama, nedovoljna aktivnost u uticaju na promjene, nezainteresovanosti za stanje u društvu, nedostatak međusobne komunikacije i nedostatak povjerenja među mladima.
- **Mladi prepoznaju važnost aktivnosti informisanja i motivisanja** kako bi se uključili u tijela koja donose odluke i društvene tokove. To ukazuje na potrebu za promovisanja participacije mladih kroz aktivnosti informisanja, motivacije i osnaživanja.
- **Mladi također ističu potrebu za aktivnostima** koje im omogućavaju okupljanje, tematiziranje svojih problema i pronalaženje rješenja. Stvaranje sigurnih prostora i prilika za razmjenu mišljenja i podršku među mladima je važno za njihovo angažiranje i osnaživanje.
- **Nedostatak informisanosti mladih o prilikama** u njihovom okruženju zahtijeva organizaciju aktivnosti koje će im pružiti relevantne informacije prilagođene njihovim interesima i potrebama.
- **Postoji ograničena podrška ideji peer podrške** kao načinu prevladavanja problema. Važno je istaknuti potencijal vršnjačke podrške i pružiti obuku mladima kako bi postali obučeni za pružanje informacija i podrške jedni drugima.

Ukratko, zaključuje se da je potrebno raditi na jačanju povjerenja mladih u sistem i društvo, osigurati im relevantne informacije, pružiti prilike za aktivno učestvovanje i podršku te promicati međusobnu komunikaciju među mladima. Implementacija preporučenih aktivnosti trebala bi se usredotočiti na potrebe i interese mladih kako bi se postigao pozitivan uticaj na njihovo svakodnevno funkcioniranje, međusobne odnose i položaj u društvu.

6.2. PREPORUKE

PREPORUKE NA OSNOVU ZAKLJUČAKA O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA JE U PITANJU MENTALNO ZDRAVLJE

- **Poboljšati sistem podrške mladima:** Potrebno je uložiti napore u unapređenje postojećeg sustava podrške mladima u vezi s mentalnim zdravljem kako bi bio **dostupan**, kvalitetan i prilagođen njihovim potrebama.
- **Edukacija i informisanje su ključni:** Mladi trebaju pristupiti edukaciji o mentalnom zdravlju i informacijama o dostupnim resursima podrške. Treba razviti programe koji će im pružiti znanja i vještine kako bi lakše prepoznali i suočili se s izazovima mentalnog zdravlja.
- **Ukloniti stigmatu oko mentalnog zdravlja:** Važno je raditi na destigmatizaciji mentalnih problema kako bi se mladima omogućilo otvoreno razgovarati o svojim izazovima i tražiti podršku bez straha od osude ili diskriminacije.
- **Podrška vršnjaka je važna:** Potrebno je podržavati i promicati inicijative koje omogućuju vršnjacima da pruže podršku jedni drugima u vezi s mentalnim zdravljem, uz odgovarajuću obuku i resurse.
- **Fokusirati se na prevenciju:** Investirajmo u aktivnosti prevencije mentalnih problema među mladima, uključujući edukaciju o zdravim navikama, strategijama suočavanja sa stresom i ranoj detekciji simptoma lošeg mentalnog zdravlja.
- **Osigurati pristupačnost resursima podrške:** Potrebno je osigurati da savjetodavne usluge i psihološka pomoć budu pristupačne i dostupne mladima u obrazovnom sustavu i zdravstvenim ustanovama.

- **Promovisati holistički pristup:** Potrebno je naglasiti važnost cjelokupnog blagostanja mladih, uključujući fizičko zdravlje, prehranu, san, rutinu i samoostvarenje, zdrave stilove života kao dio brige o mentalnom zdravlju.

Kombinacija tih poruka može pomoći u podizanju svijesti o mentalnom zdravlju mladih, poboljšanju podrške koja se pruža i stvaranju okruženja u kojem se mladi osjećaju podržano i razumijevano u vezi s njihovim mentalnim zdravljem.

Imajući u vidu da se podržavajuća sredina za unapređenje i očuvanje mentalnog zdravlja mladih ne može graditi bez aktivnog učešća roditelja u nastavku i nekoliko preporuka za dalje djelovanje kako bi se podstaklo aktivno uključivanje roditelja u podršku mentalnom zdravlju mladih:

- **Edukacija roditelja:** Organizirajte edukativne programe ili radionice za roditelje o mentalnom zdravlju mladih, kako bi stekli razumijevanje o važnosti i izazovima s kojima se mladi suočavaju. Pružite im informacije o znakovima i simptomima mentalnih problema te načinima podrške.
- **Komunikacija i otvoreni razgovori:** Potičite otvorenu komunikaciju između roditelja i djece o mentalnom zdravlju. Stvorite siguran prostor u kojem će mladi osjećati da mogu izraziti svoje emocije i brige bez osude. Roditelji trebaju biti slušatelji i biti dostupni za razgovor kad god je to potrebno.
- **Rani identifikacija i intervencija:** Potaknite roditelje da budu pažljivi prema promjenama u ponašanju, raspoloženju ili performansama djece koje mogu ukazivati na probleme s mentalnim zdravljem. Ohrabrite ih da traže stručnu pomoć i podrže svoju djecu u dobivanju odgovarajuće dijagnoze i terapije.
- **Partnerstvo s obrazovnim ustanovama:** Promovirajte suradnju između roditelja i škola kako bi se osiguralo da se podrška mentalnom zdravlju pruža na sveobuhvatan način. Organizirajte sastanke roditelja, radionice ili predavanja o mentalnom zdravlju kako bi roditelji bili informirani i sudjelovali u pružanju podrške.
- **Podrška za samozbrinjavanje roditelja:** Prepoznajte da roditelji također mogu imati vlastite izazove s mentalnim zdravljem. Pružite im resurse i podršku kako bi se brinuli o vlastitom blagostanju, što će im omogućiti da budu bolji podrška svojoj djeci.
- **Povezivanje s lokalnom zajednicom:** Potaknite roditelje da se uključe u lokalne inicijative i organizacije koje promiču mentalno zdravlje mladih. To može uključivati sudjelovanje u roditeljskim grupama, volontiranje ili podršku kampanjama koje podižu svijest o mentalnom zdravlju.
- **Kontinuirana podrška:** Osigurajte kontinuiranu podršku roditeljima putem savjetovališta ili grupa za podršku. Pružite im informacije o dostupnim resursima i uslugama kako bi mogli potražiti pomoć kad god je to potrebno.

Važno je naglasiti važnost roditeljske podrške u održavanju i unapređenju mentalnog zdravlja mladih te potaknuti roditelje da budu aktivni sudionici u tom procesu.

Traumatična iskustva izazvana oružanim sukobom mogu imati raznolike posljedice na mentalno zdravlje i dovesti do različitih poremećaja i stanja. Osim posttraumatskog stresnog poremećaja, osobe koje su prošle kroz ratna iskustva suočavaju se s problemima kao što su ovisnosti, nasilničke sklonosti, depresija, anksioznost i druge teškoće. Ove posljedice ne samo da utiču na same pojedince, već imaju i uticaj na njihove obitelji, posebno na djecu. Djeca koja su izložena patnji i narušenom mentalnom zdravlju svojih roditelja imaju veći rizik od razvoja sličnih problema.

Roditelji mladih koji su izravno uključeni u ovaj projekt pripadaju dobnoj skupini koja je najteže doživjela oružani sukob u Bosni i Hercegovini, a traume koje su prošli i posljedice tih trauma na njihovo mentalno zdravlje nikada nisu bile predmet sustavne podrške. To je u konačnici uticalo na narušavanje mentalnog zdravlja njihove djece.

PREPORUKE NA OSNOVU ZAKLJUČAKA O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA JE U RODNA RAVNOPRAVNOST

Na osnovu identifikovanih problema u vezi sa rodnom ravnopravnošću i predloženih aktivnosti, možemo dati sljedeće preporuke:

- **Edukacija i senzibilizacija mladih:** Pružiti obrazovne programe o rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad mladima kako biste povećali svijest i znanje mladih o ovim pitanjima. Ovo može uključivati radionice, seminare, kampanje i edukativne materijale prilagođene mladima. Ključno je naglasiti da ovi programi moraju da budu prilagođeni mladim i njihovim potrebama.
- **Prevenција nasilja u vršnjačkim vezama:** Organizovati programe prevencije nasilja koji se fokusiraju na razvijanje zdravih odnosa, komunikacijskih vještina i nenasilnih strategija rješavanja konflikata. Ovo može uključivati radionice, mentorstvo, grupne diskusije i promociju jednakosti i poštovanja.
- **Podrška i usluge za žrtve:** Obezbijediti sigurna mjesta i resurse za žrtve nasilja u vršnjačkim vezama, kao što su telefonske linije za pomoć, sigurne kuće, savjetovanje i psihološka podrška. Osigurati da ove usluge budu pristupačne, povjerljive i prilagođene potrebama mladih.
- **Promocija jednakosti i inkluzivnosti:** Promovisati rodnu ravnopravnost i inkluzivnost kroz javne kampanje, medijske projekte i društvene mreže. Podržati projekte koji naglašavaju važnost jednakih prava i prilika za sve mlade, bez obzira na njihov pol, rod, seksualnu orijentaciju, etničko porijeklo ili druge karakteristike.
- **Jačanje saradnje i koordinacije:** Unaprijediti saradnju između institucija, nevladinih organizacija, obrazovnih ustanova i drugih relevantnih aktera u cilju efikasnijeg suočavanja sa problemima rodne nejednakosti i nasilja. Razmjenjivati informacije, resurse i najbolje prakse kako biste osigurali koordinirane i sveobuhvatne intervencije. Problematizovati identifikovane probleme mladih i predložene aktivnosti za njihovo prevazilaženje u postojećim relevantnim tijelima na lokalnom i kantonalnom nivou, kao i postojećim relevantnim tijelima multisektorske saradnje.
- **Monitoring i evaluacija:** Uspostaviti mehanizme za praćenje i evaluaciju implementiranih aktivnosti i programa. Redovno analizirati rezultate i prilagodite intervencije prema potrebama i izazovima koje identifikujete tokom procesa.

Ove preporuke mogu pomoći u unapređenje rodne ravnopravnosti i smanjenju nasilja u vršnjačkim vezama u Bosni i Hercegovini, ali je važno je da se ove preporuke primjenjuju uz podršku relevantnih institucija, civilnog društva i šire zajednice kako bi se postigao održiv i značajan napredak.

Da bi podrška mladima u Bosni i Hercegovini bila efikasna, ključno je razumjeti da su mladi u ovoj zemlji u stalnoj opasnosti od marginalizacije, što ih čini jednom od tradicionalno identifikiranih skupina sa ograničenim pravima (LNOB grupa).

Ova činjenica ima veliki uticaj na sposobnost mladih da prepoznaju i izraze svoje probleme, te na njihovu sposobnost da se aktivno uključe i mobiliziraju u društvu. Posebno je važno uzeti u obzir ovu situaciju pri radu s mladima koji se suočavaju s višestrukim rizicima od marginalizacije.

Uvažavajući činjenicu da patrijarhalni obrasci nose u sebi fundus rodne neravnopravnosti i normalizacije rodno zasnovanog nasilja, možemo razmotriti mogućnost transgeneracijske razmjene iskustava kao koristan alat za promjenu. Ove aktivnosti mogu biti od velike pomoći ženama koje su sklonije podržavanju patrijarhalnih modela, jer će im pomoći da postanu svjesne negativnih posljedica koje su oni i žene u njihovoj okolini doživjele zbog nedostatka rodne ravnopravnosti. Osim toga, ovakvi programi takođe doprinose osvješćivanju mladih o arhaičnosti patrijarhalnih modela ponašanja i njihovom neskladu sa savremenim vremenom u kojem živimo. Mladi će biti podstaknuti da razmišljaju kritički o tim tradicionalnim obrascima i da se suprotstave stereotipima i predrasudama koji proističu iz ovih patrijarhalnih normi.

Transgeneracijska razmjena iskustava može omogućiti bolje razumijevanje problema s kojima se žene suočavaju u različitim generacijama i doprinijeti jačanju solidarnosti između različitih grupa žena. Ovakvi napori mogu pomoći u stvaranju društva koje cijeni i poštuje ravnopravnost svih polova, te smanjiti prisutnost rodno zasnovanog nasilja i diskriminacije.

PREPORUKE NA OSNOVU ZAKLJUČAKA O UTVRĐENIM POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU NJIHOVO SVAKODNEVNO FUNKCIONIRANJE, MEĐUSOBNI ODNOSI I POLOŽAJ U DRUŠTVU

Na temelju identificiranih problema i zaključaka, mogu se izvesti sljedeće preporuke:

- **Uspostavite otvorenu komunikaciju:** Organizacije civilnog društva i institucije trebaju uspostaviti otvorenu i transparentnu komunikaciju s mladima. To uključuje stvaranje platformi za dijalog, slušanje njihovih mišljenja i ideja te pružanje povratnih informacija o donesenim odlukama.
- **Informirajte mlade o prilikama:** Organizirajte aktivnosti i događaje koji će mlade informirati o prilikama, resursima i podršci dostupnoj u njihovom okruženju. Ove aktivnosti trebaju biti prilagođene njihovim potrebama i interesima te ih treba promovirati na pristupačan način.
- **Stvorite nove prilike za mlade:** Identificirajte nedostatke i praznine u prilikama koje su dostupne mladima te razvijte programe i projekte koji će adekvatno odgovarati njihovim potrebama. Ove inicijative trebaju biti inkluzivne i osigurati jednak pristup svim mladima bez obzira na njihovu pozadinu ili status.
- **Potaknite aktivno sudjelovanje mladih:** Organizirajte radionice, edukacije i mentorstva koja će mladima omogućiti razvoj vještina za aktivno sudjelovanje i uticaj na promjene u društvu. Potičite ih da se uključe u tijela koja donose odluke i da izraze svoje mišljenje o pitanjima koja ih se tiču.
- **Stvorite sigurne prostore za izražavanje:** Organizirajte okrugle stolove, debate i druge aktivnosti koje će omogućiti mladima da izraze svoje mišljenje, raspravljaju o društvenim temama i razvijaju svijest o pitanjima koja ih zanimaju. Osigurajte podršku i poticajno okruženje za izražavanje njihovih stavova.
- **Potaknite vršnjačku podršku:** Organizirajte obuke i treninge kako biste mlade osnažili da pružaju informacije i podršku jedni drugima. Razvijte programe koji promiču vršnjačku podršku i pomažu mladima da izgrade povjerenje međusobno.
- **Saradnja s relevantnim akterima:** Uspostavite suradnju s organizacijama, vladama, nevladinim sektorom i drugim relevantnim dionicima kako biste zajedno radili na rješavanju problema mladih. Iskoristite njihove resurse i stručnost kako biste osigurali sveobuhvatan pristup i učinkovite rezultate

7. PRILOZI

7.1. LISTA DOKUMENATA U ANALIZI O POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOSTI I MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH U TUZLANSKOM KANTONU

NO	DOKUMENT
1.	ANALIZI O RODNOJ RAVNOPRAVNOSTI I MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH I IZRADI INSTRUMENTA ZA MJERENJE UTICAJA PROJEKTA NA MLADE LJUDE KORISNIKE/CE PROJEKTA MLADI/E AGENTI/CE PROMJENA
2.	ZAKON O RAVNOPRAVNOSTI POLOVA BIH
3.	ZAKON O ZABRANI DISKRIMINACIJE U BIH
4.	GENDER AKCIONI PLAN BIH (2018 – 2022)
5.	GENDER AKCIONI PLAN TUZLANOSKOG KANTONA (2021-2024)
6.	GENDER AKCIONI PLAN GRADA TUZLA (2013-2016)
7.	ZAKON O ZAŠTITI OD NASILJA U PORODICI FBIH
8.	ZAKON O MLADIMA FEDERACIJE BIH
9.	ZAKON O ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI FBIH
10.	STRATEŠKI PLAN O ZDRAVSTVENOJ ZAŠTITI U FBIH 2008-2018 (POSljednji VAŽEĆI DOKUMENT U OVOJ OBLASTI)
11.	POLITIKA I STRATEGIJA ZAŠTITE I UNAPREĐENJA MENTALNOG ZDRAVLJA U FEDERACIJI BOSNE I HERCEGOVINE
12.	PROTOKOL INTERVENCIJA U SLUČAJEVIMA NASILJA U PORODICI ZA TUZLANSKI KANTON SA AKCIONIM PLANOM ZA PREVENCIJU I BORBU PROTIV NASILJA U PORODICI ZA TUZLANSKI KANTON 2019-2020
13.	STRATEGIJA I AKCIONI PLAN ZA MLADE GRADA TUZLA 2017-2026
14.	STRATEGIJA INTEGRISANOG RAZVOJA ZA GRAD TUZLA 2012-2026 (REVIDIRANA ZA PERIOD 2019-2021)
15.	STRATEGIJA INTEGRISANOG RAZVOJA ZA TUZLANSKI KANTON 2021-2027 NACRT
16.	STRATEGIJA I AKCIONI PLAN ZA MLADE TUZLANSKOG KANTONA 2021-2027 NACRT

7.2. LISTA UČESNIKA/CA U ANALIZI O POTREBAMA MLADIH KADA SU U PITANJU ZAŠTITA MENTALNOG ZDRAVLJA I RODNA RAVNOPRAVNOSTI I MENTALNOM ZDRAVLJU MLADIH U TUZLANSKOM KANTONU

	Ime i prezime	Institucija/organizacija / funkcija	Način prikupljanja podataka	Datum
1.	Prim dr. Zlatko Kalabić	Centar za mentalno zdravlje Tuzla, direktor Komisija za ravnopravnost polova Grada Tuzla, član	Intervju putem online aplikacije ZOOM	21.06.2023.
2.	Suada Selimović	Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzla kanton, Stručna savjetnica	Intervju putem online aplikacije ZOOM	21.06.2023.
3.	prof.dr.sc. Vesna Bratovčić	Univerzitet u Tuzli, prorektorica za međuuniverzitetsku saradnju u zemlji i inostranstvu	Intervju putem online aplikacije ZOOM	22.03.2023.
4.	Selma Čatibušić	Gradsko vijeće Tuzla, vijećnica OCD Zemlja djece, članica	Intervju putem online aplikacije ZOOM	21.06.2023.
5.	Dina Bajraktarević	Vijeće mladih Tuzla, Članica UO-a OCD Tuzlanski otvoreni Centar, koordinatorka	Intervju putem online aplikacije ZOOM	22.06.2023.
6.	Sabina Sinanović Čatibušić	OCD Fondacija Tuzlanske Zajednice,	Intervju putem online aplikacije ZOOM	27.06.2023.
7.	Ena Džambić, psihologinja	OCD Horizonti, Ekspertica i savjetnica za zaštitu ženskih ljudskih prava	Intervju putem online aplikacije ZOOM	23.06.2023.